

**VARSINAIS-SUOMEN
ALUEELLINEN
MAASEUDUN
KEHITTÄMISSUUNNITELMA
2014–2020**

**24.9.2013
tarkistettu 7.1.2015**

Sisällysluettelo

Johdanto	2
1. Alueen kuvaus ja nykytilan analyysi	2
1.1. Kunnat	2
1.2. Kylät ja maaseudun taajamat	2
1.3. Väestö	3
1.4. Monipaikkainen asuminen ja työnteko	4
1.5. Maaseudun elinkeinot	5
1.5.1. Maa- ja puutarhatalous sekä kalatalous	5
1.5.2. Elintarvikeala ja koko ruokaketju	7
1.5.3. Metsätalous	11
1.5.4. Puutuoteteollisuus ja rakentaminen	12
1.5.5. Uusiutuva energia	13
1.5.6. Teollisuuden pienyritykset (metalli-, sähkötekniinen teollisuus yms.)	15
1.5.7. Palvelut	15
1.5.8. Maaseutu- ja saaristomatkailu	16
1.5.9. Hevostalous	17
1.6. Ympäristö ja luonto	17
1.6.1. Saaristomeri ja vesistöt	18
1.6.2. Maankäyttö ja infra	19
1.6.3. Vedenhankinta	20
1.6.4. Luonnon monimuotoisuuden suojele	20
1.6.5. Kulttuurimaisema	21
1.7. Paikallinen kehittäminen ja Leader-toiminta	22
1.7.1. Yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia vahvistamassa	22
1.7.2. Paikallisiin tarpeisiin paikallisia palveluratkaisuja	23
1.7.3. Ympäristövastuullisen maaseutuasumisen Varsinais-Suomi	23
1.7.4. Lähidemokratia on kumppanuutta	24
1.7.5. Maaseudun elinkeinorakenne vahvemaksi ja monipuolisemmaksi	24
2. Nelikenttäanalyysi	25
3. Kuluvan ohjelmakauden arviointi, keskeiset tulokset ja johtopäätökset	26
4. Varsinais-Suomen alueellinen strategia, painopisteet ja tavoitteet	30
Painopiste 1: MAA- JA PUUTARHATALOUS	31
Painopiste 2: ELINTARVIKEJALOSTUS	35
Painopiste 3: METSÄKETJU / PUUNTUOTANTO, BIOENERGIA JA METSIEN TARJOAMAT YMPÄRISTÖPALVELUT	37
Painopiste 4: MONIPUOLINEN MAASEUTUYRITTÄJYYS	39
Painopiste 5: KESTÄVIEN RAKENTEIDEN MAASEUTU	41
5. Alueen suunnitelmien ja strategioiden valmistelu ja yhteensovitus	44
5.1. Alueellisen valmistelun organisointi	44
5.2. Alueellinen yhteensovitus ja työnjako	44
5.3. Alueellisen yhteistyön osallistujat	46
LIITE 1: LEADER-ryhmät Varsinais-Suomessa	49
LIITE 2: Varsinais-Suomen ELY-keskuksen ja Leader-ryhmien yhteistyösopimus	51

VARSINAIS-SUOMEN ALUEELLINEN MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMA 2014–2020

Johdanto

Kyseessä on alueellinen maaseudun kehittämisstrategia ja toteutussuunnitelma. Se sisältää Varsinais-Suomen maaseudun nykytilan tarkastelun, kehitysnäkymiä ja -tarpeita sekä niiden toteuttamiseksi ehdotettuja alueellisia kehittämistoimenpiteitä, joita tulevana vuosina esitetään rahoitettavaksi Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta 2014–2020. Mukaan on liitetty alueemme ja maaseutumme vahvuuksien ja heikkouksien arviointia sekä mahdollisuuksien ja uhkien analysointia. Valmistelussa on tukeuduttu myös mm. hallituksen lähiruoka- ja luomualan kehittämisohjelmiin (16.5.2013), MMM:n valmistelemaan biotalousstrategiaan sekä Suomen matkailustrategiaan. Tältä pohjalta on johdettu tarpeelliseksi katsotut strategiat maakunnan maaseudun kehittämiseksi kaudella 2014–2020.

Ohjelman valmistelusta on vastannut Varsinais-Suomen maakunnan yhteistyöryhmän (MYR) alainen maaseutujaosto työryhmineen sekä Varsinais-Suomen ELY-keskus. Valmistelutyössä ovat olleet mukana eri maaseudun kehittäjätahot. Valmistelun keskeisinä toimijoina on ollut kuusi työryhmää, joissa on toiminut yli 100 jäsentä. Kukin työryhmän jäsen on edustanut myös taustaorganisaatiotaan ja sitä kautta mielipiteitä on saatu koostettua laajemminkin. Valmistelussa on huomioitu sekä alueellisesti maaseutuun kohdistuvat ohjelmat, että muut kansalliset maaseudun kehittämisohjelmat. Laadittu kehittämisstrategia tukee alueella toteutettavia muita EU-osarahoitteisia ohjelmia (EMKR ja EAKR/ESR) ja maakunnan yleisiä kehittämistavoitteita. Eri ohjelmien yhteensovittamista on jo nyt pohdittu paljon ja työ luonnollisesti jatkuu edelleen, kunnes ohjelmat ovat EU-komission virallisesti hyväksymiä ja siirrytään ohjelmallisen kehittämistyön varsinaiseen käynnistämisen- ja toteuttamisvaiheeseen.

Tämän maakunnassa tehdyn työn hedelmien kokoajana ja kirjurina on toiminut kehittämispäällikkö Seppo Jaakonmäki, Varsinais-Suomen ELY-keskus / Maaseutupalvelut (seppo.jaakonmaki@ely-keskus.fi).

1. Alueen kuvaus ja nykytilan analyysi

Varsinais-Suomessa kaupunki- ja maaseutualueet ovat suurimmaksi osaksi suhteellisen tiiviissä vuorovaikutuksessa keskenään lyhyiden välimatkojen takia. Vaihtelut ovat silti varsin suuret pienellä alueella: harvaan asuttu maaseutu ja kaupunkien läheinen maaseutu ovat välimatkoina katsottuna lähellä toisiaan, mutta silti matka saariston kaukaisemmilta asualueilta kaupunkiin on ajallisesti mitaten yllättävän pitkä.

1.1. Kunnat

Varsinais-Suomessa on 28 kuntaa, joista kaupunkeja on 11 (tilanne v. 2013). Kunnat muodostavat viisi seutukuntaa.

Turun seutu: Kaarina, Lieto, Masku, Mynämäki, Naantali, Nousiainen, Paimio, Raisio, Rusko, Sauvo, Turku

Salon seutu: Salo, Somero

Loimaan seutu: Aura, Koski Tl, Loimaa, Marttila, Oripää, Pöytyä, Tarvasjoki

Vakka-Suomi: Kustavi, Laitila, Pyhäranta, Taivassalo, Uusikaupunki, Vehmaa

Turunmaa: Kemiönsaari, Parainen

Varsinais-Suomelle on ollut pitkään leimallista pienet kunnat. Monessa kunnassa taloudellinen tilanne on kuitenkin vuosien mittaan heikentynyt ja vauhdilla toteutettava kuntarakenteen uudistaminen tuo tilanteeseen merkittäviä muutoksia. Varsinais-Suomessa kuntarakenteen muutokset ovat jo pitkällä, mutta saavutettavia hyötyjä ja kustannussäästöjä on vielä tässä vaiheessa vaikea arvioida.

1.2. Kylät ja maaseudun taajamat

Kylä on aluekokonaisuus, jonka asukkaat mieltävät kyläksi. Se voi olla maaseudulla, saaristossa, taajama tai kaupunginosa, kylärypä tai entinen kunta. Kylätoiminnallisen kylän rajan määrittelee omaehtoinen paikallinen toimintakulttuuri.

Kyläyhdistyksiä ja -toimikuntia sekä muita kylien kehittämisen toimijoita (pienviljelijäyhdistyksiä, kotiseutuyhdistyksiä, nuorisoseuroja, omakotiyhdistyksiä ym.) oli Varsinais-Suomessa vuonna 2012 noin 300. Niistä rekisteröityneitä toimijoita on noin 230 ja maaseutumaisten alueiden kylätoimijoita noin 250. Kyläsuunnitelmien tekoon on aktivoiduttu entistä paremmin. Erilaisissa hankkeissa kyliä on ollut mukana eri puolilla maakuntaa ja kehittämissinnostus on koko ajan levinnyt uusiin kyliin. Edellisellä ohjelmakaudella 2000–2006 hankkeissa oli mukana noin 90 kyläyhdistystä tai vastaavaa toimijaa.

Maakunnan kylätoimintaa on palkittu valtakunnallisesti useaan otteeseen, mutta alueittain erot aktiivisuudessa ja yhdistysten määrässä voivat vaihdella melkoisesti. Perinteisesti vahvimpia seutuja ovat Loimaan seutu ja Vakka-Suomi, mutta myös muista seutukunnista löytyy aktiivisia kyliä.

2010-luku on tuonut melkoisesti uusia haasteita kylätoimintaan. Suurimmat kysymykset ovat nousseet kuntarakennemuutoksista. Maakunnassa on jo nyt tehty lyhyessä ajassa suuri määrä kuntaliitoksia, ja tulevaisuudessa kehityskulku saattaa tuoda niitä lisää. Pelko palveluiden pakenemisesta kyliltä keskuksiin ja huoli asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksien heikkenemisestä isommissa kuntakokonaisuuksissa ovat usein esillä. Erityisen haasteellisia ovat monen kunnan liitokset, samoin kaupunkitaajaman ja maaseudun tai saariston muodostamat uudet kokonaisuudet. Monen kirkonkylän taajamasta on tullut sivukylä. Muutokset eivät koske pelkästään haja-asutusalueen kyliä, vaan jopa taajamatyyppejä alueita.

Muutamissa kunnissa on tässä uudessa tilanteessa perustettu kunnan alueella toimivien yhdistysten kattojärjestöjä tai yhdistysfoorumeja sekä koko entisen kunnan kattavia kyläyhdistyksiä. Kuntien ja kylien ja kolmannen sektorin vuoropuhelussa on otettu merkittäviä ensiaskeleita mm. perustamalla kylien neuvottelukuntia. Nähtävissä on, että kylät ja kolmas sektori tulevat jatkossa toimimaan myös entistä aktiivisemmin palvelujen tuottamisessa. Muita esiin nousevia kysymyksiä ovat energia, infra ja kylien maankäytön suunnittelu.

Varsinais-Suomen Kylät ry perustettiin vuonna 2000 maakunnalliseksi kylien yhteenliittymäksi luomaan kylätoiminnan maakunnallisia suuntaviivoja, neuvomaan kyliä ja tukemaan niitä yhdessä toimintaryhmien ja muiden toimijoiden kanssa, lisäämään kylätoiminnan vaikuttavuutta ja nostamaan sen maakunnallista profiilia. Maakunnallinen kyläasiamies on toiminut vuodesta 2002 lähtien yhdistyksen omien kehittämishankkeiden ja alueen Leader-ryhmien suosiollisella avustuksella. Vuodesta 2010 lähtien Varsinais-Suomen Kylät ry:llä on ollut myös osa-aikainen ruotsinkielinen kyläasiamies. Kyläasiamiestoiminnalle tulisi luoda entistä vakiintuneemmat puitteet, sillä kylien kehittämisen kenttä on laajentunut kylien yksittäisistä kehittämishankkeista laajemmiksi kysymyksiksi mm. lähidemokratian suuntaan.

Kehitysnäkymiä:

Odotettavissa on, että kylä- (ym. paikallisten) toimijoiden toimintaympäristön muutokset jatkuvat ja paikallisten toimijoiden toimintatavat ja roolit muuttavat. Uudenlaisen kysynnän edessä paikallisilta toimijoilta edellytetään uutta osaamista ja yhteistyötä. Tätä vahvistamaan tarvitaan seuraavaa:

- maakunnallinen kyläasiamiestoiminta on vakiinnutettava pysyväksi toimintatavaksi sekä tuetaan ja täydennetään sitä seutukunnallisella ja/tai paikallisella kyläasiamiesverkostolla sekä tarvittaessa erilaisilla hankkeilla
- entisten kuntakeskusten yhteisöllisen toiminnan aktivointi ja kehittäminen kuntaliitosten yhteydessä
- paikallisten toimijoiden osaamista kehitetään neuvonnalla ja koulutuksella vastaamaan 3. sektoriin kohdistuviin ja jatkuvasti lisääntyviin haasteisiin

1.3. Väestö

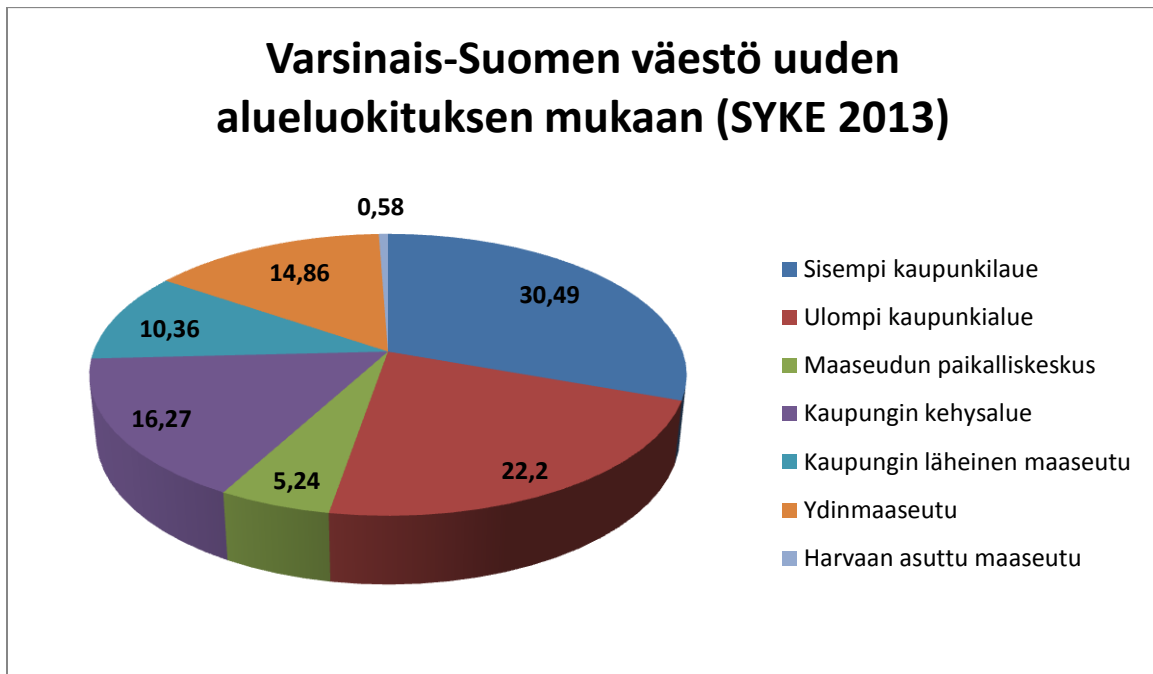
Varsinais-Suomen osuus maan väestöstä on noin 9 % eli asukkaita on noin 465 000, joista hieman alle 6 % on ruotsinkielisiä. Vieraskielisten määrä on parinkymmenen tuhannen asukkaan tietämissä.

Varsinais-Suomi kokonaisuutena on muuttovoittoaluetta ja kasvaa asukasluvultaan noin 2000 asukkaalla/vuosi. Tästä kasvusta noin puolet aiheutuu maahanmuutosta. Seutukunnittain tarkasteltuna Turun seutu on viime vuosina kasvattanut muuttovoittoaan. Myös Loimaan seudun väkiluku jatkaa vielä kasvua, mutta kasvu on viime vuosina hidastunut. Salon muuttovoitto hidastui teollisen rakennemuutoksen myötä ja on jo kääntymässä muuttotappioksi. Turunmaa ja Vakka-Suomi ovat muuttotappioseutua, mutta tilanne on tasaantunut viime vuosina.

Koko maakunnassa luonnollinen väestönkasvu on pientä, jolloin yli 65-vuotiaiden osuus kasvaa. Vuonna 2005 jokaista eläkeläistä kohden oli noin 4 työkäistä, vuonna 2015 luvun ennustetaan olevan noin 3 ja vuonna 2030 enää 2. Vuoteen 2015 mennessä yli 65-vuotiaiden lukumäärä kasvaa yli 27 000 henkilöllä vuoden 2005 tasosta. Maaseutualueiden ikärakenne lienee vielä kasvukeskuksia vanhuspainotteisempi.

Varsinais-Suomen maaseudulla infrastruktuuriin liittyvät kunnostus-, perusparannus- ja rakennushankkeet vaativat jatkuvasti suuria määrärahoja. Määrärahojen puute vaikuttaa negatiivisesti maaseudun elinympäristön houkuttelevuuteen sekä asukkaiden, että yrittäjien silmissä. Maaseutua vaivaa nuorten maaltamuutto ja paluumuuton vähäisyys. Myös syntyvyys on monissa kunnissa hyvin pientä. Perhepoliittisin ratkaisuin ja peruspalvelut säilyttäen luodaan edellytykset luonnolliselle väestönkasvulle, mutta myös työmarkkinatilanteella, kysyntää vastaavilla asumismahdollisuuksilla ja henkilökohtaisilla ratkaisuilla on merkittävä osansa sekä väestönkasvuun että maallemuuttoon. Maallemuuttoa on jo useana eri hankekautena yritetty tukea ja vauhdittaa erilaisin hankkein. Parhaimmat tulokset syntynevät kuitenkin vahvistamalla maaseudun yrittäjyyttä, työnteon joustavia muotoja sekä panostamalla maaseutualueiden vetovoimaisuuteen elinympäristönä. Kaupunkien läheiselle maaseudulle onneksi muuttaa väkeä kaupungeista. Heidänkin juurtumisensa uudelle asuinalueelle on tärkeää sekä asukkaansa itsensä että yhteisön kannalta. Perinteinen järjestötoiminta maaseudulla ei välttämättä houkuttele uusia asukkaita mukaan toimintaan, vaan yhteisöllisyyden ja toiminnallisuuden edistämiseksi tarvitaan uusia toimintamalleja.

Kuntarajoihin perustuva kaupunki-maaseutuluokitus on muodostunut ongelmalliseksi kuntien koon kasvaessa. Saman kunnan alueella voi olla sekä kaupunkimaisia että maaseutumaisia alueita. Kuntarajoista riippumattomien paikkatietoineistojen käyttö mahdollistaa alueiden tarkemman tunnistamisen ja luokittelun. Suomen ympäristökeskus (SYKE) yhdessä Oulun Yliopiston Maantieteen laitoksen kanssa on kehittänyt uuden paikkatietopohjaisen alueluokituksen. Varsinais-Suomen osalta väestö jakaantuu tässä uudessa luokituksessa seuraavasti:

Taulukko 1. Varsinais-Suomen väestö (%) maaseutu-kaupunki-alueluokituksen mukaan (SYKE 2013).

1.4. Monipaikkainen asuminen ja työnteke

Varsinais-Suomessa ja erityisesti sen saaristossa on sekä määrällisesti että suhteellisesti eniten kesämökkejä koko maassa. Monien saaristokuntien väkimäärä jopa viisinkertaistuu kesälomakautena. Varsinais-Suomessa mökkien määrä on noin 50 000 ja niissä asuvia mökkiläisiä liki 200 000. Mökkiläiset viettävät entistä pidempiä aikoja mökkipaikkakunnalla ja ovat päivittäistavaroiden sekä muiden hyödykkeiden ostajina ja kiinteistöveron maksajina merkittävä taloudellinen tekijä mökkiläiskunnissa. Myös etätöiden mahdollisuudet ovat merkittävästi parantuneet tietotekniikan ja laajakaistayhteyksien kehittymisen myötä, joka sekin saattaa pidentää viipymää kakkosasunnolla. Tätä kehitystä tulee tulevinakin vuosina suosia ja hyödyntää vahvemmin, sillä entistä pidempi viipymä kakkosasunnoilla heijastuu positiivisesti kasvaneena kysyntänä maaseudun kaupoissa ja palvelujen tarjoajien toiminnassa.

1.5. Maaseudun elinkeinot

Varsinais-Suomi on edelleen maan johtava maatalousalue ja merkittävä elintarviketeollisuuden raaka-aineiden tuottaja. Loimaan seutu on maakunnan maatalousvaltaisinta aluetta, mutta niin siellä kuin Vakka-Suomessakin on teollisuuden osuus ohittanut perinteisen maatalouden (tosin maatalouden kausityöntekijät eivät tilastoissa näy, joten käytännössä maaseudun työllistyvyys on merkittävämpi kuin tilastojen valossa vaikuttaisi). Turunmaalla on alkutuotannon lisäksi saaristoon sopivaa pienteollisuutta sekä erilaista palvelutoimintaa varsinkin matkailualalla. Saaristosta löytyy myös tietoteknisiä palveluyrityksiä ja tietoliikenneyhteyksien kehittyessä myös etätyö on osoittautunut entistä toimivammaksi ratkaisuksi. Turunmaan työllisyystilanne on viime vuosinakin säilynyt kohtalaisena ja uusia työllistymismahdollisuuksia pyritään etsimään mm. ympäristöteknologiasta. Salon seutu toimi pitkään elektroniikka-alan keskuksena Nokia-konsernin vetämänä, mutta nyt alan tuotantotoiminnan väheneminen alueella kirpaisee vielä kaukana Salon seudun ulkopuolella. Salon seudusta tuli äkillisen rakennemuutoksen alue vuonna 2009 ja tilanne on sen jälkeen entisestään kärjistynyt Nokian tuotannon totaalisen alasajon seurauksena. Turun seutukunta ja erityisesti Turku Suomen viidenneksi suurimpana kaupunkina on puolestaan tutkimuksen, teollisuuden (elintarvike-, laivanrakennus-, lääke-, metalli- ja tietotekniikkateollisuutta) sekä palvelujen keskus, jonka vaikutus ulottuu koko maakuntaan. Matkailupalveluita on tarjolla laajalti koko maakunnan alueella.

Muun muassa Turun yliopiston ja yhden maan suurimman ammattikorkeakoulun vaikutus näkyy maakunnan korkeassa osaamistasossa niin kaupungissa, maaseudulla kuin saaristossakin. Kiristynvä kilpailu edellyttää yrittäjiltä ja työntekijöiltä jatkuvaa osaamistason nostoa, joka ylläpitää ja kasvattaa koulutustarvetta. Varsinais-Suomessa koulutustarjonta on varsin kattavaa, mutta erikoistarpeet asettavat vaatimuksia koulutustarjonnan kehittämiseksi. Koulutusta ja monipuolisia yrityspalveluja tarvitaan, jotta myös maaseutualueiden yritykset saisivat osaavaa työvoimaa ja jotta pienetkin yritykset pystyisivät hallitsemaan liikkeenjohtamisen periaatteet, osallistumaan kilpailukykyisesti tarjouskilpailuihin tai vastaamaan joustavasti ja ammattitaitoisesti erilaisiin alihankintatarpeisiin. Maatalous- ja luonnonvara-alojen koulutusta tarjotaan tällä hetkellä ammattiopisto Liviassa (Kaarina, myös puutarha-alan opetus), Loimaan ammatti- ja aikuisopistossa sekä Axxelissa (Kemiönsaari). Lisäksi MTT:n maatalouden ja puutarhatalouden tutkimus toimii Kaarinassa sekä Elintarviketurvallisuuksiviraston (Evira) Siementarkastus- ja luomuvalvontayksikkö Loimaalla.

Uusiutuva energia on maaseudun elinkeinoja läpileikkaava teema, joka on samalla merkittävä toimiala. Energian ja ravinnon tuotanto muodostavat yhdessä toisiaan tukevaa, kestävä kehityksen mukaista toimintaa mm. biokaasulaitosten ja erilaisten suljetun ravinnekierron toimintamallien kautta. Maatalouden sekä elintarviketalouden jätteet ja sivutuotevirrat nähdään nykyisin kasvavassa määrin energiaraaka-aineina.

Kehitysnäkymiä:

Suomen mittakaavassa Varsinais-Suomen maaseudun kehitysedellytykset ovat hyvät, mutta ne eivät ole pysyviä tai itseltään selviä. Maatalouden harjoittaminen on alueella voimakasta, mutta kustannusten jatkuva nousu uhkaa kannattavuutta. Elintarvikkeiden jalostaminen enenevässä määrin omassa maakunnassa helpottaisi tilannetta olennaisesti. Bioenergian raaka-aineiden, luontoarvojen tai muiden uusien hyödykkeiden tuottaminen on nousemassa varteenotettavaksi vaihtoehdoksi peltojen ja metsien perinteiselle käytölle. Matkailun kehittämisessä tavoitteena on edelleen palvelujen ympärivuotisuus. Vaikka yritystoimintaa on maaseudulla suhteellisen paljon, niin yritystoiminnan jatkajien löytäminen esim. sukupolvenvaihdoksissa on huomattavasti vaikeampaa kuin kaupunkien tuntumassa toimivilla yrityksillä. Näihin kaikkiin muutoksiin ja haasteisiin tulee tulevinakin vuosina pystyä vastaamaan erilaisilla kehittämistoimilla (mm. neuvonta, yritystuet).

1.5.1. Maa- ja puutarhatalous sekä kalatalous

Maan parhaimmat luontaiset edellytykset maatalouden harjoittamiselle löytyvät Varsinais-Suomesta. Maatalous nojaa kahteen tukijalkaan, elintarviketuotantoon ja bioenergiatuotantoon, jotka molemmat ovat Varsinais-Suomessa kasvavia ja kehittyviä tuotannonaloja. EU-jäsenyysaikana maatalojen määrästä on kadonnut kolmannes eli vuoden 1995 yli kymmenestä tuhannesta maatilasta on tultu vuoden 2012 vajaan 6200 aktiivimaatilaan. Tavanomaisten tilojen keskimääräinen peltoala on kasvanut yli 45 hehtaariin, joka on toiseksi suurin Uudenmaan tilojen jälkeen. Luomutilojen keskimääräinen peltoala on kasvanut yli 54 hehtaariin (ollen yli 6 ha valtakunnan keskiarvoa suurempi). Alkutuotanto työllistää maakunnassa noin 6000 ihmistä. Varsinais-Suomen viljelijäkunta on suhteellisen iäkäs, mutta onneksi näyttää siltä, että Varsinais-Suomessa nuorten kiinnostus jatkaa viljelyä näyttäisi olevan suurempaa kuin muualla maassa.

Varsinais-Suomessa on noin 295 000 ha peltoa, mikä on yli 12 % koko maan peltopinta-alasta. Päätuotantosunnat Varsinais-Suomessa ovat viljan- ja erikoiskasvien viljely sekä sikatalous ja kananmunan tuotanto. Varsinais-Suomi tuottaa merkittävästi viljoista etenkin vehnää ja ruista. Sokerijuurikasalasta lähes 40 % on ollut Varsinais-Suomessa. Lisäksi tuotannossa on hennettä, härkäpapua, rypsiä ja rapsia. Kotieläintalous on erikoistunutta ja erityisesti sika- ja siipikarjatalous on maakunnassa varsin vahvassa vedossa: täällä on kaikista Suomen sioista n. 25 % ja kananmunantuotannosta 60 %.

Broilereistakin neljäsosa kasvatetaan Varsinais-Suomessa. Maitotilojen määrä on laskenut jo alle 300 tilan, mutta lypsy-lehmien määrä tilaa kohden on kymmenen vuoden aikana lähes tuplaantunut (33 lypsylehmää/tila). Varsinais-Suomen osuus maan maidontuotannosta on noin 3 %, kuten myös naudanlihan tuotannosta. Turunmaan seudulle on tyypillistä lammas- ja kalatalous. Lampaanlihan tuotannosta osuutemme on 11 %. Varsinais-Suomessa luomuviljelyn osuus peltoalasta on tällä hetkellä noin 6 %, kun koko maan luomuviljelty peltoala on kasvanut jo n. 9 %:iin. Täällä luomuviljelyyn siirtymistä vaikeuttaa mm. runsaasti tavanomaisesti tuotettua raaka-ainetta hyödyntävä myllyteollisuus sekä karjatilojen vähyys, jonka seurauksena myös nurmiviljelyn osuus jää melko niukaksi. Uusien tilojen siirtyminen luomuviljelyyn voisi tapahtua lisäämällä viljelykiertoon esim. valkuaiskasveja ja tekemällä tilojen välistä yhteistyötä. Joka tapauksessa kyseessä on pitkälle erikoistuneen maataloutemme kannalta monimutkainen yhtälö, jossa on otettava huomioon luomuviljelyyn siirtymisen vaikutukset viljelijän liiketaloudelliseen toimintaan, tukipolitiikan merkitys, maalajikysymykset, tuotannon muuttuvat prosessit jne.

Varsinais-Suomessa kalatalouden merkitys on myös varsin huomattava. Niin merikalastuksen kuin kalankasvatuksenkin osuus on noin viidennes valtakunnallisesti katsottuna. Saaristomeren alueelta kalastetaan noin 70 % koko maan silakkarysäsaaliista (5 milj. kg). Pohjoinen Saaristomeri on Suomen tärkeimpiä suomukalan pyyntialueita. Kuha ja ahven ovat silakan jälkeen tärkeimmät saalisajit. Kuoreen vientikysyntä ja särkikalajien poistokalastushankkeet ovat antaneet uutta lisäarvoa kalastukseen ja kalanjalostukseen. Kalataloudella on suurin merkitys Vakka-Suomen seutukunnassa. Kalanjalostus, kalastus ja vesiviljely työllistävät Varsinais-Suomen maakunnassa yhteensä noin 500 henkilöä vuositasolla. Kalanjalostusta harjoittavia yrityksiä on maakunnassa noin 50 kpl. Varsinais-Suomen alueella on tällä kaudella toiminut kalatalousryhmä (Vakka-Suomen kalastuspuisto), joka aikoo hakea jatkoa toiminnalleen myös uudella ohjelmakaudella. Ryhmä tulee laatimaan sitä varten oman paikallisen kalatalouden kehittämissuunnitelman.

Noin viidesosa Suomen avomaaviljelyksistä ja kasvihuoneyrityksistä sijaitsee Varsinais-Suomessa ja kasvihuonealasta n. 25 %. Seutukunnista puutarhatalouden merkitys on suurin Vakka-Suomessa, jossa puutarhatalous on reilusti yli sadan tilan päätuotantosuunta. Vakka-Suomessa on vuosien mittaan toteutettu useita puutarhaviljelyyn liittyviä kehittämishankkeita.

Varsinais-Suomessa maatilatalouden rakenteet muuttuvat edelleen. Osa-aikaviljely lisääntyy, tilakoko kasvaa ja tilojen lukumäärä vähenee. Pellervon taloudellisen tutkimuskeskuksen ennusteiden mukaan vuonna 2013 Varsinais-Suomessa on 28 % vähemmän maatiloja kuin vuonna 2003. Vastaavasti tilakohtainen keskipeltopinta-ala nousee 28 %:lla vastavassa ajassa.

Kehitysnäkymiä:

Elintarviketiedon mukaan maatilojen määrä vähenee Varsinais-Suomessa vuoden 2010 tasosta vuoteen 2013 mennessä vajaaseen 6100 tilaan ja edelleen 5600 tilaan vuonna 2016. Seutukuntatasolla tilalukumäärän aleneminen on suhteellisesti nopeinta Turun seutukunnassa. Tilakoko kasvaa vuoteen 2016 mennessä 54 hehtaariin eli n. 1,4 % vuosittain. Tilojen kasvu tuo mukanaan paljon muutoksia, joihin sopeutumista on pystyttävä helpottamaan. Tulevienkin vuosien haasteena on, kuinka tilarakenne pystytään optimoimaan mahdollisimman kannattavaksi.

Varsinais-Suomen viljelijöiden keski-ikä on 51 vuotta. Viljelijöistä 14 % on alle 40 v ja kolmannes on jo täyttänyt 60 vuotta. Yli viisikymppisistä tilanomistajista noin puolet uskoo tilalle kuitenkin löytyvän jatkajan melko suurella todennäköisyydellä. Sukupolvenvaihdoksia on suunnitteilla lähivuosina toista sataa vuosittain.

Maailman ruoantuotantomarkkinat elävät jatkuvassa muutoksessa, joka puolestaan vaikuttaa suoraan myös Suomen markkinoihin. Hintaheilahtelut etenkin viljamarkkinoilla ovat voimakkaita. Viljan ja valkuaiskasvien hintakehitys heijastuu lähes suoraan etenkin lannoitemarkkinoihin. Tuotantopanosten voimakas hinnannousu on vakava haaste maataloussektorille ja erityisesti kotieläintuotannollemme. Varsinais-Suomi maan merkittävimpana sianlihan tuotantoalueena kärsii tästä muutoksesta tulevina vuosina, ellei lihan hinta jatkossa seuraa paremmin tuotantokustannusten muutoksia. Suomalaisessa sianlihan tuotannossa tuotantokustannusten nousun vaikutus on ajoittain näkynyt erityisen vahvasti, mutta toistaiseksi oma tuotantomme on kuitenkin riittänyt kattamaan kotimaisen kysynnän. Kotieläinsektorin epäterveen kehityssuunnan muuttaminen tulee kuitenkin vaatimaan merkittäviä panostuksia kaikilta toimijoilta.

Varsinais-Suomi tuottaa valtaosan maan kananmunista. Tuotanto keskittyy hieman yli sadalle tuottajalle, joten vauhdikain rakennekehitys on jo tällä rintamalla koettu. Jatkossa kehitys todennäköisesti keskittyy tuotteen erilaistamiseen. Jo nyt esimerkiksi luomumunan kysyntä ylittää reilusti tarjonnan, joten lähivuosina tämän tilanteen korjaamiseksi tarvitaan monelta taholta tukea ja kehittämistoimia. Ns. tavanomaisesti tuotetun kananmunan kysynnän ja tarjonnan arvioidaan olevan jokseenkin tasapainossa (kesällä 2013). Suomalaisen kananmunantuotannon vahvuutena voidaan lisäksi pitää salmonellatartuntojen pysymistä erittäin alhaisella tasolla. Tämä edesauttaa myös kanamunien vientimahdollisuuksia.

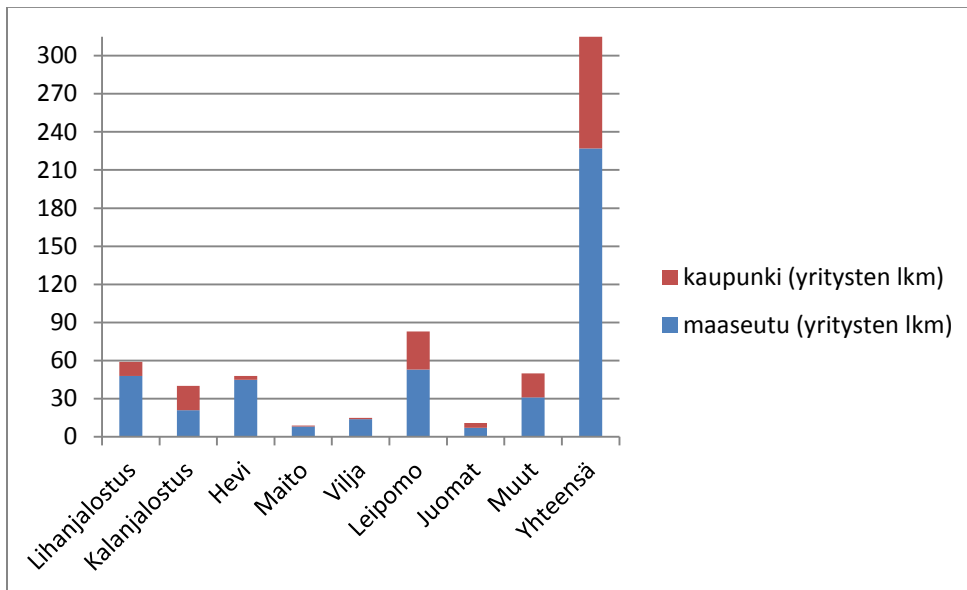
Lampaanlihan tuotanto Varsinais-Suomessa on hyvällä kasvu-uralla ja töitä tämän suunnan säilyttämiseksi on tehtävä jatkossakin. Kotimainen lampaanliha käy nyt hyvin kaupaksi. Vuonna 2011 kotimaisen lampaanlihan osuus nousi 10 prosentista 20 prosenttiin. Valtaosa Suomessa myydystä lampaanlihasta tulee Uudesta-Seelannista. Lammastaloudessa, kuten muussakin erikoistuneessa lihantuotannossa, eläinten teurastus on jäänyt lähinnä pienteurastamojen tehtäväksi. Pienteurastamojen laajentaminen tai verkoston kasvattaminen kysynnän kasvaessa on osoittautunut ongelmalliseksi, joten myös erikoistuneen lihantuotantoketjun toiminnan varmistamiseksi on edelleen etsittävä uusia toimintatapoja.

Tulevien vuosien yksi potentiaalisimmista kehittämiskohteista on ruoan toimittaminen vaikeina pidetyille, mutta silti erittäin merkittäville lähimarkkinoille eli naapurimaihin. Erikoistuotteet sekä ns. lähiruoka- tai luomukriteerein tuotetut laadukkaat elintarvikkeet voivat olla esim. Tukholman tai Pietarin alueen markkinoilla vahvassa asemassa, jos markkinointia ja vientiä pystytään yhteistuumiin ja pitkäjänteisesti kehittämään. Yksittäiselle pk-yritykselle vientiponnistukset ovat useimmiten liian raskaita.

Kotimaista marjantuotantoa tulee edelleen kehittää. Kuluttajien kiinnostus terveysvaikutteisiin marjoihin tulee edelleen kasvamaan, joten tähän kysyntään myös kotimaisen tuotannon ja jalostuksen tulee panostaa. Myös kokonaan uusien tuotteiden synnyttäminen tarjoaa paljon mahdollisuuksia marjanjalostussektorille.

1.5.2. Elintarvikeala ja koko ruokaketju

Varsinais-Suomen erinomainen sijainti, suotuista ilmasto, monipuolinen toimialarakenne ja korkealuokkainen tutkimus- ja kehitystoiminta tekevät alueesta merkittävän ruoantuotantoalueen. Varsinais-Suomea on perinteisesti kutsuttu Suomen vilja-aitaksi, mutta maakunnassa tuotetaan merkittävästi myös kalaa, munia sekä siipikarjan- ja sianlihaa. Lisäksi puutarhatuotanto niin avomaalla kuin kasvihuoneissa, sokerijuurikas sekä rypsi ja rapsi muodostavat merkittävän tuotantokokonaisuuden. Maakunnassa on toiseksi eniten Uudenmaan jälkeen elintarvikealan jalostavia yrityksiä (kesäkuussa 2013 noin 315). Eniten toimipaikkoja elintarvikealan sisällä on leipomotoiminnassa, joka myös työllistää eniten. Suurimmista elintarvikealan yrityksistä pääpaikka tai toimintaa Varsinais-Suomessa on esimerkiksi Raisiolla, Lundenilla ja Eckes Graninilla. Esimerkiksi Vakka-Suomi on varsin monipuolinen elintarviketeollisuuden raaka-ainetuottajana ja siellä on myös pystytty lisäämään alan työpaikkoja. Jos Vakka-Suomeen rakennettu soijajalostamo saadaan käyttöön, olisi se alueen suurin yksittäinen elintarvikealan toimija. Maakuntatasolla on huomattava, että 28 % alan yrityksistä sijaitsee asemakaava-alueella ja suurin osa kaikista elintarvikealan yrityksistä työllistää alle viisi henkilöä (noin 75 %, kesäkuu 2013).

Taulukko 1. Varsinais-Suomen elintarvikkeita jalostavat yritykset toimialoittain sekä sijoittuminen maaseutu-/ kaupunkialueille (Ruoka-Suomi 2013).

Ruokaketju on maakunnassa todella merkittävä työllistäjä; ruokaketjun suora työllistävä vaikutus on noin 17 000 henkeä. Viljelijöitä on lähes 6 000, elintarviketeollisuudessa lähes 3 000 henkeä, elintarvikekaupassa yli 4 000 työntekijää ja ravitsemustoiminnassa lähes 4 000 työpaikkaa. Varsinais-Suomen ruoantuotannon aluetaloudellisen vaikuttavuuden selvityksen (2012) mukaan elintarvikejalostajien kasvuennusteet lupaavat maakuntaan vuoteen 2020 mennessä noin 3000 uutta työpaikkaa ja BKT:hen 344 miljoonan korotuksen nykyiseen verraten sekä mahdollisuuden positiivisten vaikutusten kumu-

loitumiseen läpi ruokaketjun ja koko maakunnan elinkeinoelämän. Kasvun trendeiksi jalostavat yritykset mainitsevat: lähi-ruoka/paikallisuus, terveellisyys, luomu ja kotimaisuus. Näitä kaikkia kuluttajat arvostavat entistä enemmän. Vastuullisuus tulee olemaan tulevaisuudessa ruoantuotannossa entistä tärkeämpää. Yrityksillä on seuraava näkökulma tulevaisuuden kulutuskysynnästä: *”Kuluttaja tulee vaatimaan yrityksiltä yhä enemmän läpinäkyvyyttä, sekä eettistä ja vastuullista toimintatapaa.”*

Ruoantuotannon kasvu alueella on merkittävä mahdollisuus, joka alueen talouden ja työllisyyden kannalta on hyödynnettävä. Vastaava selvitys toteutettiin samanaikaisesti myös Keski-Suomessa, Kanta- ja Päijät-Hämeessä. Näihin alueisiin verraten Varsinais-Suomessa elintarvikejalostajat käyttävät eniten oman maakunnan raaka-aineita. Varsinais-Suomessa elintarvikejalostajat ovat optimistisempia tulevaisuuden suhteen kuin muilla alueilla.

RUOKAKETJUN ERI OSIEN VAIKUTUKSET MAAKUNNAN BKT:HEN JA TYÖLLISYYTEEN					
	BKT (%-yksikköä)	BKT milj. euroa	Työllisyys (%-yksikköä)	Työllisyys HTV	Työllisyys- kerroin
Alkutuotanto	5,7	843	4,7	9 159	1,6
Elintarviketeollisuus	9,7	1 451	5,5	10 832	3,7
Elintarvikkeiden kauppa	27,5	3 745	11,2	21 924	5,1
Ravitsemistoiminta	6,1	904	4,6	8 894	2,5

Taulukko 2. Ruokaketjun eri osien vaikutukset maakunnan BKT:een ja työllisyyteen.

Tulevaisuudessa kuluttajan ostokäyttäytymiseen vaikuttanevat esim. terveydellisistä, aatteellisista ja kiinnostuksesta johtuvat yksilölliset tekijät. Toisaalta kuluttajien lisääntynyt tietoisuus ja vaikuttamisenhalu muokkaavat ostokäyttäytymistä ja edelleen ruokaketjua kokonaisuutena. Tätä kehitystä tulisi entisestään vahvistaa avoimen viestinnän keinoin. Tällä hetkellä kotitaloudet käyttävät tuloistaan keskimäärin noin 13–14 % ruokaan, mutta tulevaisuudessa eriarvoistuminen ja ruoan kulttuurisen merkityksen kasvaminen, samalla kun ruoka muuttuu yhä enemmän arvopohjaiseksi harrastukseksi, tulee muuttamaan kuluttajan rahankäyttötottumuksia. Terveystietoisuuden ja mediatehokkuuden kasvu ohjannevat omalta osaltaan kuluttajan valintoja tulevaisuudessa. Toisaalta globaalin kehityksen (ilmastonmuutos ja väestönkasvu) seurauksena elintarviketulo yhä kasvavilla alueilla tulee jossain vaiheessa kyseenalaistamaan ensimmäisen maailman aina vain hienompiin nyansseihin keskittyvän ruokakulttuurin kehityksen. Tuleeko niiden alueiden, joilla on siihen luontaiset edellytykset (vettä ja viljelykelpoista maata), laittaa jatkossa kaikki panokset perusruoan tuottamiseen yhä useammalle kuluttajalle?

Väestönkasvun seurauksena kuluttaja joutuu pohtimaan uudelleen näkökulmaansa globaali-lokaalijatteluun. Toisaalta ilmastonmuutos pakottaa varautumaan luonnon katastrofeihin ja edelleen etsimään entistä paremmin meille sopeutuvia viljelylajeja. Tutkimustiedon lisääntyessä joudumme myös pohtimaan asennettamme geneettisesti muunneltuihin viljelylajeihin. Energian hinnan nousu tulee vääjäämättä vaikuttamaan myös ruoan hintaan ja nousupaineen hillitsemiseksi osalla peltoalasta tuleekin pohtia viljelykiertoon otettavaksi energiantuotantoon soveltuvia kasveja niille suotuisilla, ruoantuotantoon soveltumattomilla mailla. Tarvitaan selvitystä siitä, mitkä käytettävissä olevista maa-alueista soveltuisivat paremmin energiakasveille kuin ravintokasveille. Sekä ruoka- että rehuraaka-aineiden saannin turvaamiseksi valkuaiskasvien viljelyyn on satsattava aiempaa enemmän. Riittääkö ruokaketjullamme potentiaalia vastata kysyntään? Miten rehuuotantomme riittää turvaamaan monipuolisen ja vahvan kotieläintaloutemme. Erityisesti luomupuolella rehujen riittävyys ja niiden korkeaksi nouseva hinta (esim. ostorehujakeet) aiheuttavat ongelmia.

Varsinais-Suomessa erityisesti elintarvikejalostuksessa on paljon kasvupotentiaalia, joka tulisi hyödyntää. Varsinais-Suomi on todella merkittävä ja monipuolinen alkutuotannon alue, joka luo vahvan pohjan koko ruokaketjun vahvistamiseen aina kuluttajan lautaselle saakka. Tähän kasvun mahdollisuuteen on syytä tarttua niin julkisten hankintojen, kuin elinkeinoelämän, mukaan lukien maatalous, toimintamahdollisuuksien tukemisen myötä. Alla olevissa kattoteemoissa yrittäjyys käsitteenä tarkoittaa yhtäläillä niin alkutuotannon, jalostuksen, kaupan kuin ravitsemistoiminnan aloja.

Kattoteemat:

- *Asiakslähtöisyys:*

Kaikessa elintarvikeketjun toiminnassa lähtökohdaksi tulisi ottaa asiakslähtöisyys, toimitusvarmuus, myynnillisuus sekä liiketoiminnan kannattavuus. Asiakkaan roolin ymmärtäminen niin alkutuotannon, jalostuksen, kaupan kuin ammattikeittiöidenkin toiminnassa on ensiarvoisen tärkeää, sillä loppukuluttaja on viime kädessä ketjun ainoa ostovalintoja tekevä toimija. Jotta asiakslähtöiseen ajattelutapaan päästäisiin tehokkaasti, tulisi kaikkien ketjun toimijoiden ymmärtää koko ruokaketjun toiminta ja yrittäjien kasvu- sekä kehittymishalukkuuden lisäämiseen on kiinnitettävä erityishuomiota. Kaiken kaikkiaan on huomioitava jatkuvasti muuttuvat kulutustottumukset ja -trendit sekä käytävä avointa vuoropuhelua ketjun eri toimijoiden välillä.

Julkinen ruokahuolto on merkittävä asiakas, jonka kanssa yhteistyön hiomisessa piilee mahdollisuus paikallisen ruoantuotannon kysynnän kasvulle. Pelkästään Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiriin (VSSHP) hankintarenkain vuositasoin elintarvikeostot ovat reilusti yli viisi miljoonaa euroa. Paikallisten elintarvikehankintojen aluetaloudelliset kerrannaisvaikutukset elinkeinoelämään ovat moninkertaiset ja tästä syystä kehitystoimenpiteenä markkinavuoropuhelua kysynnän ja tarjonnan kohtaamiseksi on edelleen lisättävä.

- *Yritysten toimintaedellytysten parantaminen, alkutuotannon kilpailukyvyyn, kotimaisen laadukkaan ruoan ja sen raaka-aineiden saatavuuden turvaaminen*

Yritystukien riittävyteen ja helpompaan hallintointiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota, jotta alalla jo toimivia yrittäjiä voidaan innostaa laajentamaan toimintaansa ja uusia yrittäjiä saadaan houkutelluksi elintarvikealalle. Yritystuilla panostetaan uuden yrittäjyyden syntymiseen (ml. sukupolvenvaihdokset), toimivien yritysten kehittämiseen, kasvamiseen ja investointeihin. Yrittäjyyden elinkaaren, liiketoiminnan kasvun ja toimintaedellytysten tukemisen tulee olla kehitystoimien kulmakivenä.

Yritysten toimintaedellytysten parantamiseksi tulee huomioida infrastruktuurin jatkuva kehittäminen niin maakunnan kuin seutukuntien tasolla. Maaseudun ja ruoantuotannon kilpailukyvyyn näkökulmasta on erittäin tärkeää turvata vesi, sähkö, tietoliikenne ja tiestön kunto sekä rakenne. Tilojen koon kasvaessa ja yritystoiminnan laajetessa on oleellista kiinnittää huomioita niihin ratkaisuihin, joilla tilojen pirstaloituminen minimoidaan ja mahdollistetaan maankäyttö tehokkaasti tulonmuodostuksen ja ympäristön kannalta.

Logistiikan, energian ja yleensäkin kaikkien tuotantopanosten jatkuvasti kasvavat kustannukset asettavat yrittäjät haasteelliseen asemaan. Olemassa olevien resurssien ja palvelujen parempi hyödyntäminen, erityisesti yrittäjien tietoisuutta lisäämällä sekä rakentamalla hyvin koordinoituja yhteistyöverkostoja toimijoiden välille, on olennaista. Yhteistyöverkostoja vaaditaan myös ravinteiden tehokkaampaan käyttöön, ravinnekiertojen sulkemiseen sekä viljelykierron laajempaan käyttöön ottoon. Nämä ovat oleellisia toimenpiteitä tuotantokustannusten sekä ympäristömyönteisten tuotantoratkaisujen näkökulmasta. Toimia resurssitehokkuuden edistämiseksi vaaditaan huomioiden koko tuotantoketjun elinkaari niin tulonmuodostuksen kuin ympäristötehokkuuden kannalta. Tässä myös alihankintaverkostojen, sopimustuotannon ja omistusjärjestelyjen innovatiiviset uudet ratkaisut loisivat mahdollisuuksia.

Maakuntamme elintarvikeketjulle on elintärkeää alkutuotannon kilpailukyvyyn kehittyminen ja kehittäminen, sillä Varsinais-Suomen ruoantuotannon aluetaloudellisen vaikuttavuusselvityksen (arvio vuoteen 2020 asti) mukaan alueen jalostavien elintarvikeyrityksien käyttämistä raaka-aineista 40 % on peräisin omasta maakunnasta (hedelmien ja kasvien jalostus 85 %, myllytuotteet 70 %). Varsinais-Suomessa on edelleen varaa lisätä oman maakunnan raaka-aineiden käyttöä. Tällöin kotimaisuusaste nousee niin teollisuudessa, kaupassa kuin ravitsemispalveluissa, mikä vaikuttaa positiivisesti alueen työllisyyteen ja talouteen.

Oleellista on turvata paikallisesti tuotettujen tuotteiden (myös luomu) riittävyys niin vähittäiskaupan kuin ammattikeittiöpuolen valikoimissa.

- *Yrittäjien kasvupalukkuuden lisääminen ja ruokaketjun kaikkien toimijoiden osaamisen kartuttaminen:*

Yritysten kasvupalukkuuden lisääminen yrittäjien osaamista kasvattamalla on tulevaisuudessa entistä tärkeämmässä roolissa yritysten elinkelpoisuuden turvaamiseksi. Erityisesti osaamisen kasvattaminen myynnin ja markkinoinnin osalta sekä alkutuottajien kasvaminen viljelijöistä yrittäjiksi ovat keskeisiä haasteita. Lisäksi on huolehdittava siitä, että ajankohdainen tutkimustieto ja uusin teknologia ovat yrittäjien saavutettavissa. Tulevaisuuden ennakoinnin ja innovaatio toiminnan merkitys on tunnustettava. Lisäksi on panostettava yritysten kansainvälistymiseen.

Yrittäjiä aktivoidaan ottamaan käyttöön laatu- ja sertifiointijärjestelmiä, jotka lisäävät yritysten kilpailukykyä ja kannattavuutta sekä tekevät tuotantoketjuista läpinäkyviä asiakkaille. Esimerkkiä voi ottaa Irlannista, jossa jo 40 000 maatilaa on mukana sertifiointiohjelmassa, missä tilan tuotannolle lasketaan yksilöllinen hiilijalanjälki. Viljelijän näkökulmasta mittarointi antaa mahdollisuuden parantaa tuotannon kannattavuutta. Kun tuotantoa voidaan markkinoida ekologisen kestävyyden näkökulmasta, se edistää myös paikallisten maataloustuotteiden myyntiä (ja jopa vientiä). Vastaavaan toteutukseen varsinaisuomalaisella ruoantuotannolla olisi mahdollisuuksia.

Ruoan merkitys kuluttajan ympäristövaikutuksissa on keskeinen: runsas kolmannes ympäristövaikutuksista aiheutuu kuluttamamme ravinnon kautta. Ilmastovaikutuksissa ruoan osuus on hieman alhaisempi (29 %). Vesistöjen tilaan ruoankulutuksella on puolestaan suurempi merkitys, koska ruokailu voi vastata reilusti yli puolta kulutuksemme kaikista ravinnepäästöistä. Varsinais-Suomen sijainninkin perusteella olisi oleellista kiinnittää huomiota juuri ruoantuotannon ympäristövaikutuksiin laajasti, ei vain hiilijalanjälkeen. Koko ruokaketjun toimijoiden (alkutuotanto, jalostus, kauppa, ammattikeittiöt, jakelu, energia jne.) toiminnan ympäristötietoisuutta ja -osaamista on lisättävä, esimerkiksi avaamalla paikallisten ruoantuotantoketjujen ympäristövaikutuksia. Ympäristöteeman osalta huomioidaan Lounais-Suomen ympäristöohjelma 2014–2020.

Paikallisten tuotteiden saaminen julkisen ruokahuollon piiriin yhtä laajemmista määrin edellyttää mm. ammattikeittiöhenkilökunnan hankintaosaamisen lisäämistä ja yrittäjien osaamisen kartuttamista julkisiin tarjouspyyntöihin vastaamisessa sekä markkinavuoropuhelun merkittävää lisäämistä. Yritysten välisen yhteistyön kehittäminen mm. tarjouspyyntöihin vastaamisessa ja tuotteiden jalostusasteen nostamisessa olisivat ratkaisuja paikallisen ruoan saatavuuden turvaamiseen. Onkin olennaisen tärkeää, että maakunnasta löytyy sellainen neuvonta-/palveluorganisaatio/hanke, joka pystyy nopeasti, asiantuntevasti ja paikalliset olosuhteet tuntien vastaamaan yrittäjien tarpeisiin ja palvelemaan heitä esimerkiksi elintarvikelainsäädännön ja viranomaismääräysten tulkitsemisessa.

Yrittäjyyskasvatukseen on satsattava, jotta maakuntamme yrittäjät löytävät jatkajia omalle työlleen ja jotta voidaan innostaa alalle uusia, nuoria yrittäjiä. Elinkeinon jatkuvuuden turvaamiseksi yhä suuremmaksi kasvavien maatilojen sukupolvenvaihdosten edistäminen tarvitsee erityistä huomiota. Yksi tapa saada kasvavalle paikallisen ruoan kysynnälle uutta yrittäjyyttä ja lisätarjontaa, voisi olla maatilojen aktivoiminen laajentamaan yrityksen toimintaa elintarvikkeiden jatkojalostukseen ja/tai uusien paikallisten myynti- ja markkinointikanavien avaamiseen (ml. suoramyynti kuluttajille).

Koko ruokaketjun toimijoiden (alkutuotanto, jalostus, kauppa, ammattikeittiöt, jakelu, energia jne.) toiminnan ympäristötietoisuutta ja -osaamista lisätään, esimerkiksi avaamalla paikallisten ruoantuotantoketjujen ympäristövaikutuksia. Ympäristön osalta huomioidaan Lounais-Suomen ympäristöohjelma 2014–2020.

- *Yhteistyöverkoston rakentaminen*

Yhteistyö, verkostoituminen ja ketjun muiden lenkkien tunteminen ovat menestyksen salaisuus. Yhteistyön tukemiseen on kiinnitettävä huomiota kaikissa ketjun osissa niin horisontaalisesti kuin vertikaalisesti. On rakennettava foorumeja, joissa aidon yhteistyön luomiselle on mahdollisuus ja tuettava yritysryhmien muodostumista. Yhteistyöverkoston rakentamiselle ja koordinoinnille tulisi olla maakunnallinen vastuutaho. Yritysten väliseen yhteistyöhön sekä yritysverkoston synnyttämiselle on selkeä tarve perinteiset toimialarajapinnat unohtaen. Pienten yritysten ei kannata tehdä kaikkea itse, vaan keskittää yrityksen tekeminen sen ydinosaamiseen. Esimerkkejä yritysten välisestä yhteistyöstä voisivat olla myynti- ja markkinointi, logistiikka, yhteistarjoukset, tuotekehitys sekä tuotteistaminen. Poikkisektoraalinen yhteistyön kehittäminen on avainasemassa ja se on nähtävä elinkeinoelämän kehittämisen mahdollisuutena. Toimialojen välistä yhteistyötä tarvitaan esimerkiksi elintarvikealan ja matkailun välille, sillä kyseiset toimialat täydentävät toinen toisiaan ja lisäävät toistensa elinkelpoisuutta. Myös logistiikka, IT, luovat alat ja jätehuolto esimerkkeinä on nähtävä oleellisena osana ruokaverkostoa. Jäljitettävyyden, ympäristövaikutukset ja tuotteen alkuperä ovat konkreettisia asioita, joiden esiintuomiseksi voisi rakentaa yhteistyöverkostoja. Yhteistyötä ja toisten toimijoiden syvällisempää tuntemista kaivataan myös alan kehittäjien pariin. Verkoston hallinnan strategiseen osaamiseen on myös panostettava.

- *Ruoan arvostuksen kasvattaminen ja kuluttajaviestintä*

Poliittiseen päätöksentekoon on ulotettava tietoisuus ruoan aluetaloudellisesta ja kulttuurisesta merkitysvyydestä. Lisäksi ruokaviestintään kokonaisuudessaan tulee kiinnittää huomiota, jotta kaikki kuluttajat voivat perustaa ruokavalintansa oikean faktatiedon varaan. Kaikilla koulutusasteilla (myös varhaiskasvatuksessa) on pidettävä huolta siitä, että opitaan arvostamaan kotimaista laadukasta ruokaa ja elävää maaseutua. Varsinais-suomalaisen ruokakulttuurin ylläpitäminen ja näkyväksi tekeminen tulee olla kaikkien toimijoiden vastuulla. Ruokakulttuuri on keskeisessä roolissa paikallisen ruoantuotannon arvostuksen lisäämisessä.

Kehitysnäkymiä:

Elintarvikeala tulee yhä enenevässä määrin tekemään yhteistyötä mm. logistiikka- ja IT-alan kanssa, mikä mahdollistaa rohkeiden, innovatiivisten kokeilujen tekemisen hyödyntäen koko Varsinais-Suomen elinkeinotoiminnan vahvuuksia. Esimerkiksi Salosta on vapautunut paljon IT-alan osaamista ja sen linkittäminen ruokaketjun kehittämiseen kysynnän ennakoinnin ja tuotantoketjun läpinäkyvyyden lisäämiseksi olisi hyvä mahdollisuus.

Yritysten asiakaslähtöiseen tuotekehitykseen tulee panostaa lisäämällä toimijoiden välistä markkinavuoropuhelua. Tuotekehityksen avuksi tarvitaan esimerkiksi joustavia tuotekehitysfasiliteetteja sekä yritysten ja tutkimuslaitosten välistä yhteistyötä.

Julkinen ruokahuolto tulee olemaan myös tulevaisuudessa merkittävä paikallisen elintarvikealan kasvun mahdollistaja. Lisäämällä julkisen ruokahuollon ja yritysten välistä vuoropuhelua löydetään oikeat toimintamallit yhteistyölle sekä tuotteiden kysyntää vastaava jalostusaste.

Elintarvikealan nousua arvellaan tapahtuvan esim. puolivalmisteita (mm. leipomotuotteet) tuottavalla pk-sektorilla sekä terveysvaikutteisia elintarvikkeita ja niiden komponentteja valmistavalla paikallisella teollisuudella. Maaseudulla nostetta saadaan aikaan lähi- ja luomuruuan sekä alueellisten erikoisuuksien kysynnän kasvun ansiosta. Toisaalta myös nykyisen tuotannon ylläpitämisessä ja laajentamisessa on edelleen paljon työtä.

Ruokaperinteemme ja luonnonkasvit (marjat, sienet ym.) ovat olemassa olevia vientiin soveltuvia voimavarojamme, joiden tarjoamat mahdollisuudet pitää tulevaisuudessa hyödyntää paremmin (esim. luonnontuotteidemme puhtautta voisi edelleen korostaa). Ruoan elämispotentiaalin yhdistäminen matkailuun tukisi kumpaakin alaa. Luomu- ja lähiruuan tarjonnan ja kysynnän pitäminen korkealla on haastavaa, mutta silti kuluttajien toiveisiin olisi vastattava laadukkailla ja turvallisilla tuotteilla.

Jäljitettävyyden, ketjun läpinäkyvyyden ja ruokaturvallisuuden ovat valttikorttejamme, jotka tulisi voida konkreettisesti osoittaa ja hyödyntää avoimen viestinnän keinoin.

1.5.3. Metsätalous

Varsinais-Suomessa on metsätalouden maata noin 652 300 ha, joka on 61 % maakunnan maapinta-alasta. Metsämaata on 534 600 ha. Yksityis- ja yhteisöomistuksessa on yli 90 % metsäpinta-alasta. Metsänomistajia on n. 25 000 kpl ja heidän keski-ikänsä on 59 vuotta. Maatalousyrittäjien osuus metsänomistajista on Lounais-Suomessa huomattavasti suurempi kuin muualla maassa. Metsänomistajista 2/3 asuu maaseudulla; kuitenkin yli viidesosa asuu metsätilansa sijaintikunnan ulkopuolella. Puuston määrä metsämaalla on keskimäärin 150 m³/ha. Puuston vuotuinen kasvu on 3,1 milj. m³ eli 5,9 m³ metsämaan hehtaarilla. Metsissä mäntyä on lähes puolet puustosta, 34 % kuusta ja 18 % lehtipuuta. Soiden osuus metsämaasta on vajaa viidesosa. Metsänhoitomaksua maksavien yksityismetsänomistajien keskimääräinen metsälö on n. 20 ha, joka on maan alhaisin. Pieni tilakoko heikentää metsätalouden kannattavuutta nostamalla mm. kustannuksia. Varsinais-Suomen ja Satakunnan alueille on vuosille 2012–2015 laadittu koko metsäalan laaja-alaisena yhteistyönä alueellinen metsäohjelma (AMO). AMO:ssa on vedetty suuntaviivat maakunnan metsien hoidolle, käytölle ja suojelulle sekä puun käytölle ja jatkojalostukselle. Lounais-Suomen AMOn visiona on, että Varsinais-Suomen metsiä käytetään suunnitelmallisesti tuottamaan hyötyä metsänomistajille, maakunnan asukkaille ja ympäristölle.

Hakkuumäärä on ollut viime vuosina keskimäärin 1,8 milj. m³, mikä on 70 % alueellisessa metsäohjelmassa (AMO) asetusta tavoitteesta. Eniten hakkaamatta on jäänyt mäntykuitua. Metsäkeskuksen Lounais-Suomen alueella on 134 000 ha metsiä, joita ei ole käsitelty 30 vuoteen.

Taimikonhoitoa ja nuoren metsän kunnostusta on viime vuosina tehty 90 % tavoitteesta. Metsäteitä on rakennettu 90 % tavoitteesta. Suurin ongelma on vanhojen metsäteiden heikko kunto. Painopiste on tavoitteen mukaisesti siirtynyt uusien teiden rakentamisesta teiden peruseräparannukseen.

Soita on yhteensä 100 000 ha, ja niistä on ojitettu 70 %. Ojitus on nykyisin kokonaan kunnostusojitusta, mutta tavoitteesta on tehty vain 60 %. Toteutuksessa huomioidaan vesiensuojelunäkökohdat.

Kantorahatulot toteutuneista hakkuista ovat olleet v. 2006–2010 keskimäärin 55 milj. €/v. Metsänhoito- ja peruseräparannustöihin sijoitettiin noin 10 % saadusta kantorahatulosta.

Metsä- ja kitumaasta on suojeltu 3 % tiukasti tai varovaisesti hakkuista mahdollistaen. Lisäksi tehokkaan metsätalouden ulkopuolella arvioidaan eri syistä olevan kolmannes metsistä. Luontokohteet olivat säilyneet hakkuissa hyvin. Kuollutta puuta on metsissä 4 m³/ha.

Varsinais-Suomen metsien terveys on hyvä. Ilman saasteiden vaikutus on vähentynyt, mutta kuusen tyvilahon ja hirvieläinten aiheuttamat tuhot ovat merkittäviä.

Maakunnassa toimii useita sahoja, mutta lähimmät paperi- ja sellutehtaat ovat Satakunnassa ja Uudellamaalla. Näille tehtaille alueen puuta toimitetaan runsaasti. Puun käyttö energiantuotannossa on kasvanut maakunnassa merkittävästi. Maakunnan alueen laitosten puun käyttö on noin 1 milj. m³ (tukkipuu + teollisuuden ja lämpölaitosten energiapuu). Tärkeillä metsätiloilla on myös valtakunnallisesti tarkastellen suhteellisen paljon klapien ja halkojen myyntiä.

Metsäalalle työvoimaa kouluttavat Livia Paimiossa sekä Länsirannikon Koulutus Oy WinNova. Varsipuu ry:llä on tärkeä rooli puutuoteteollisuuden edistämässä.

Metsiä suojellaan pääosin Metso-ohjelman keinoin sekä pyritään turvaamaan arvokkaiden elinympäristöjen ja uhanalaisien eliöiden säilyminen. Myös metsätalouden vesiensuojeluun kiinnitetään huomiota entistä enemmän.

Kehitysnäkymiä:

Varsinais-Suomen metsätalouden vahvuutena ovat hyväkasvuiset metsät, joita hoidetaan lähes tavoitteiden mukaisesti. Hakkuita on tarpeen lisätä, johon runsaat puuvarat antavat hyvät mahdollisuudet. Puuenergian lisääntyvä käyttö, sekä Varsinais-Suomen omat ja lähimaakuntiin suunnitellut mittavat energiapuun käyttökohteet / bioenergian tuotantolaitokset luovat uusia mahdollisuuksia hakkuiden lisäämiselle. Myös mahdollisuudet metsien moniniskäyttöön tulee ottaa huomioon, kun etsitään uusia liiketoimintamahdollisuuksia.

Valmistelussa oleva uusi metsälaki tuo lähivuosina muutoksia toimintaan. Samoin metsätaloutta edistävien organisaatioiden tehtävät ovat muuttumassa ja resurssit vähenemässä. Muutos näkyy mm. metsänomistajakunnan neuvonnan ja palveluiden muuttumisena yhä enenevässä määrin sähköisiksi. Metsävaratiedon keruussa on siirrytty uuteen tekniikkaan, joka mahdollistaa entistä ajantasaisemman metsätiedon jakelun metsänomistajille ja toimijoille. Organisaatioiden toiminnan muutos luo kasvumahdollisuuksia metsäpalveluyrityksille.

1.5.4. Puutuoteteollisuus ja rakentaminen

Puutuoteteollisuus ja siihen liittyvä rakentaminen on merkittävä työllistäjä erityisesti maaseutualueilla. Maakunnassa on useita alan yrityksiä, jotka menestyvät sekä kotimaassa että viennissä. Valtaosa yrityksistä työllistää alle viisi henkeä. Maakuntana Varsinais-Suomi on Suomen keskitasoa puutuoteteollisuuden työllistävyydessä, yritysten määrässä (Tilastokeskuksen arvioissa n. 350 kpl ja alueen toimialahankkeen arvioissa sivutoimiset mukaan lukien yli 700 kpl) ja tuotevalikoimassa. Toimialan rakenne on monipuolinen ja yritysten tuotteet ovat kilpailukykyisiä. Alueemme vahvuutena on kalusteteollisuus, joka muodostaa noin puolet koko toimialan jalostusarvosta sekä puun sahaus, joka nousee bruttosummina tarkastellen ykköseksi. Ns. insinööripuutuotteiden osuus on kasvamassa.

Rakentamista palvelevalla puusepänteollisuudella on hyvät kasvumahdollisuudet, kuten myös kerrostalorakentamisessa sekä lähiöiden saneerausissa puurakentamisen suosion lisääntyessä. Maaseudun elinkelpoisuuden kannalta puutuoteteollisuus on merkittävä lisäansioiden antaja. Monet maatilataloudenharjoittajat käyvät töissä puualan yrityksissä, joille taas työvoiman saatavuus on elintärkeää varsinkin matalan automaation tuotannossa. Kun otetaan huomioon koko metsään liittyvä liiketoiminta, metsäklusteri ja puun arvoketju metsätöineen, kuljetuksineen ja sivutuotteineen sekä puurakentaminen, korostuu alan työllistävän vaikutuksen merkitys Varsinais-Suomen maaseutualueilla.

Varsinais-Suomessa puutuotealan haasteeksi koetaan yrittäjien ikääntyminen. Yritystoiminnan jatkajan löytäminen on osoittautunut ongelmalliseksi. Pienissä yrityksissä markkinointiosaaminen jää usein melko vaatimattomaksi. Kilpailua joudutaan käymään usein isojen yritysten kanssa, joka vaatisi pieniltä yrittäjiltä entistä parempaa verkostoitumista. Erityisesti nuorempien yrittäjien yhteistyön lisäämiseen on jatkuvasti tarvetta. Alan pienyrittäjät ovat selkeästi ilmaisseet saaneensa merkittävästi hyötyä opintomatkoista, messukäynneistä ja vierailuista muiden maakuntien yrityksissä ja toivovat niitä jatkossakin järjestettävän mm. kehittämishankkeiden toimesta ylimaakunnallisen verkostoitumisen edistämiseksi.

Kehitysnäkymiä:

Kehitystyön tuloksena syntyy uusia järjestelmiä ja standardeja sekä uusia innovaatioita, jotka helpottavat puun käytön lisäämistä rakentamisessa (mm. RunkoPes). Vanhoihin kerrostaloihin on ryhdytty hyödyntämään puuta esim. lisäkerroksen rakentamiseen ja uusiin pintaverhoiluihin/saneerauselementteihin. Puukerrostalojen suosio kasvaa ja korjausrakentaminen lisääntyy, kuten myös puukaupunginosien ja lähiöiden korjausrakentaminen (mm. homevauriot).

Pienille puutuotealan yrityksille on pystyttävä tarjoamaan asiantuntevaa neuvoa alalla tapahtuvista muutoksista pienyrittäjien tarpeita kuuntelemalla (uudet innovaatiot, rakentamisen uudet määräykset, eurokoodit, CE-merkinnät, standardit jne.).

1.5.5. Uusiutuva energia

Varsinais-Suomessa on jokaisella viidellä seudulla kiinteitä puupolttoaineita käyttäviä laitoksia. Osassa laitoksista käytetään puupolttoaineiden lisäksi turvetta ja osassa öljy on käytössä vara- ja huippupolttoaineena. Kokoluokka vaihtelee suuressi. Toisaalta myös Fortumin Naantalın voimalaitos käyttää mm. purua, vaikka pääpolttoaine onkin kivihiili. Turku Energian noin 40 MW:n Orikedon biolämpölaitos on maakunnan suurimpia puupolttoaineita käyttäviä laitoksia, lisäksi toista vastaavan kokoluokan laitosta on suunniteltu. Uudessakaupungissa on edelleen pohdinnassa pääpolttoaineena metsähaketta käyttävän biovoimalaitoksen rakentaminen (kokoluokka noin 70 MW / sähkön, prosessihöyryn ja kaukolämmön tuotto), joka palvelisi ensisijaisesti syksyllä 2013 käynnistyvää soijatehdasta. Paimion Lämpökeskus Oy tuottaa kaukolämpöä Paimion kaupungin alueella sijaitseville kiinteistöille käyttämällä pääosin puupolttoaineita. Liedon Lämpö Oy:n lämpökeskus käyttää pääpolttoaineena metsähaketta. Mynämäen ja Nousiaisten lämpölaitoksissa käytetään puu- ja turvepellettejä. Salon kaukolämmöstä suurin osa tuotetaan Voimavasu Oy:n Salon voimalaitoksessa; tuotetusta energiasta noin 80 prosenttia saadaan turpeesta ja puusta ja loput kivihiilestä ja öljystä. Myös muissa Salon taajamissa on puupolttoaineita käyttäviä lämpölaitoksia (mm. Kisko, Perniö, Pertteli). Someron Lämpö Oy:n kaukolämpölaitos käyttää sekä puupolttoaineita että turvetta. Loimaan Kaukolämpö Oy on tuottanut kaukolämmön pääasiassa puupolttoaineilla jo 1990-luvun lopulta lähtien ja nykyisin puupolttoaineiden osuus on yli 90 prosenttia. Puupolttoaineista suurin osa on Raunion sahalla hankittua sahanpurua, mutta myös metsähaketta käytetään. Myös Pöytyän kaukolämpölaitoksilla käytetään puupolttoaineita. Loimaan seudulla on myös muutamia muita, pienempiä laitoksia. Laitilan kaukolämmöstä yli 90 prosenttia tulee Veljekset Kuusisto Oy:n sahan tehtaiden yhteydessä toimivasta biovoimalasta (jossa myös laajennustyöt meneillään). Taivassalossa, Vehmaalla ja Kustavissa on hakelämpölaitokset. Turunmaan seudulla Kemiön Lämpö Oy:lla on hakelämpölaitos (lähde: Lounais-Suomen metsäkeskus).

Lounais-Suomen metsäkeskuksen mukaan maakunnassa kestävästi tuotetun metsäenergian teknis-taloudellinen kokonaispotentiaali on noin 880 GWh vuodessa (joka merkitsee noin 15 %:n osuutta alueen hakuu-potentiaalista). Viime kädessä käyttö kuitenkin ohjautuu kysynnän mukaan.

Varsinais-Suomessa peltobiomassan hyödyntäminen energiana on toistaiseksi ollut vähäistä eli suunnilleen 4 GWh:n luokkaa, joka on vajaa pari prosenttia koko maan käytöstä (noin 270 GWh). Varsinais-Suomessa on runsaasti viljelemättömiä peltoja, joita olisi mahdollista viljellä energiantuotantoa varten, jos energiantuotanto pystytään sopivasti hajauttamaan kuljetus- ja siivon kannalta sopiviin paikallisiin yksiköihin. Myös viljan ylituotantoa on mahdollista hyödyntää mm. biopolttoaineiden tuotantoon ravinnontuotannon siitä kärsimättä. Uuteenkaupunkiin on pitkään suunniteltu vehnää raaka-aineenaan käyttävää laitosta, joka tuottaisi gluteenia, rehua, lesettä ja bioetanolia. Sen realisoituminen on kuitenkin edelleen epävarmaa, sillä EU:n asettamat vaatimukset ja kriteerit mm. bioetanolia tuottaville laitoksille muuttuvat tiuhaan.

Varsinais-Suomessa on jo pitkään selvitetty järviruo'on hyödyntämismahdollisuuksia sekä testattu sitä mm. Tuorlan biokaasulaitoksessa (Livia). Ongelmallisena pidetään järviruo'on korjuun korkeita kustannuksia, joka vaikeuttaa sen taloudellisesti kannattavaa hyödyntämistä. Yhtenä ratkaisuna on pohdittu jonkinlaisen ympäristötuen käyttöä korjuutyön tukemiseen. Koska tšekäläinen järviruo'okopotentiaali on varsin merkittävä, niin ponnistelut sen hyödyntämiseksi tulevat jatkumaan edelleen.

Biokaasua voidaan tuottaa sekä maatilamittakaavan laitoksessa että maatilakokoluokkaa isommissa laitoksissa. Varsinais-Suomessa kotieläintalous on erikoistunut ja erityisesti sika- ja siipikarjalous on voimaperäistä. Esimerkiksi kaikista Suomen sioista Varsinais-Suomessa kasvatetaan noin neljännes, joten lannasta ei ole pulaa. Kaasuntuotantoon voisi lisäksi hyödyntää broilerinlantaa. Lannan metaanipitoisuus on kuitenkin niin pieni, että kannattavaan biokaasuprosessiin tarvitaan myös muita biomateriaaleja, kuten esimerkiksi vihreää kasvibiomassaa, kasvi- tai eläinperäisiä jätteitä tai elintarviketeollisuuden sivuvirtoja sekä prosessijätteitä. Varsinais-Suomen lantabioenergian teknis-taloudellinen potentiaali on vajaat 225 GWh/vuosi, minkä lasketaan olevan noin 14 prosenttia koko maan teknis-taloudellisesta potentiaalista.

Pelkkään oman tilan lantaan perustuvan biokaasun tuotannon on arvioitu olevan kannattavaa vasta melko suurissa tuotantoyksiköissä eli karkeasti arvioiden yli tuhannen sian yksiköissä. Vuonna 2006 maakunnan lihasikatiloista noin joka kymmenennellä oli yli 500 sikaa ja noin viidellä prosentilla yli 800 sikaa (Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus Tike 2007). Pienemmilläkin tiloilla tuotanto voidaan saada kannattavaksi, jos laitoksessa käsitellään ulkopuolisia jättemateriaaleja tai jos energiaa ja/tai lantatuotteita myydään tilalta ulos tai jos tilan oma energiankulutus on syystä tai toisesta hyvin suurta. Yleistyksiä kannattavuustarkasteluissa ei voi juuri tehdä, vaan kunkin tilan mahdollisuuksia on tarkasteltava erikseen. Biovakka Oy:n Vehmaan laitos on Suomen ensimmäinen maatalouden, teollisuuden ja yhdyskuntien sivuvirtoja käsittelevä biokaasulaitos. Vuonna 2011 valmistui myös uusi, pienen mittakaavan biokaasulaitos maaseutuoppilaitokselle Kaarina (Livia).

Yhdyskuntaliikenteen metaanintuotokyky on parempi kuin eläinten lannan. Yhdyskuntien jätevedenpuhdistamoilla toimivat biokaasulaitokset mädättävät pääasiassa jätevedenpuhdistusprosessissa muodostuvaa lietettä. Salon jätevedenpuhdistamon yhteydessä toimii mädättämö ja laitoksen energiantarpeesta noin 85 prosenttia tuotetaan biokaasulla (Suomen biokaasurekisteri 2008). Turun Topinojalla vuonna 2008 käynnistynyt Biovakan laitos käyttää raaka-aineenaan Kakolan

Yhdyskuntapuhdistamon jätevesilietettä, jonka joukossa on myös Turun ympäristökuntien puhdistamolietteitä. Laitos tuottaa noin 2 milj. kuutiota biokaasua. Uuteenkaupunkiin on vuonna 2013 valmistumassa biokaasulaitos (Biolinja Oy), jossa hyödynnetään mm. yhdyskuntalietettä, karjanlantaa ja viherbiomaassaa. Laitos tulee valmistuttuaan tuottamaan biokaasun lisäksi luonnonmukaisia kiinteitä ja nestemäisiä kasvuravinteita. Lisäksi eri puolilla Varsinais-Suomea on edelleen suunnitelmia useampien biokaasulaitosten rakentamiseksi. Tuoreimpana on noussut esille Turun suunnitelmat nostaa kaupungin (vrt. Topinoja) biokaasuntuotanto viisinkertaiseksi eli noin 10 milj. kuutioon. Biokaasusta puhdistettua liikennepolttoainetta tuotettaisiin erityisesti joukkoliikenteelle, mutta Turun kaupungissa liikennöivän 175 linja-auton lisäksi sitä riittäisi myös muun liikenteen käyttöön. Turku onkin alustavasti suunnitellut ottavansa jo lähivuosina useita biokaasubusseja kaupunkiliikennekäyttöön.

Hevosen- ja broilerinlannan polttoa on pohdittu paljon. Lanta luetaan jätteeksi, jolloin lannan polttamista säätelee asetus jätteen polttamisesta. Tiukkojen laitteistovaatimusten vuoksi esimerkiksi yksittäisillä hevosstalleilla ei ole varaa laitteistoihin. Koska jätehierarkian mukaan jäte tulee hyödyntää ensisijaisesti materiaalina ja vasta toissijaisesti energiana, hevosenlannan kompostointia on ainakin toistaiseksi pidetty parhaimpana vaihtoehtona.

Varsinais-Suomen toimivien tuulivoimaloiden määrä on vielä kovin niukka: pari 1300 kW:n myllyä Uudessakaupungissa ja kolme 2000 kW:n myllyä Högsårasassa. Suunnittelutyön alla on useita yksittäisiä tuulivoimaloita sekä tuulipuistoja, kuten esim. Pyhärantaan suunniteltu 21–54 MW:n tuulivoimala-alue sekä Kemiönsaaren tuulivoimahankkeet. Varsinais-Suomen alueelta tehdyssä tuulivoimaselvityksessä (2010–2011) löydettiin 22 tuulivoimatuotantoon parhaiten soveltuvaa aluetta. Manneralueiden ja rannikon suurten saarten alueilla olevien tuulivoima-alueiden osoittaminen maakuntakaavassa on erittäin ajankohtaista kuntakentän ja tuulivoima-alan yritysten kasvaneen kiinnostuksen seurauksena. Varsinais-Suomen alueelle laadittavassa vaihemaakuntakaavassa osoitetaan tuulivoimatuotantoon parhaiten soveltuvat alueet. Tarve kaavan laadinnalle tuli kansallisesta ja maakunnallisesta ilmasto- ja energianäkökohdista sekä valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista. Kaavan laadinnan kustannuksiin on saatu avustusta ympäristöministeriöltä ja kaavaprosessi toteutetaan ajalla 1.10.2011–31.12.2013.

Auringon energiaa on meillä mahdollista hyödyntää paljon nykyistä enemmän sekä lämmön että sähkön tuotannossa. Etelä-Suomessa jokainen neliometri vastaanottaa noin 1 000 kilowattituntia auringonsäteilyä vuoden aikana. Vain keskitalvella eli joulutammikuussa ei auringon energiaa saada juurikaan talteen. Aurinkoenergiaa voidaan hyödyntää joko passiivisesti tai aktiivisesti. Passiivisesti auringon valoa ja lämpöä voidaan käyttää suoraan ilman erillistä laitetta. Aktiivisessa hyödyntämisessä auringonsäteily muunnetaan joko sähköksi aurinkopaneeleilla tai lämmöksi aurinkokeräimillä. Pientaloissa voidaan käyttää sekä passiivisia että aktiivisia menetelmiä. Aurinkopaneeleilla säteilyn määrästä voidaan muuttaa noin 15 prosenttia sähköksi ja aurinkokeräimillä noin 25–35 prosenttia lämmöksi.

Kehitysnäkymiä:

Energiatehokkuus ja energian säästäminen ovat edelleen ne tärkeimmät keinot, joilla voidaan vaikuttaa myös maaseudun energiakustannusten alentamiseen sekä samalla ympäristön tilan kohentamiseen. Energiatehokkuuteen panostaminen luo myös uusia liiketoimintamahdollisuuksia.

Yhdistetyn sähkön ja lämmön tuotanto on koettu pienen kokoluokan polttolaitoksissa kannattamattomana johtuen suurelta osin nykyisestä uusiutuvan energian tukirakenteesta. Pienissä yksiköissä CHP-laitosinvestointi on liian kallis sähkön verkkoon myynnistä saatuun tuottoon nähden etenkin ilman syöttötariffia. Tämä on johtanut siihen, että energian jakelu kaasuverkkojen kautta energian loppukäyttäjälle on noussut kiinnostavaksi vaihtoehdoksi keskitetyille pienCHP-tuotannolle. Puuenergian käyttöä on edelleen mahdollista lisätä ja myös Varsinais-Suomessa energiapuun käyttö tulee kasvamaan voimakkaasti. Energiaksi tultaneen käyttämään yhä enemmän myös perinteisesti massateollisuuteen ohjautunutta kuitupuuta, jota ei ole laskettu mukaan metsäenergiapotentiaaliin. Energiapuun käyttö luo työllisyyttä enemmän kuin muu metsätalous ja korvaa samalla ulkomailta tuotuja fossiilisia polttoaineita (tosin puun jatkojalostuksen lisäämisellä olisi vieläkin suurempi aluetaloudellinen merkitys!). Peltoenergian hyödyntämistä ei vielä nykyisellä energiahintatasolla saa kannattavaa esim. oljen energiakäytön lisäämisellä. Mikäli ruoantuotantoon huonosti sopiville pelloille löydetään nykyistä paremman hehtaarit tuoton antavia energiakasveja, niin tilanne alkaisi näyttää huomattavasti valoisammalta, vaikka tuskin juuri Varsinais-Suomen pelloilla voidaan laajamittaiseen peltoenergian tuotantoon siirtyä. Myös lämpöyrittäjyyden kasvulle on edelleen paljon mahdollisuuksia, sillä alueellamme on vielä runsaasti öljylämmitteisiä kiinteistöjä.

Biohiilen tuotanto voidaan nähdä yhtenä mahdollisuutena maaseudulla, vaikka sen liiketaloudellinen merkitys saattaa vielä jäädä melko vähäiseksi. Biohiiltä voidaan käyttää energiantuotantoon, rehun jakeena parantamaan eläinten hyvinvointia sekä peltolevityksessä lannan kanssa sekoitettuna parantamaan pellon kosteustasapainoa ja satotasoja sekä hillitsemään ravinteiden huuhtoutumista. Biohiilen käyttö saattaisi siten meilläkin olla sopiva lisäkeino ravinteiden pidättämisessä herkkien vesistöjemme läheisillä suojavyöhykealueilla. Biohiili toimii myös stabiilina hiilivarastona ehkäisten ilmas-

tonmuutosta. Lisäksi biohiilen etuja ovat sen keveys (kuljetettavuus) ja varastoitavuus. Biohiilen valmistus voisi myös olla yksi vaihtoehto hevosenlannan ja muun jätestatuksen omaavan materiaalin saattamiseksi hyötykäyttöön.

Biokaasulaitosten rakentaminen saanee lisävauhtia, kun liiketoimintasuunnitelmassa huomioidaan ja myös arvotetaan laitoksen ympäristöhyödyt. Tässä yhteydessä esim. tuoreena niitetty järviruoko voisi sopia syötteenä prosessissa käytettävän vihermassan joukkoon. Biokaasun liikennekäytöllä saattaa tulevina vuosina olla maakunnassamme merkittävä rooli (vrt. Turun kaupungin visiot mm. biokaasubusseista). Ajoneuvokaasun paineistus- ja puhdistuslaitosten investointikustannukset ovat varsinkin pienissä yksiköissä laskeneet, joten se saattaa pian mahdollistaa haja-asutusalueiden liikennepolttoainehuollon kotimaisella vaihtoehdolla.

Tuulienergian lisääminen on osoittautunut ennakoitua hitaammaksi monimutkaisten selvitys-, lupa-, sijoittamis- jne. ongelmien vuoksi. Edistymistä toki tapahtuu lähivuosina paljonkin, vaikka monen mutkan kautta aikaansaatu tuulivoiman syöttötariffijärjestelmä näyttää viivästysten vuoksi jäävän torsoksi. Tuulivoiman rakentamista ja sijoittamista estäviä rajoitteita pyritään asteittain lieventämään. Jo lähivuosina ennakoidaan suurimpien tuulivoimaloiden olevan merituulivoimaloita, vaikka jääolosuhteemme nostavatkin niiden rakentamiskustannuksia huomattavasti. Parhaat tuuliolosuhteet ovat joka tapauksessa merellä (jossa myös sijoituslupa-asiat saattavat olla suoraviivaisemmin käsiteltävissä).

Suuri osa aurinkoenergiasta otetaan edelleen talteen ilma- ja maalämpöpumpuilla. Aurinkopaneelilla on mahdollista tuottaa huomattava osa esimerkiksi kotitalouden tarvitsemasta sähköstä, vaikka toistaiseksi niitä on hyödynnetty lähinnä saaristossa ja sellaisilla alueilla, jossa sähköverkon hankinta on osoittautunut ongelmalliseksi. Aurinkopaneelit, kuten myös aurinkokeräimet ovat yleistymässä hintojen laskiessa sekä niiden tekniikan ja hyötysuhteen parantuessa.

1.5.6. Teollisuuden pienyritykset (metalli-, sähkötekninen teollisuus yms.)

Varsinais-Suomen maaseudulla on monipuolista teknologiateollisuutta: metallin jalostus, metallituoteollisuus, kone- ja laitteollisuus, sähkötekninen teollisuus, kulkuneuvoteollisuus ja tekniset palvelut. Loimaan seudulle monipuolinen metalliteollisuus on erittäin tärkeä. Seutukunnan metallialan yrityshakemistosta löytyy yli 100 yrityksen yhteystiedot. Metall- ja konerakennusteollisuus tuottaa noin puolet seudun teollisuuden arvonlisäyksestä. Edellä mainittujen lisäksi teollisuusautomaatio, hydraulikka, teräsrakenteet ja alihankinta muodostavat Loimaan seudulla vahvan metallialan osaamiskeskeytymän. Vakka-Suomessa kulkuneuvojen valmistus on erityisen merkittävää Valmet Automotive -tehtaan ja Uudenkaupungin Työveneen erikoisalusten ansiosta. Vakka-Suomen maaseutualueiden teknologiateollisuuden yritykset tekevät paljon alihankintaa, mutta monilla on myös innovatiivisia lopputuotteita. Myös omaa kone- ja laitevalmistusta sekä teknisiä palveluja löytyy Vakka-Suomesta. Salon seutukunnalle elektroniikkateollisuus loi pitkään vahvan perustan alueen teollisuustyöpaikoille, mutta tilanne on ratkaisevasti muuttumassa. Nokian tehtaiden tuotannon alasajo ja päättyminen on vienyt Salon seudun voimakkaaseen rakennemuutokseen, joka tulee kestäväksi vuosia.

Varsinais-Suomessa teollisuuden osuus työpaikoista on maan keskiarvon yläpuolella. Maaseudun teollisia pienyrityksiä lienee Varsinais-Suomen maaseudulla alun toista tuhatta. Merkittävimmät toimialat ovat metalli-, elintarvike- ja puutuoteollisuus. Metallialan yritykset ja alan alihankintatoiminta on Varsinais-Suomen maaseudulla keskeisessä roolissa, sillä merkittävin osa yritystuista suuntautuu juuri tälle sektorille.

Kehitysnäkymiä:

Pienten yritysten mahdollisuuksia tarjota palvelujaan ja alihankintaa on edistettävä. Suurempien yritysten imussa paikallisten pienyritysten kehittämismahdollisuudet paranevat. Samalla on kohdennettava kehittämistoimia mikro- ja pk-yrityksiin (myös niiden innovaatiotoimintaan), jotta ne osaisivat kaikin tavoin vastata suurempien yritysten tarpeisiin. Myös teollisuuden käyttämät tekniset palvelut (kunnossapito-, huolto ja korjaustoiminta) tarjoavat maaseudullakin sijaitseville yrityksille uusia ansaintamahdollisuuksia.

Maatalouden harjoittajat ovat kaiken kaikkiaan kiinnostuneita tuotannollisista sivuelinkeinoista, joten tukea on osattava riittävässä määrin kohdistaa juuri tähän tarpeeseen.

1.5.7. Palvelut

Vähittäiskaupan toimipaikkoja oli vuonna 2004 Varsinais-Suomen maaseutukunnissa yhteensä 1099. Nyt tarkastellen on vähittäiskauppojen lukumäärä enää 598 kpl, josta elintarvikkeiden ns. ketjumyymälöitä 226 kpl (2/2012). Kaupat ovat jatkaneet keskittymistään isompiin väestökeskittyymiin jättäen syrjäisemmät seudut jo melko autioksi. Ravitsemisalun palveluita tarjoaa Varsinais-Suomessa 1170 kpl toimipaikkaa (2012) ja ne työllistävät noin 3800 henkilöä. Toimipaikkojen määrä on pysynyt vakaana. Yleisemmin ottaen maaseudun ja erityisesti haja-asutusalueiden palveluiden tarjontaa heikentää – kuten koko maassa – julkisten palveluiden väheneminen kuntatalouden kiristyessä ja toisaalta sekä julkisten että yksityis-

ten palveluiden siirtyminen väestökeskittyymiin. Toisaalta väestön ikääntyessä lisääntyy erityisesti hoivapalveluiden tarve. Palvelujen saatavuutta voidaan yrittää parantaa esim. järjestämällä liikkuvia palveluja tai lisäämällä kuljetuksia. Julkisia palveluita täydentämään ja osin korvaamaan on syntynyt yritysten ja kolmannen sektorin palvelutarjontaa. Näiden palveluiden käyttöä tukee kotitalousvähennyksen käyttö verotuksessa. Seutukuntien ja toisaalta kylien merkitys palveluiden organisoinnissa lisääntyy jatkossa kuntien rinnalla. On kuitenkin ilmeistä, ettei kovinkaan monella yhdistyksellä ole toistaiseksi riittävää osaamista tai resursseja ryhtyä palveluiden tuottajaksi.

Kehitysnäkymiä:

Palvelurakenteen muospaineet luovat epävarmuutta, mutta antavat myös mahdollisuuksia miettiä uusia tapoja tuottaa palveluja koko maakunnassa tasapuolisesti. Palvelujen olemassaolo vaikuttaa maaseudun elinoloihin. Varsinkin syrjäisellä maaseudulla kamppaillaan jatkuvasti väestön pysymisen ja sitä kautta palvelujen ja työpaikkojen pysymisen kanssa. Mikäli maaseudun työpaikat vähenevät ja palveluita karsitaan, niin myös poismuutto lisääntyy.

Maaseudun palvelujen säilyttämiseksi on etsittävä uusia, innovatiivisia keinoja, jos ei haluta hyväksyä tilanteen jatkuvaa heikkenemistä. Korjaus, huolto ja kuljetuspalvelut, rakentamiseen ja rakennusten korjaamiseen liittyvät toimet sekä kiinteistön hoito tarjoavat runsaasti mahdollisuuksia yritystoiminnan käynnistämiseksi tai laajentamiseksi. Myös hoivapalvelut ja Green Care -toiminta sekä liikunta-alan yritykset ovat viime vuosina tuoneet uusia työpaikkoja ja elinkeinotoimintaa maaseudulle.

Koneurakointi on maataloilla edelleen yksi tärkeimmistä lisäansioiden antajista.

Esimerkiksi tyhjen tilojen hyödyntäminen sekä metsien moninaiskäyttö kannattaa ottaa huomioon suunniteltaessa maaseudulle uutta yritystoimintaa.

1.5.8. Maaseutu- ja saaristomatkailu

Varsinais-Suomen matkailun voimavaroja ovat alueen kulttuuri, historia ja luonnon monimuotoisuus. Alueella sijaitsevat monet kulttuurimaisemat ja rakennukset, joet ja jokilaaksot, saaristo ja retkeilyalueet tuovat matkailutarjonnalle monia ulottuvuuksia. Maaseutumatkailun markkinointiin ja palveluiden kehittämiseen on seutukunnissa viime vuosina panostettu merkittävästi. Varsinais-Suomessa on yli 500 majoitus-, kokous- ja juhla- sekä ohjelmapalveluyritystä. Vuodepaikkoja on huonemajoituksessa noin 3800, mökeissä noin 3200 ja vierasvenepaikkoja noin 1600.

Maakunnan matkailun muusta Suomesta ja jopa muusta maailmasta erottava kohdealue on Turun saaristo, jonka tuote- tarjonta koostuu muun maaseudun tavoin pääosin pienten yrittäjien tuottamista palveluista. Matkailun kehittymistä saaristossa on haitannut huippusesongin lyhyys, lauttayhteyksien hankaluudet (lautojen kapasiteetin vähentyminen ja jonot huippusesongin aikaan, saariston rengastien sesonkiluonteisuus jne.) sekä pyöräilyn vaarallisuus (kapeat tiet ilman kunnollisia pyöräteitä).

Maakunnan vetovoimaiset taajamat, etunenässä Turku ja Naantali, luovat palvelukysyntää myös maaseutualueille. Maaseudun ja saariston yrittäjien toimintaympäristön pitäminen matkailuelinkeinolle edullisessa kunnossa niin kulttuuri- ja luonnonmaiseman, rakennuskannan kuin alueella liikkumiseen liittyvän infrastruktuurin suhteen on oma laaja vastuualueensa, jonka hoitaminen hyvin on keskeinen menestystekijä paitsi matkailuelinkeinolle, myös kaikelle muulle toiminnalle taajamien ulkopuolella. Varsin tärkeässä asemassa on myös saaristossa olevat reitistöt sekä suorat yhteydet saaristoa myötäillen Ahvenanmaalle. Reittien palvelukykyä tulee kehittää ja luoda uusia palveluja niiden varrelle.

Lisäksi alueemme ongelmana nähdään matkailuyrittäjien ikääntyminen ja siihen liittyen sukupolvenvaihdokset. Toiminnan jatkaja joutuu yrityskaupan yhteydessä usein hankkimaan sekä yrityksen, että asunnon, jotka saattavat sijaita arvokkaalla ranta-alueella. Tilannetta ei helpota matkailutoiminnan sesonkiluonteisuus, joka usein vaatii yrittäjän hankkimaan myös muita ansiolähteitä.

Kehitysnäkymiä:

Suomalaisten lyhytkestoinen lähialuematkailu on lisääntynyt sekä määrällisesti että eri vuoden aikoina. Toinen näkyvästi kasvava asiakasryhmä koko Suomessa ovat venäläiset matkailijat, jotka käyttävät samoja palveluita kuin kotimainenkin asiakas. Heidän elämäänsä täällä luonnollisesti helpottaa, jos palveluista saa tietoa venäjäksi tai englanniksi ja esim. majoitustilassa on käytännön ohjeita venäjäksi.

Kansainvälisesti kasvava hyvinvointimatkailutrendi näkyy aktiivisten lomien lisääntymisessä. Varsinais-Suomessa tämä kysyntä on mahdollista hyödyntää vetovoimatekijänä mökki- ja aamiaismajoituspalveluihin yhdistettynä. Saaristomatkailun erityispiirteenä on rikas kaksikielinen kulttuuriperinne ja maaseutualueilla yleensä tapahtumien rikkaus. Maaseudulla ja

saaristossa on mahdollista tarjota yritysten yhteistyön ja tuotekehityksen kautta lisää pienimuotoista, laatu- ja tietoiselle ja maksukykyiselle asiakkaalle kohdennettua korkealaatuista ja ainutlaatuisia elämyksiä tuottavaa palvelua.

Matkailupotentiaalin hyödyntäminen edellyttää maaseudun ja saariston vetovoimaisuutta, kulttuuri- ja luontomaisemasta huolehtimista. Rantojen rakentaminen ja luonnonhoidon puute johtaa rantaluonnon umpeutumiseen ja köyhtymiseen; sama koskee maiseman puskittumista muualla maaseudulla. Kaavoituksella sekä infrastruktuurin rakentamisella ja ylläpidolla on keskeinen merkitys, kun halutaan vahvistaa vetovoimatekijöitä (esim. hiljaisuus, luonnon monimuotoisuus ja rantojen saavutettavuus jne.). Myös Varsinais-Suomen kansallispuistoalueiden tuotteistusta tulee lisätä.

Matkailun kehittämisen painopisteinä tulee olla saavutettavuudesta huolehtiminen, aluepohjainen yhteismarkkinointi, matkailukauden pidentäminen, palvelualan yhteistyön lisääminen ja tuotteistuksen tukeminen.

1.5.9. Hevostalous

Hevostalous on merkittävä maatalouden ohessa harjoitettava elinkeino ja jopa pääelinkeino noin 2000 tilalla. Suomessa on arviolta 75 500 hevosta ja niiden omistajien määrä lienee noin 35 000. Pelkästään hevosten rehuntuotantoon arvioidaan tarvittavan 125 000 peltohehtaaria. Hevosia on eniten Etelä- ja Länsi-Suomen alueella. Hevostalleja Suomessa on noin 16 000 ja ratsastuksen harrastajia noin 160 000. Talleista noin 75 % sijaitsee maatilayhteydessä ja neljänneksellä talleista ei ole suoraa maatilakytköstä. Hevosalalle syntyy vuosittain yli 100 uutta yritystä. Hevosala työllistää tällä hetkellä noin 15 000 ihmistä, joista 1/3 on kokoaikaisia. Keskimäärin kahdeksan hevosta luo yhden työpaikan. Yhdelle hevoselle ostetaan paikallisia palveluita noin 1200–1400 eurolla vuodessa. Hevostalouden rahavirtojen kokonaismäärä on noin 830 milj. euroa vuosittain. Hevosten määrä kasvaa edelleen.

Varsinais-Suomessa erityisesti kaupunkien läheinen maaseutu on otollista aluetta ratsutallitoiminnan harjoittamiselle. Talleja ja ratsastuskenttiä sekä maneeseita onkin maakuntaan syntynyt tasaiseen tahtiin. Kaikkiaan hevosten määrä on Varsinais-Suomessa kaksinkertaistunut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kasvu on kuitenkin ollut selvästi maltillisempaa ja hallitumpaa kuin pääkaupunkiseudulla. Meillä hevosten määrä on tällä hetkellä noin 7000 kpl.

Kehitysnäkymiä:

Hevosalan kasvu on kestänyt jo yli kymmenen vuotta ja kasvun jatkumiselle ei näytä olevan esteitä. Hevosalan merkitys nuorisotyössä on hyvin tärkeä. Hevosharrastus myös yhdistää kaikenikäisiä ihmisiä sekä lisää maaseudun ja kaupunkien vuorovaikutusta. Hevostalous merkitys lisääntyy edelleen liikunta-, virkistys-, hyvinvointi sekä kuntoutus- ja sosiaalipalveluissa.

1.6. Ympäristö ja luonto

Maakunta kuuluu ilmastoltaan Suomen edullisimpaan alueeseen. Luonto on monipuolisuudessaan rikas ainutlaatuisine luontokokonaisuuksineen. Maakunnalle ominaisia ovat joet, viljelysmaat ja tuhannet kauniit saaret. Varsinais-Suomessa ympäristön nykytila on verrattain hyvä. Luonto on omaleimainen ja lajirikas. Alue tarjoaa terveellisen ja viihtyisän elin- ja toimintaympäristön. Yhdyskuntien laajeneminen on ollut pääosin maltillista. Varsinais-Suomi on maan vanhimpia asuttuja alueita, josta löytyy monikerroksista kulttuuri- ja luontoympäristöä. Näiden merkittävien arvojen säilyttäminen ja hoitaminen on tärkeää ja vaatii huomattavia resursseja.

Merkittävin ympäristökokonaisuus on maailmanlaajuisesti ainutlaatuinen Saaristomeri. Saariston kokonaispinta-ala on noin 10 000 km². Tästä on maapinta-alaa noin 3 200 km² ja vettä 8 400 km². Rantaviivaa on yhteensä noin 11 500 kilometriä. Saaria on noin 22 000, joista asuttuja on noin 150. Saaristomeren alueella asuu noin 33 000 vakinaista asukasta ja alueella on lisäksi noin 21 000 kesäasuntoa. Matkailu lisääntyy koko ajan Saaristomerellä, ja siitä muodostuu yhä tärkeämpi elinkeino. Saaristomeren runsaat kalavarat elättävät noin 150 päätoimista ammattikalastajaa ja houkuttelevat alueelle lukuisan joukon vapaa-ajankalastajia.

Varsinais-Suomen maataloista 95 % ja peltoalasta 98 % on mukana maatalouden ympäristötuen piirissä. Maatalouden perus- ja lisätoimenpiteiden lisäksi Varsinais-Suomessa on toteutettu maatalouden ympäristöhoitoa myös erityisympäristötukien avulla. Suojavyöhykkeiden perustamista vesiensuojelullisesti kustannustehokkaimpiin paikkoihin on pyritty edistämään yleissuunnittelun keinoin. Kaikille merkittävälle saaristomereen laskeville vesistöalueille on tehty suojavyöhykkeiden yleissuunnitelmat. Suojavyöhykkeitä on perustettu parhaimmillaan yli 50 % arvioidusta suojavyöhyketarpeesta. Suojavyöhykkeiden yleissuunnittelun lisäksi Varsinais-Suomessa on useilla alueilla kartoitettu luonnon monimuotoisuuden ja maiseman kannalta hyviä esimerkkikohteita, jotka soveltuvat ympäristötuen erityistuella hoidettaviksi.

Laadukas ympäristö on hyvän elämänlaadun edellytys ja alueellinen kilpailukykytekijä. Luonnon monimuotoisuuden ja vesien tilan parantamisen tarve on kirjattu kaikkiin Varsinais-Suomea koskettaviin toimenpideasiakirjoihin. Tärkeitä tehtäviä ovat konkreettiset hoito- ja kunnostustoimet, koordinoiva suunnittelu sekä neuvonta. Toteutuvien ympäristötoimenpiteiden myötä maaseudun vetovoimaisuus ja luontokykentäisten elinkeinojen menestymismahdollisuudet paranevat.

1.6.1. Saaristomeri ja vesistöt

Saaristomeri on Varsinais-Suomen merkittävin vesialue. Sitä rasittaa valuma-alueen intensiivisen maatalouden päästöt sekä tiivis asutus. Saaristomeri on kokonaisuudessaan rehevöitynyt viime vuosikymmenten aikana. Suurin osa Saaristomerestä on luokiteltu tyydyttävään ekologiseen tilaan ja jokisuut sekä merenlahdet paikoitellen jopa huonoon ekologiseen tilaan.

Vuonna 1999 käynnistyi laaja yhteistyöohjelma **Pro Saaristomeri**, jonka tavoitteena on hidastaa ja pysäyttää Saaristomeren rehevöityminen. Tällä hetkellä yhteistyöhön osallistuu kymmeniä eri alan toimijoita alueelta. Ympäristötietoisuuden lisääminen ja kansalaisten aktivoiminen sekä Saaristomerellä, että mereen laskevien vesistöjen valuma-alueilla ovat tärkeimpiä ohjelman toimenpiteitä. Vuoteen 2006 asti Pro Saaristomeri-ohjelman toiminta toteutettiin työryhmätyöskentelyn kautta. Vuoden 2006 aikana toimintaa muutettiin perustamalla kolme teemaryhmää ja neljä vesistöaluetyöryhmää.

Lounais-Suomessa (Satakunta ja Varsinais-Suomi) on yli hehtaarin suuruisia järviä noin 1300. Varsinais-Suomen järvistä 62 kpl on kooltaan yli 50 ha. Vesistöillä ja vesiympäristöllä on merkitystä maaseudulla vedenhankinnan, kasteluveden käytön ja virkistyskäytön (mm. loma-asunnot) näkökulmista. Merkittävimpiä ihmistoimintaan perustuvia vesistöjen kuormittajia ovat maatalous, metsä- ja suo-ojitukset, haja-asutuksen jätevesikuormitus, yhdyskuntien jätevedenpuhdistamot, teollisuuslaitokset sekä ilmasta tulevat laskeumat. Vesien pistemäinen jätevesikuormitus on alentunut, mutta hajakuormitus on yhä merkittävää. Maa- ja metsätalouden tuotantotavat, teollisuustuotannon kasvu, kiinnostus rantarakentamiseen, tarve vesien ja saaristoalueiden virkistyskäyttöön sekä erilaiset suojelutarpeet aiheuttavat paikoin ristiriitatilanteita. Rantojen rakentamiseen kohdistuu suuria paineita ja odotuksia.

Varsinais-Suomessa merkittävin vesistöjen tilaan vaikuttava tekijä on hajakuormituksesta johtuva rehevöityminen. Varsinais-Suomi on intensiivistä maatalousaluetta ja ravinnekuormituksesta maatalouden osuus on edelleen merkittävä, vaikka toimenpiteitä sen vesistökuormituksen vähentämiseksi on tehty jo paljon. Alueen vesistöjä kuormittavat myös haja-asutus, metsätalous ja paikoitellen turvetuotanto. Varsinais-Suomen vesistöalueilla on hyvin vähän järviä, minkä vuoksi suurin osa valuma-alueelta tulevasta kuormituksesta päätyy nopeasti jokiin ja edelleen rannikkovesiin. Pistekuormituksen vaikutukset ovat merkittävimmit rannikkoalueella, jossa on eniten teollisuutta, asutuksen jätevedenpuhdistamoja sekä kalankasvustusta. Varsinais-Suomen suurimmista järvistä 54 % ja jokivesistä peräti 98 % on ekologisen luokittelun perusteella korkeintaan tyydyttävässä tilassa. Rehevöitymisen vaikutukset näkyvät myös Saaristomerellä, josta suurin on luokiteltu tyydyttävään ekologiseen tilaan ja jokisuut sekä merenlahdet paikoitellen jopa huonoon ekologiseen tilaan.

Vesipolitiikan puitedirektiivin mukaisessa Varsinais-Suomen pintavesien toimenpideohjelmassa vuoteen 2015 todetaan, että vesienhoidon ympäristötavoitteiden saavuttamiseksi tarvitaan merkittävästi lisätoimenpiteitä jopa vuoteen 2027 saakka. Näitä ovat erityisesti maa- ja metsätalouden ravinne- ja kiintoaineskuormituksen vähentäminen valuma-alueilla sekä virtavesien, järvien ja merenlahtien monitavoitteiset kunnostukset. Maatalouden pohjavesien suojelun edistämiseksi tulisi lisäksi perustaa maatalouden erityisympäristötukien mukaisia alueita (esim. suojavyöhykkeiden perustaminen ja hoito, pohjavesialueiden peltoviljely), joilla vähennetään lannoitteiden ja torjunta-aineiden käyttöä.

Lisäksi Pro Saaristomeri -ohjelma on tuottanut yhdessä intressitahojen kanssa vesistöalueiden kehittämissuunnitelmat, joissa on esitetty tarpeelliseksi kaikkiaan 264 hanketta (Aurajoki-Paimionjoki 51 kpl, Saaristomeri 107 kpl, Salon seutu 59 kpl ja Vakka-Suomi 47 kpl). Valtaosin esitetään paikallisten vesistöjen kunnostuksia ja käytön kehittämistä sekä kuormituksen vähentämisestä ja neuvontaa.

Kehitysnäkymiä:

Vesistöjen, etenkin jokien ja meren, tila on ollut jo pitkään huolestuttava. Nykympänä tilanne etenee yhä huonommaksi, ellei lainsäädäntöä pystytä kehittämään ja vesienhoitotoimenpiteisiin kohdentamaan selvästi nykyistä voimakkaampaa panostusta erilaisista rahoitusjärjestelmistä. Ulkoisen kuormituksen vähentämiseksi tehtäviä toimia on välttämätöntä tehostaa mm. maatalouden ympäristötukijärjestelmän ja monipuolisen hanketoiminnan avulla. Hyvin kohdennetuilla vesien-suojelutoimenpiteillä voidaan nopeuttaa vesistöjen tilan paranemista – siitä huolimatta Saaristomeren ja vesistöjen tilan paraneminen kestää vuosikymmeniä.

Intensiivinen maatalous vaikuttaa paikoitellen myös pohjavesien tilaan. Oikeilla viljelytoimenpiteillä ja erityisesti huolellisella ja tarkalla lannoituksella pystytään välttämään pohjaveden tilaan kohdistuvat riskit.

Haja-asutuksen jätevesilainsäädännön mukainen siirtymäaika olemassa olevien asuntojen jätevedenkäsittelyn parantamiseen loppuu maaliskuussa 2016. Nykyvauhdilla suuri osa kiinteistöistä ei vielä silloinkaan tule täyttämään lain ja asetuksen vaatimuksia. Varsinkin oman jätevesiratkaisun varaan jäävien asuntojen järjestelmien kunnostukset ovat edenneet huonosti, sillä moni uskoo teknisten ratkaisujen edelleen nopeasti kehittyvän ja toimivien ratkaisujen kustannusten alenevan niiden yleistyessä. Maaseudun kehittämisen ja vesienhoidon tavoitteiden toteutumisen kannalta on kuitenkin tärkeintä kohdistaa panokset ensisijaisesti kaikkein merkittävimpien epäkohtien poistamiseen.

1.6.2. Maankäyttö ja infra

Varsinais-Suomessa on paljon muuttovoittoista, kaupunkienläheistä maaseutua. Tämän lisäksi maakunnan vahvuutena ovat monipuoliset maaseutuasumisen mahdollisuudet saaristosta ydinmaaseudun kyliin. Maankäytön suunnittelulla tulee jatkossakin turvata asuminen eri maaseutualueilla (ei ainoastaan kaupunkien läheisyydessä). Maaseudun vetovoimaa tulee vahvistaa kehittämällä maaseudun tontti- ja asuntotarjontaa monipuolisesti (vuokra-asunnot, kyläasuminen, korjaus- ja perinnerakentaminen, yhteisöasumisen modernit muodot kuten ryhmärakentaminen). Maalla asuminen kuitenkin poikkeaa huomattavasti esim. kerrostaloasumisesta. Toisinaan maallemuuttajat saattavat kokea maaseudun elinkeinojen harjoittamisen itselleen jossakin määrin vieraaksi, joka voi johtaa häiriöihin rauhanomaisessa rinnakkaiselossa. Toisten ärsykekynnys ylittyy jo lievällä lannan tuoksahduksella esim. kevätkylvöjen kynnyksellä tai toiset kokevat ratsuhevosten jättämien kavionjälkien tekevän maaseudun muutoinkin heikohkoksi päässeen tieverkoston ajokelvottomaksi. Maaseudun vetovoima vaikuttaisi kuitenkin kasvaneen erityisesti kaupunkien läheisyydessä.

Julkisen liikenteen palvelut eivät nykyisin pysty läheskään kattamaan maaseudun asukkaiden tarpeita. Maaseudulla asuminen näyttää väijäämättä edellyttävän turvautumista yksityisautoihin tai taksien palveluihin. Varsinais-Suomen junaliikenne on lähinnä kaukojunaliikennettä, jossa juna sentään pysähtyy Salossa ja Loimaalla. Muutama väliasema lisää tai lähijunaliikenteen elvyttäminen toisi monelle helpotusta liikkumiseen ja vähentäisi auton käyttöä.

Tietoliikenneverkkojen osalta haja-asutusalueiden laajakaistahankkeiden käynnistymisissä on ollut suuria vaikeuksia. Vaikeudet ovat syntyneet laissa olevien tukea rajaavien ehtojen vuoksi. Valtioneuvoston periaatepäätöksellä vuoden 2015 loppuun mennessä lähes kaikki (yli 99 prosenttia väestöstä) vakinaiset asunnot sekä yritysten ja julkishallinnon organisaatioiden vakinaiset toimipaikat olisivat enintään kahden kilometrin etäisyydellä nopeudella 100 Mbit/s toimivan yhteyden mahdollistavasta valokuitu- tai kaapeliverkosta. Teleyritykset maksavat hankkeen kustannuksista vähintään kolmanneksen. Julkinen tuki - kaksi kolmannesta - jakautuu valtion, kuntien ja EU:n kesken. Tähän mennessä Varsinais-Suomessa avattuihin hankepyyntöihin ei ole kuitenkaan saatu tarjouksia ja laajakaistahankkeet eivät tämän osalta ole edenneet. Kaikissa hanketapauksissa operaattorin tulee varmistua riittävästä liittymämäärästä. Saadut kokemukset osoittavat, että alueen omalla aktiivisuudella on suuri merkitys hankkeiden syntyyn. Joissain tapauksissa operaattori on esimerkiksi saatu toteuttamaan verkko kaupallisesti, kun verkkoon on liittynyt asiakkaita riittävästi jo verkon rakentamisvaiheessa. Tietoliikenneyhteyksien moitteeton toimivuus on myös maaseutuyrityksille ehdoton elinehto.

Maaseudun tiestöä uhkaa jatkossa rappeutuminen, sillä tienpidon rahoitus ei enää tulevana vuosina riitä hiljaisempien tieverkkojen ylläpitoon samassa määrin kuin ennen. Tämä merkitsee meilläkin joidenkin päällystettyjen teosuuksien muuttamista takaisin soratieksi, lumitöiden ja muiden kunnossapitotoimien viivästyminen sekä tievalaistuksesta tinkimistä. Yksityisteiden tuki näyttää sekin hiipuvan, joka entisestään heikentää maaseudun saavutettavuutta.

Kehitysnäkymiä:

Kaavoituksen yhteydessä on varmistettava, että maatalouden ja muiden maaseudulla perinteisesti harjoitettujen elinkeinojen toimintaedellytykset ja kehitysmahdollisuudet säilyvät alueemme maaseudulla. Samalla tulee varmistaa, että asumisen ja rakentamisen monipuoliset mahdollisuudet turvataan maaseutualueilla.

Tienpidon määrärahojen jatkuva väheneminen ja yksityisteiden tukien hiipuminen vaatii uusia ratkaisuja maaseudun tieverkoston hoidon ja kunnostustoimenpiteiden järjestämiseksi. Niukoista resursseista huolimatta tarvitaan edelleen uusia kevyen liikenteen väyliä, jotka luontevasti palvelisivat myös matkailua.

Maaseudun sähköverkot ovat jälleen viime vuosina osoittaneet herkkyytensä äärisääilmiöiden yhteydessä. Ilmastonmuutoksen myötä myrskyt lisääntyvät ja niiden seurauksena sähköt saattavat entistä useammin katkeilla laajoiltakin alueilta päiväkausiksi. Riskialttiimpien sähkölinjojen muuttaminen maakaapeleiksi helpottaisi tilannetta, mutta nykyisellä muutosvauhdilla kehitys kohti turvampaa sähköntoimitusta on hidasta. Syyskuun 2013 alussa voimaan tuleva uusi sähkömarkkinalaki tuo kaivattua lisävauhtia sähkön toimitusvarmuuden parantamiseen.

Maaseudun julkisen liikenteen korvaajaksi on etsittävä ratkaisuja nykyistä palvelu- ja kuljetusliikennettä tehostamalla ja uudelleen organisoimalla sekä kehittämällä kimppakyytijärjestelmiä ja muita kokonaan uusia yksityis- tai yhteisöpohjaisia toimintamalleja.

Älykkäiden sähköverkkojen yleistyminen lisää uuden yritystoiminnan mahdollisuuksia esim. hajautetussa sähköntuotannossa. Oletettavasti yhdistetty lämmön- ja sähköntuotanto lisääntyy maaseudulla, joten sen harjoittamisen esteitä tulee poistaa siten, että tämän elinkeinon harjoittaminen olisi mahdollista myös paikallisille yrittäjille.

1.6.3. Vedenhankinta

Lounais-Suomessa noin 90 % väestöstä asuu keskitetyn vedenhankinnan piirissä. Varsinais-Suomessa on 118 vedenottamo ja kymmeniä yksityisiä vesiyhtymiä ja -osuuskuntia. Vedenottamoiden vedestä pohjaveden osuus on hieman yli puolet. Varsinais-Suomen hiekka- ja sora-alueilta saatava vesi on käyttökelpoisuudeltaan yleensä moitteetonta. Savipeitteisillä alueilla pohjaveteen liuenneiden alkuaineiden määrä on suurempi kuin sora- ja hiekka-alueilla, etenkin rauta- ja mangaanipitoisuudet ovat korkeammat. Vakka-Suomessa alumiinipitoisuudet voivat olla korkeita ja myös fluoridipitoisuudet ylittävät usein hyvälle juomavedelle asetetun raja-arvon. Rannikkoseudun kallioporakaivoissa ja joskus myös syvissä, savikoille kaivetuissa kaivoissa voi olla haitallisen suuria kloridimääriä. Monien suolattavien teiden varsilla olevissa pohjavedenottamoissa näkyy kloridipitoisuuksien nousu selvästi. Nitraattipitoisuuksissakin on havaittu nousua niillä alueilla, joilla vedenottamot sijaitsevat voimakkaasti viljeltyjen alueiden läheisyydessä.

Turun seudun tekopohjavesihanke valmistui vuoden 2011 lopulla ja vuoden 2012 aikana Turun seudulla on siirrytty vähitellen käyttämään kokonaan tekopohjavettä.

Kehitysnäkymiä:

Alueen väestön elinolosuhteiden ja erityisesti koko ruokaketjun toiminnan turvaamiseksi puhtaan veden saanti ja moitteetta toimiva vesihuolto on varmistettava. Esimerkiksi Vakka-Suomessa raakavettä hyödyntävät ruokaketjun isot toimijat, kuten Yara, Finnprotein, Vihannes-Laitila, Laitilan Wirvoitusjuomatehdas sekä kalanjalostajat. Jatkossa noin 60–70 % Varsinais-Suomen käyttämästä vedestä on tekopohjavettä. Uudessakaupungissa, Kustavissa, Taivassalossa ja Vehmaalla on käytössä pääosin pintavettä ja muualla maakunnassa pohjavettä. Tekopohjaveden käyttöönotto sekä alueen pohjavedenottamoiden vedenkäsittelyn tehostamistoimet ja uudet varmuusyhteydet varmistavat koko Varsinais-Suomen alueen vedenjakelua entisestään. Vesihuollon jatkuvan kehittämisen rinnalla on tietenkin kiinnitettävä huomiota myös haja-asutusalueiden viemärijärjestelmien parantamiseen.

1.6.4. Luonnon monimuotoisuuden suojeleminen

Varsinais-Suomessa on arvokkaita rantoja, lintuvesiä, soita, harjuja, vanhoja metsiä, lehtoja ja perinnemaisemia. Luonnonsuojelualueita perustetaan määrätietoisesti valtakunnallisten suojeluohjelmien ja Natura 2000 -verkoston toteuttamiseksi. Luonnonsuojelualueet ovat kuitenkin pieniä ja hajallaan, ja maankäyttö suojelualueiden ulkopuolella on niin tehokasta, että luonnon monimuotoisuuden vähenemistä ei saada lajien eikä luontotyyppien osalta pysäyttämään. Isolle osalle lajeista ja luontotyypeistä pelkkä suojelualueen perustaminen ei riitä, sillä säilyminen edellyttää lisäksi aktiivista hoitoa. Varsinais-Suomessa on luontotyyppien ja lajien osalta maamme arvokkaimmat perinnebiotoopit, joiden hoito perustuu pääosin maatalouden erityisympäristötuikiin.

Pelkästään Varsinais-Suomessa on kaksi kansallispuistoaluetta (Kurjenrahka ja Saaristomeri) sekä Vaskijärven luonnonpuisto. Erilaisissa luonnonsuojeluohjelmissa on mukana Varsinais-Suomesta kohteita 155, joiden pinta-ala on yhteensä n. 25 000 ha. Lisäksi uusimpana alueena on tullut mukaan Selkämeren kansallispuisto eteläisimmiltä osiltaan.

Metsien luonnonarvokauppakokeilu toteutettiin vuosina 2003–2007. Sopimuksia tehtiin Varsinais-Suomeen noin 291 hehtaarille 30 kohteessa (metsäkeskus ja ympäristökeskus). Luonnonarvokauppa saavutti metsänomistajien hyväksynnän ja kohteita tarjottiin vapaaehtoiseen luonnonarvokauppaan runsaasti.

Metson kokeiluhankkeiden jälkeen käynnistettiin varsinaisen Metsien monimuotoisuuden toimintaohjelma METSO vuosille 2008–2016. Ohjelmakautta on kuitenkin tarkoitus jatkaa aina vuoteen 2020 saakka. Metsä-ohjelma sisältää mm. tutkimusta, alueiden inventointia, tiedotusta ja tarjoaa metsänomistajille korvauksen, mikäli he haluavat suojella metsänsä. Suomen metsäkeskus tekee metsänomistajien kanssa määräaikaisia 10 vuoden metsätalouden ympäristötukisopimuksia. ELY-keskusten kautta metsän voi suojella pysyvästi myymällä alue valtiolle tai perustamalla siitä yksityinen suojelualue. Joissakin tapauksissa voidaan ELY:ssä tehdä myös määräaikainen, korkeintaan 20 vuoden suojelusopimus.

Varsinais-Suomessa soiden ojitusaste on yli 70 %. Suot ovat hydrologisia kokonaisuuksia, joiden suojelun taso ei nykyisellään ole riittävä. Ympäristöministeriö asetti syksyllä 2012 soidensuojelun täydennysohjelmaa valmistelevalle ryhmälle. Lumomaa-ohjelmakausi päättyi v. 2005. Sen tavoitteena on aktivoida maaseudun ihmiset ylläpitämään luonnon monimuotoisuutta, josta heille maksetaan korvaus.

Luonnon monimuotoisuuden suojelussa EU:n tärkein väline on luontodirektiivin ja lintudirektiivin muodostama kokonaisuus, joihin Natura 2000-verkosto perustuu. Ensisijaisena tavoitteena on edistää luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä ottaen huomioon taloudelliset, sosiaaliset, sivistykselliset ja alueelliset vaatimukset.

Kehitysnäkymiä:

Luonnosvaiheessa olevaan Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaan 2014–2020 kaavauilla toimenpiteillä voidaan parhaimmillaan vaikuttaa positiivisesti luonnon monimuotoisuuden ja kulttuurimaiseman säilymiseen ja hoitoon Varsinais-Suomessa. Tämä edellyttää erityistä panostusta ohjelmaluonnokseen kirjattujen neuvonnan toteuttamiseen.

Hanketoiminta luonnon monimuotoisuuden hoidon, hyödyntämisen ja tuotteistamisen tiimoilta jatkuu. Siihen kytkeytyy myös mm. kulttuurimaiseman vaaliminen ja luontomatkailun kehittäminen. Monipuolinen luontomme tarjoaa edelleen paljon mahdollisuuksia uusien elinkeinojen synnyttämiseen. Esimerkiksi marjastuksen ja sienestämisen voi kytkeä osaksi luontomatkailua. On myös kasvavaa tarvetta löytää tasapaino jokamiehen oikeuksia hyödyntävän, luonnossa liikkuvan yritystoiminnan ja maanomistajan intressien välillä.

1.6.5. Kulttuurimaisema

Maatalouden harjoittaminen on maaseudun avoimen ja hoidetun maiseman säilyttämiseksi perusedellytys.

Maaseudun vaihtelevat maisemat ja luonto ovat muotoutuneet vuosisatojen aikana ihmisen työn tuloksena. Perinteisten maankäyttömuotojen, kuten laidunnuksen, väheneminen on johtamassa maisemien sulkeutumiseen ja monien luontotyyppien muuttumiseen umpeenkasvun vuoksi. Lisäksi meren ja järvien rannoilla veden laadun heikkeneminen ja rehevöityminen vaikuttavat ranta- ja vesialueiden umpeenkasvuun.

Varsinaissuomalaisen maaseudun kulttuurimaisema koostuu maamme mittakaavassa harvinaisen pitkän ajanjakson historiakerrostumista. Kulttuurimaisemamme voidaan jakaa karkeasti kolmeen tyyppiin; jokilaaksojen, viljelylakeuksien ja saariston kulttuurimaisemiin. Maaseudulla laaja kokonaisuus peltoineen, metsineen, vanhoine asuinpaikkoineen, kylineen ja taloineen on kulttuurimaisemaa. Varsinais-Suomessa valtakunnallisesti arvokkaita maisemakokonaisuuksia edustavat Aura-, Paimion-, Uskelan- ja Halikonjokilaakso sekä Mynämäenlahti, Saaristomeren alue, Ruissalo - Hirvensalo- ja Untamala - Kodjala-aluekokonaisuudet. Valtakunnallisesti arvokkaaksi maisemanähtävyydeksi on nimetty Airisto - Seili-aluekokonaisuus. Valtakunnallisessa inventoinnissa Varsinais-Suomessa todettiin olevan 39 valtakunnallisesti ja 170 maakunnallisesti arvokasta perinnemaisemaa. Huomionarvoista on, että suuri osa maamme uhanalaisista perinnebiotoopeista keskittyy nimenomaan Varsinais-Suomeen.

Kulttuuriympäristön muodostavat viljelykset, perinnemaisemat ja kylät rakennuksineen. Varsinais-Suomessa on huomattava määrä valtakunnallisesti arvokkaiksi luokiteltuja rakennettuja kulttuuriympäristöjä. Maaseudun rakennettua kulttuuriympäristöä uhkaavat muun muassa elinkeinorakenteen muutokset. Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöohjelman tavoitteena on kulttuuriympäristötietoisuuden lisääminen, jotta tunnistamme sen arvot ja pystymme ottamaan ne huomioon. Tavoitteena on myös edellytysten luominen ympäristön vaalimiseen ihmisten arkiympäristöissä sekä toimiva alueellinen yhteistyö.

Loimaalla sijaitseva valtakunnallinen maatalousmuseo Sarka tallentaa maatalouden menneisyyttä esineistöstä perinteisiin ja historiatiedosta laitteisiin ja rakennelmiin. Myös maatalousalan tutkimuksen tukeminen on osa toimintaa. Sarka pyrkii myös osaltaan säilyttämään ja edistämään maaseutukulttuurimaisemaa ja asumista.

Kehitysnäkymiä:

Arvokasta kulttuurimaisemaamme tulee hyödyntää entistä enemmän matkailun vetovoimatekijänä.

Alueiden käytössä maankäytön suunnittelun tulee perustua ajantasaisiin selvityksiin, joissa tunnistetut arvot otetaan huomioon suunnitelmissa. Suunnittelua tulisi kohdentaa monimuotoisuuden ja vesienhoidon sekä maiseman ja virkistykseen kannalta arvokkaille alueille (maa- ja metsätalouden lumo, ranta-alueiden monikäyttö). Kohteiden hoito- ja kunnostuspakettien suunnittelu tulisi tehdä maatalous- ja ympäristöviranomaisten yhteistyönä ja antaa yrittäjien toteutettaviksi: laiduntamalla hoidettavat metsälaitumet, hakamaat ja niityt, niittämällä hoidettavat perinnebiotoopit, rantaniittyjen peruskunnostus ja jatkohoito, uhanalaisten lajien elinympäristöjen hoito, ruovikoiden leikkuukohteet, lintuvesien hoito, ym. Luonnonvarojen hyötykäyttö tulisi integroida luonnonhoitoon: viherbiomassojen kompostointi, biokaasutus, niittyliha, rakennusmateriaali, luontomatkailu, ym.

Vieraslajien torjuntaan tulisi edelleen panostaa ja siten estää niiden aiheuttamat ongelmat niin maisemalle, luonnon monimuotoisuudelle kuin maaseudulle yleisemmin.

Neuvontaa ja koulutusta tulee järjestää maanomistajille, luontoyrittäjille, kyläyhdistyksille, jne.

1.7. Paikallinen kehittäminen ja Leader-toiminta

Paikallinen kehittäminen on asukkaiden omaehtoisuuteen perustuvaa toimintaa oman elinympäristön toimivuuden, viihtyisyyden ja identiteetin vahvistamiseksi. Se on luonteeltaan kaikille avointa, aloitteellista ja suunnitelmallista yhteistyötä. Paikallisia kehittäjiä ovat kaikki ne toimijat, jotka vaikuttavat aktiivisesti ja myönteisesti varsinaissuomalaisten kylien, saariston, taajamien ja kaupunginosien kehittämiseen.

Leader-toimintaryhmillä on ohjelmakaudella 2007–2013 ollut käytettävissään kaikki Manner-Suomen maaseutuohjelman mahdollistamat hanketyypit (yleishyödylliset hanketuet ja yritystuet). Tämän lisäksi toimintaryhmien käytössä on ollut kansainväliset hankkeet mahdollistava hankerahoitus. Ohjelmakaudella 2007–2013 yhdistykset ovat voineet hakea tiettyjä erityisympäristötukia, ja toimintaryhmillä on ollut oma kiintiö näitä yhdistysten tukia varten.

Yleishyödyllisten tukien kohteena on edellisten ohjelmakausien tapaan ollut yhteisöllinen toiminta useissa eri muodoissaan. Kyläyhdistysten perinteisten hankkeiden rinnalla on rahoitettu yhä enemmän yhteisöllisyyttä uudella tavalla tukevia hankkeita, kuten erilaisten harrasteyhdistysten eri ikäryhmien aktivointiin suunnattuja hankkeita. Kylätoimintaan löytyykin yhä monimuotoisempia toimintamalleja. Kylätoiminnan kehittämisen välttämättömänä tukena on kyläasiamiestyö, jonka vakinaistamiseen ei vielä ohjelmakaudella 2007–2013 löydetty ratkaisua. On kuitenkin selvää, että parhaat yhteiskunnalliset tulokset kylätoiminnan kehittämisestä saadaan, kun myös kyläasiamiestyölle löydetään vähintään koko ohjelmakauden kattava rahoitus.

Ohjelmakaudella 2007–2013 toimintaryhmät ovat vakiinnuttaneet asemansa muutaman hengen mikroyritysten aktivoinnissa yritystukien hakemiseen sekä yritystukiin liittyvässä neuvonnassa. Maaseudun pienillä mikroyrityksillä on tärkeä tehtävä alueensa elinvoimaisuuden ylläpitäjänä ja näiden yritysten toiminnan tukeminen on useissa tapauksissa johtanut (yritysten koko huomioon ottaen) merkittävään kasvuun ja työllisyysvaikutuksiin.

Edellisellä ohjelmakaudella vauhtiin päässyt kansainvälistyminen hidastui ohjelmakauden 2007–2013 alussa, sillä muiden Euroopan maiden Leader-toiminta lähti käyntiin hitaammin kuin Suomessa. Ohjelmakauden loppupuolella kansainvälinen toiminta on kuitenkin vilkastunut merkittävästi. Tulevaa ohjelmakautta ajatellen olisi hyvin tärkeää päästä jatkamaan kansainvälistä toimintaa mahdollisimman pikaisesti, sillä kysyntää ja tarvetta ruohonjuurilähtöiseen kansainvälistymiseen on Varsinais-Suomessa paljon. Eri elinkeinoalojen kansainvälistyminen ja yritysten verkostoituminen tai yritysryhmien kansainvälistyminen yleisellä tasolla ovat sopivia toimia Leader-toimintaryhmille.

Yhdistykset ovat hakeneet erityisympäristötukia Varsinais-Suomessa vähemmän kuin mitä ohjelmakauden aluksi arveltiin. Koska kyseessä on uusi tukimuoto yhdistyksille ja tuen ehdot ovat parantuneet ohjelmakauden kuluessa, on kiinnostus erityisympäristötukiin kasvanut vähitellen. Ohjelmakautta 2007–2013 voidaankin pitää harjoitteluna erityisympäristötukiin ja nyt herätetty yhdistysten kiinnostus realisoituu suurempana tukikohteiden määränä tulevalla ohjelmakaudella.

Painopisteet uudelle ohjelmakaudelle:

1.7.1. Yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia vahvistamassa

Tavoite: Varsinaissuomalaisen maaseudun sosiaalista ja ainutlaatuista kulttuurista pääomaa hyödynnetään ja tuetaan niin hyvinvoinnin ja viihtyvyyden tuottajana kuin elinkeinollisestikin.

1. Yhteistilat

- Tilojen, talojen ja paikkojen monipuolista yhteiskäyttöä edistetään
- Tuetaan yhteisten tilojen kunnostusta ja kehittämistä sekä markkinointia

2. Paikalliskulttuuri esille

- Tuetaan kulttuuriperinnön ja historian tunnetuksi tekemistä ja tuotteistamista
- Tuetaan sukupolvet, erilaiset elämäntilanteet ja taustat ylittävää asukkaiden yhteistoimintaa, kansainvälistymistä ja monikulttuurisuutta
- Vahvistetaan asukkaiden paikallisidentiteettiä ja tuetaan vahvan alueellisen imagon syntymistä omailemaisella profiloitumisella sekä avoimella ja positiivisella viestinnällä
- Tuetaan toimijoiden verkottumista ja yhteismarkkinointia
- Kehitetään kylämatkailua kaikkien sektoreiden yhteistyöllä

3. Yhteisöllinen vastuu

- Tuetaan toimenpiteitä, jotka edistävät yhteisön sosiaalista vastuuta, riskien hallintaa ja turvallisuutta

- Tuetaan ennaltaehkäisevää hyvinvointityötä; erityisryhminä syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja vanhuks
4. Yhteisön toiminnan kehittäminen
- Tuetaan yhdistystoiminnan osaamisen kehittämistä; koulutus, neuvonta
  - Tuetaan viestintävälineiden käyttöönnottoa ja monipuolista hyödyntämistä osana yhteisön sisäistä ja ulkoista viestintää
  - Tuetaan toimijoiden verkostoitumista ja yhteistyötä yli perinteisten sektorirajojen

1.7.2. Paikallisiin tarpeisiin paikallisia palveluratkaisuja

Tavoite: Aukkaiden palveluita kehitetään paikalliset olosuhteet huomioonottaviksi, joustaviksi ja asiakaslähtöisiksi. Palvelujen tuottamisessa etsitään ratkaisuja julkisen (kunnat ja seurakunnat), yksityisen ja kolmannen sektorin yhteisvoimin.

5. Uudet tilat ja tavat
- Tuetaan palvelujen tarjoamista monialaisesti sektorien ja kohderyhmien rajoja ylittäen: koulut, vanhat kunnantalot, kylätalot, kaupat...
  - Tuetaan uudenlaisten liikkuvien palvelujen kehittämistä sekä toimimista
  - Tuetaan sähköisten palveluiden saavutettavuuden lisäämistä sekä näiden palveluiden tarjoajien ja käyttäjien osaamista
6. Yhdistykset palvelujen tuottajina ja lähitalouden edistäjinä
- Tuetaan palvelu- ja yhteistoimintasopimusten syntymistä
  - Tuetaan 3. sektorin palvelujen tuotteistamista ja uusien liiketoimintamallien kehittämistä
  - Kannustetaan nuorten työllistämiseen paikallisesti
  - Edistetään paikalliskysyntää vastaavan palvelutuotannon kehittymistä

1.7.3. Ympäristövastuullisen maaseutuasumisen Varsinais-Suomi

Tavoite: Maaseutua kehitetään monimuotoisena asuinpaikkana, jossa arki on sujuvaa ja yhteisöllisyyden merkitys korostuu. Maaseutua kehitetään ekologisesti kestävästi luonto ja ympäristö huomioon ottaen, mikä mahdollistaa ympäristöystävällisen asumisen ja yritystoiminnan maaseudulla.

7. Maaseuturakentamisen kehittäminen
- Tuetaan kyliin rakentamisen pelisääntöjen selkeyttämistä ja osayleiskaavojen laatimista (kyläkaavoja)
  - Tuetaan ekologisen rakentamisen osaamista sekä uusia alan innovaatioita
  - Edistetään maalla asumisen houkuttelevuutta sekä mahdollisuuksia, kehitetään maaseutumaisten seutujen, kuntien ja kylien markkinointia ja kehitetään muuttajan vastaanottoa
8. Uusiutuvan energian käyttö yleisty
- Tuetaan uudenlaisten energiaratkaisujen neuvontapalveluja sekä aluelämmityspilotteja
  - Tuetaan ympäristöteknologiaa hyödyntäviä hankkeita
9. Kestävä elämäntapa yleisty
- Tuetaan yksilön ympäristövastuuseen liittyvää tiedotusta, koulutusta ja toimenpiteitä
  - Tuetaan ympäristöystävällisten toimintamallien kehittämistä ja käyttöönnottoa esimerkiksi liikenteessä
10. Infra kunnossa
- Tuetaan maaseudun tietoliikenneyhteyksien kehittämistä
  - Edistetään liikenneyhteyksien ja teiden sekä saaristoyhteyksien kehittämistä
  - Tuetaan haja-asutusalueiden vesihuollon ratkaisuja sekä kansalaisten veden käyttöön liittyvää osaamista (niukkuusvara)
11. Maisemat ja lähiliikuntamahdollisuudet kunnossa
- Tuetaan asuinympäristöjen ja -vesistöjen kunnostus- ja maisemointihankkeita
  - Tuetaan kylien liikuntapaikkojen ja -reittien kunnostushankkeita ja niiden yhdistämistä laajempiin reitistöihin
  - Tuetaan yhdistysten ympäristönkunnostustoimia (erityisympäristötuet)

1.7.4. Lähidemokratia on kumppanuutta

Tavoite: Paikallistoimijoilla on selkeä oma roolinsa maakunnan ja kuntien maaseutupolitiikan tekijöinä. Kunnat tekevät myös vahvaa maaseutupolitiikkaa. Kansalaistoiminnan edellytyksiä ja roolia yhteiskunnassa vahvistetaan ja julkisen ja kansalaistoimijoiden välille kehitetään uusia yhteistyön ja työnjaon muotoja. Leader-toimintatavan paikallisen kehittämisen vaikuttavuus kasvaa.

12. Kylät ja yhdistykset edistävät lähidemokratiaa
  - Tuetaan uusien lähidemokratiaa edistävien toimintamallien ja välineiden käyttöönottoa ja hyvien käytäntöjen levittämistä
  - Tuetaan kylien ja yhdistysten keskinäisten yhteistoimintaelimien perustamista ja niiden osaamisen ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä
13. Paikallinen asiantuntemus ja osaaminen otetaan käyttöön
  - Tuetaan toimenpiteitä, joissa edistetään asukkaiden äänen kuuntelemista (esim. asiakasraati) palveluja suunniteltaessa ja kehitettäessä
  - Tuetaan kyläsuunnitelmien kehittämistä ja niitä hyödyntämistä kuntien toiminnassa ja ohjelmatyössä
  - Tuetaan maaseutuvaikutusten arviointi -menetelmän hyödyntämistä esim. kuntaliitosvalmisteluissa
14. Paikallista kehittämistä tuetaan vahvoilla verkostoilla
  - Vahvistetaan maakunnallista kyläasiamiestoimintaa alueellisilla tai teemallisilla kyläasiamiehillä
  - Leader-metodia voidaan soveltaa myös kaupunkialueen asukastoiminnan välineenä
  - Hyödynnetään verkostojen osaamista ja asiantuntijoita yhteisillä tapahtumilla ja hankkeilla

1.7.5. Maaseudun elinkeinorakenne vahvemaksi ja monipuolisemmaksi

Tavoite: Parannetaan pienten yritysten toimintaedellytyksiä ja edistetään verkostomaista yrittäjyyttä maaseudulla. Edistetään uusien työpaikkojen syntymistä ja luodaan edellytyksiä uusille työn tekemisen muodoille. Panostetaan erityisesti palvelu-, matkailu-, elintarvike- ja biotaloushankkeisiin.

15. Yritysneuvontaa ja verkostoja
  - Kehitetään pienten ja alkavien yritysten neuvontaa ja yhteistyötä yrittäjäjärjestöjen ja yrityspalveluorganisaatioiden kanssa
  - Tuetaan mikroyritysten perustamista, toiminnan käynnistämistä sekä verkostoitumista
16. Yrittämisen monet muodot
  - Edistetään yhteiskunnallista ja sosiaalista yrittäjyyttä
  - Kannustetaan osuuskuntia kuntien palvelutuottajiksi ja vastaamaan paikalliseen kysyntään esim. vesi-, tuotanto- ja energiaosuuskunta
17. Käynnistetään nuorten työllistymistä tukevaa toimintaa
  - Tuetaan yrittäjäkoulutusta ja asennekasvatusta
  - Tuetaan innovaatiotoimintaa
18. Edistetään joustavien työtapojen käyttöönottoa ja monipaikkaisuutta
  - Tuetaan toimivan infran kehittämistä joustavalle työnteolle
  - Tuetaan yhteisöllisten työpisteiden syntymistä

2. Nelikenttäanalyysi

<p><u>Vahvuudet</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Maan parhaat olosuhteet maatalouden harjoittamiseen • Vahva, monipuolinen ja erikoistunut alkutuotanto • Lähiaruoka • Metsää ja metsävarantoa paljon (mm. bioenergia) • Kalatalouden harjoittaminen alueella • Yrittäjyys ja kehittyvä elinkeinorakenne • Osaavat ja luovat ihmiset • Rikas historia ja kulttuuriperinne • Merellinen ja puhdas luonto • Matkailupotentiaali • Kaupunkien läheinen sijainti ja hyvä saavutettavuus • Loma- ja kakkosasuminen yleistä • Kaksikielisyys • Kohtuullinen valtaväylien kunto, kattava tieverkko • Korkeakoulut, ammattikoulut ja maatalouden tutkimusyksiköt alueella • Aktiivinen yhteisöllisyys • Monipuoliset ja elinvoimaiset asumismahdollisuudet 	<p><u>Heikkoudet</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Maatalouden ongelmat: tukipolitiikan epävarmuus, korkeat kustannukset ja viljelijöiden ikääntyminen • Jatkojalostuksen vähäisyys ja yksipuolinen tuotantorakenne • Metsänomistajien ikääntyminen, kaupungistuminen ja metsänomistuksen pirstoutuminen • Työpaikkojen vähyys ja puute ammattitaitoisesta työvoimasta • Yhteistyökyvyn ja verkostoitumisen puutteet • Palvelujen väheneminen ja loitontuminen • Puutteellinen tie- ja tietoliikenneinfrastruktuuri • Saariston etäisyydet ja kulkuyhteydet • Vesistöjen ja muun luonnonympäristön kunnan heikkeneminen • Keskittämispolitiikan ja kuntarakenteen muutosten tuoma epävarmuus • Julkisen liikenteen väheneminen tai loppuminen kokonaan
<p><u>Mahdollisuudet</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Osa-aikaviljely • Bioenergian käytön yleistyminen • Uudenlaiset (ammatti-)koulutusmuodot • Laaja työssäkäyntialue • Kunta- ja palvelurakennemuutos • Yrittäjät ja kolmas sektori peruspalveluiden tuottajana • Teollisuuden alihankintatöiden lisääntyminen • Puutuotteiden kysynnän kasvu (puurakentaminen) • Uusien innovaatioiden ja menettelytapojen käyttöönotto • Uudenlaisten työskentelytapojen yleistyminen (etätö) • Laajakaistaverkon laajeneminen • Kasvava kiinnostus elintarvikkeiden laatuun, alkuperään ja terveysvaikutuksiin • Paikallisen tuotannon arvostuksen nousu • Erikoistuotteiden kysynnän kasvu • Elintarvikkeiden vientipotentiaali • Maaseudun arvostuksen nousu turvallisena asuinpaikkana • Kansalaistoiminnan aktivoituminen • Eläkeikäisten asukkaiden aikaisempaa parempi fyysinen kunto • Ympäristöarvojen korostuminen • Laaja kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö Saaristomeren kunnan parantamiseksi • Itämeren alueen nousu • Maahanmuuttajien työllistyminen maaseudulla 	<p><u>Uhat</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Päätoimisten työpaikkojen väheneminen maa- ja metsätaloudesta • EU:n maatalouspolitiikan poukkoilevuus ja tukijärjestelmien jatkuva muutos • Maatalouden heikko kannattavuus • Metsänomistajien huono tietämys metsien taloudellisesta merkittävydestä • Nuorten heikko kiinnostus maaseudun ammateista • Kaupan ja elintarviketeollisuuden keskittyminen • Halpojen ulkomaisten elintarvikkeiden ja suurten elintarvikeryitysten tulo Suomen markkinoille • Maaseudun kehitystoimien riippuvuus hankerahoituskaudesta • Jatkajien puuttuminen yrityksistä • Pula monialaisista osaajista • Väestön, erityisesti nuorten ja naisten maaltamuutto • Kuntien heikko talous • Kuntarakenteen keskittyminen • Nuorten paluumuuton vähäisyys • Yhdistys ja kylätoiminnan pirstaloituminen ja aktiivijäsenten väheneminen • Ajan puute • Pienten koulujen valtionosuusmuutos • Maaseudulla asumisen kustannusten nousu • Joukkoliikenteen väheneminen • Saaristomeren ja muun luonnonympäristön tilan huononeminen • Yksityisteiden tuki hiipuu • Nuorten syrjäytyminen

3. Kuluhan ohjelmakauden arviointi, keskeiset tulokset ja johtopäätökset

Varsinais-Suomen ELY-keskuksen kehittämistoimien painopiste kuluhan ohjelmakaudella 2007–2013 on ollut varsinais-suomalaisen maaseudun vahvimmissa toimialoissa eli elintarvike-, bioenergia, matkailu- ja puutuotesektorilla sekä maaseudun yritysneuvonnassa. Myös maatilayrittäjille on järjestetty pitkäkestoista neuvontaa ja tiedotusta (Tarmokas-hanke). Hankkeet saatiin käyntiin suhteellisen aikaisessa vaiheessa ohjelmakautta ja tavoitteena oli alusta pitäen saada keskeisimmille kehittämistoimille tarpeeksi jatkuvuutta. Toteutetuilla pitkäkestoilla (5v) kehittämishankkeilla on pystytty luomaan toimivat yhteydet niin maakunnan yrittäjiin, kuin myös omaa maakuntaa laajempiin verkostoihin näillä toimialoilla. Myös yrittäjät arvostavat selkeytynyttä tilannetta, jossa neuvonta ja muu yrittäjyyttä tukeva toiminta ei vähän väliä hyppele hankkeesta ja toimijasta toiselle. Hankkeiden ja toimijoiden syventyneestä yhteistyöstä syntyy merkittäviä kustannussäästöjä (mm. yhteisiä tiedotustilaisuuksia jne.). Myös maakuntien välinen yhteistyö sekä alueellisten toimien kytkeytyminen osaksi valtakunnallista hanketoimintaa on näiden keskeisten hankkeiden verkosto-osaamisen avulla selvästi parantunut. Erityisesti erilaisissa maatalouteen suunnatuissa kehittämishankkeissa on alueiden (ELY-keskukset) välinen yhteistyö nyt kohtuullisen hyvällä mallilla ja hanketoiminta on aiempaa kustannustehokkaampaa. Kehittämishankkeiden avulla on pystytty antamaan niin mikroyrityksille, kuin yritysneuvojillekin ajantasaista faktatietoa toimintaympäristöstä, markkinoista ja erilaisista verkostoista. Suurimmaksi ongelmaksi on kuitenkin koettu kuluhan hankkeiden neuvonnan liian yleinen luonne (lähinnä ryhmä- ja yleisneuvontaa) eikä yksittäisen yrityksen neuvontaa ole juurikaan pidetty sallittuna. Jatkossa tulee ehdottomasti löytää uudet menettelytavat, jolla myös hankkeet voivat antaa yksittäisellekin yritykselle suunnattuja neuvoja ja opastusta ja nimenomaan siten, että niistä on aidosti taloudellista hyötyä yritykselle (vrt. nykyinen toimintatapa alkutuotajien ja ensiasteen elintarvikejalostajien kanssa). Neuvontatoiminnan ei silti tarvitse olla ristiriidassa maksullisten palvelujen ja konsultointityön kanssa.

Kuluhan kaudella maaseudun yrittäjille suunnattu neuvonta on toiminut hyvin ja yrittäjät ovat ottaneet sen hyvin vastaan. Parhaana toimintatapana on pidetty maakuntatason koordinoitua yhdistettynä seudulliseen neuvontaan. Seutukuntien yritysneuvojen työtä voisi vielä tehostaa kytkemällä maakunnan elinkeinojen kehittämistoimet/kattohankkeet entistäkin tiiviimpään yhteistyöhön. Häämöttääkö putken päässä yksi suuri maakunnallinen maaseutuelinkeinojen kehittämishanke, johon on koottu kaikkien toimialojen substanssiosaaminen sekä kaikki maaseutuyrittäjien neuvojat vai voisiko tehokkaan neuvontaverkoston rakentaa sittenkin jollakin muulla tavalla? Yrittäjien tavoittaminen vaatii joka tapauksessa yrittäjyyteen ja eri toimialoihin perehtyneitä neuvoja maakuntaan enemmän kuin vakiintuneet organisaatiot pystyvät omilla toimillaan tarjoamaan. Haasteena on pienille ja usein sivutoimisille yrityksille tarjottavan kehittämistoiminnan hinnan pitäminen alhaalla (tai ilmaisena), jotta kehittämistoimia saadaan kohdistettua kattavasti yrityskenttään ja asetetut pitkän ajan tavoitteet elinkeinon kehittämiseksi alkavat toteutua. Esimerkiksi Skotlannissa on päädytty tarjoamaan laatuun ja tuotekehitykseen liittyvät kehittämis- ja tukitoimet pienille yrityksille pääosin maksutta, jotta yrittäjät ylipäätään tavoitetaan ja kehittäminen tuo asiakkaalle asti näkyvää tulosta. Myös yrittäjäkentälle suunnattu toiminta on räätälöitävä pohjautuen tarkkaan yrittäjyyden ja osaamisen tason analysointiin eli käytännössä neuvonnan sisältö on mitoittettava ja rakennettava juuri tietyille yrittäjille. Lisähaastetta tuo myös yrittäjien tukena toimivien kehittäjien tietämyksen ja osaamisen tason ylläpito, kun projektiluonteinen kehitystyö tuo tullessaan runsaasti henkilöiden vaihtuvuutta. Tässäkin korostuu alueen yrittäjien toiminnan tuntemus, jota kehittäjille ja neuvoille kertyy vain ajan kanssa.

Käynnissä olevalle ohjelmakaudelle asetettiin Varsinais-Suomessa varsin korkeat tavoitteet yritystukien määrälle, sillä maakunnan tärkeimmillä toimialoilla alkoi jo ilmaantua merkkejä työpaikkojen merkittävästä vähenemisestä (mm. laivanrakennus- ja elektroniikkatoimialoilla). Toimialojen kehittämis- ja koordinoituhankkeiden uskottiin kannustavan mikroyrityksiä investointeihin ja muuhun toimintansa kehittämiseen. Tavoitteena on ollut ohjata kehittämisvaroista 2/3 yritystukiin. Ohjelmakauden alkuvuosien panostukset olivat kuitenkin pääosin kehittämishankkeissa, sillä yritystukien haku ei lähtenyt vielä silloin odotetulla tavalla käyntiin. Loppukaudella yritystukien haku on merkittävästi vauhdittunut, joten hyvin lähelle tavoitetta päästään, sillä suurin osa loppukauden myöntövaroista on päätetty kohdentaa yritystukiin. Myös elintarvikejalostusyritysten investoinneissa on tukien haku vilkastunut verrattuna aiempiin vuosiin. Yritysryhmähankkeiden kohdalla ei pystytty saavuttamaan lainkaan tuloksia, sillä tämä hankemuoto tuntuu epäilyttävän yrityksiä. Hankkeiden vaatima vahva sitoutuminen ennakkoon on vaikeata, jos yrittäjät eivät jo ennalta hyvin tunne hankekumppaneitaan. Viimeistään yritysryhmähankkeiden hankalaksi koettu hallinnointi ylimääräisine kustannuksineen on onnistunut karkottamaan hakijat. Uudella kaudella tulisi ehdottomasti löytää nykyistä paremmat menettelytavat yritysryhmien kokoamiseksi ja niiden tukemiseksi. Toimialoistamme merkittävimmälle eli metalliteollisuuden pienyrityksille ja alihankkijoille on myös löydettävä lisäpotkua hanke- ja kehittämistoimien avulla. Nykyisellään ala on lähinnä yleisen yritysneuvonnan ja yritystukien varassa. Myös yritystukiin liittyvä byrokratia on noussut jatkuvasti esille ja se koetaan aivan keskeiseksi kehittämiskohteeksi. Rahoittajille ja neuvoille on luotava sellaiset työkalut, joilla voidaan ansaita yrittäjien varaukseton luottamus! Menettelytavoissa tulisi myös harkita porrastusta myönnettävän tuen suuruuden mukaan.

Maatalouden kehittämisessä hanketoiminnalla on ollut tärkeä rooli tiedottamisessa ja maataloustuottajat ovat saaneet informaatiota erilaisista EU-tukijärjestelmien muutoksista, maataloussektoria koskevista uudistuksista, pienyritystoimintaan liittyvistä asioista jne. Hanketoiminta on myös edistänyt sukupolvenvaihdoksia ja investointeja. Yhteistyötä ja keskustelua eri organisaatioiden, viranomaisten ja viljelijöiden kesken on saatu kehitettyä paremmaksi. Viljelijöitä on kannustettu huolehtimaan työturvallisuudesta sekä omasta työkyvystään (mm. työterveyshuolto, liikunta, ravitsemus ja ensiaputaidot). Tilakoon jatkuvasti kasvaessa on tulevinakin vuosina yhä enemmän kiinnitettävä huomiota liiketoimintaosaamiseen ja kannattavuuden parantamiseen, tilojen työntekijöiden osaamiseen, työoloihin sekä hyvinvointiin. Neuvonnassa on jatkuvasti pysyttävä ajan hermolla (mm. uudet tuotantomenetelmät ja innovaatioiden käyttöönotto).

Elintarvikealan hankkeilla on ylläpidetty neuvontaa ja koulutusta, jolla tuotteiden jalostusta myös maataloilla on saatu edistettyä sekä helpotettu tuotteiden markkinoillepääsyä. Haastetta kehittämistyölle on tuonut kaupan nopea keskittyminen ja yhä kapenevat mahdollisuudet tuotteen saamiseksi kaupan hyllyille. Erityisesti on keskitytty elintarvikejalostajien tuotekehitys-, laatu-, markkinointi- sekä hygieniaan liittyviin kehittämistarpeisiin. Kehittämistoimien priorisoinnissa tulee jatkossakin ensisijaisesti varmistaa yritystukien riittävyys ja toisaalta elintarvikealan yritysten osaamisen kasvattaminen siten, että maakunnassa pystytään kilpailukykyisesti vastaamaan paitsi alati muuttuviin kuluttajatottumuksiin myös turvaamaan laadukkaan, turvallisen ja vastuullisesti tuotetun kotimaisen ruoan ja sen raaka-aineiden saatavuus kaikissa elintarvikeketjun osissa. Elintarvikelogistiikan kehittäminen on avain kestävään ja kannattavaan liiketoimintaan elintarvikesektorilla. Energia- ja ravinneomavaraisuuteen on satsattava kilpailukykyisen ruokaketjun tulevaisuuden varmistamiseksi. Lisäksi elintarvikealan laajempien kytkösten ymmärtäminen voi avata aivan uusia mahdollisuuksia ja innovaatioita (jopa mm. energia-, hyvinvointi- sekä kulttuuri- ja matkailusektorin tiimoilta).

Metsätalouden kehittämisessä on ensisijaisesti keskitytty metsätilojen koon kasvattamiseen mm. tilusjärjestelyillä sekä sukupolvenvaihdoksiin. Hankkeissa tehty työ tuottaa hiljalleen tulosta, mutta vaatii huomattavaa pitkäjänteisyyttä. Juuri nämä asiat ovat metsänomistajille kovin henkilökohtaisia ja vaativat siksi tiukan ammattimaista, mutta myös maltillista neuvontaotetta. Metsiemme energiapotentiaalin lisääntyneen hyödyntäminen on samalla parantanut myös taimikonhoitotöille asetettujen tavoitteiden toteutumista. Metsään perustuvia ekosysteemipalveluita ja niihin pohjautuvia ansaintamahdollisuuksia on kehitettävä edelleen. Maakuntien välinen yhteistyö kaipaa myös tiivistämistä parhaan mahdollisen tietotaidon saavuttamiseksi.

Puuenergian käytön lisäämisessä on hanketoiminnalla ollut merkittävä rooli ja tulokset ovat olleet hyviä. Alueellisia hakeämpölaitoksia on rakennettu tasaiseen tahtiin ja klapi kauppa käy sujuvasti. Luonnollisesti myös energian hinnannousu on antanut taustatukea tälle suotuisalle kehitykselle. Lähivuosina on vielä tarkemmin keskityttävä alueiden potentiaalisen bioenergian optimaaliseen hyödyntämiseen huomioiden hyvät metsänhoitokäytännöt, mutta huomioon ottaen metsäenergian rinnalle enenevässä määrin myös muut uusiutuvan energian vaihtoehdot. Samalla on huolehdittava toimialan kehittämisen valtakunnallisesta koordinoinnista sekä kehitettävä yli maakuntarajojen toimivia logistisia järjestelmiä kestävä kehityksen periaatteella. Hajautettu energiantuotanto tarjoaa maaseudulle edelleen uusia mahdollisuuksia (myös älykkäiden sähköverkkojen hyödyntäminen).

Puurakentamisen lisääntyneen suosio on merkinnyt maaseudulle paljon, sillä se on turvannut myös pienten sahojen ja höyläämöiden toimintaa sekä työllistänyt maaseudun puurakennustaitoista työvoimaa. Muidenkin puutuotteiden arvostuksessa on kehitys ollut myönteistä, joka on edesauttanut yritysten toimintamahdollisuuksia. Samoin piharakentamisen kasvu on luonut alalle uutta yritystoimintaa. Viime vuosina puurakentamisen etuihin on aiempaa useammin laskettu myös hyvä sisäilman laatu, rakennusmateriaalien kierrätettävyys ja yleensäkin ekologisuus sekä kotimainen raaka-aine. Lisäksi puun käytön asteittainen lisääntyminen puukerrostalojen rakentamisessa luo positiivista mielikuvaa koko puutuotetoimialan tulevaisuudennäkymistä. Samalla alan innovaatiotoiminta on huomattavasti vilkastunut. Nämä uudet innovaatiot tulisi myös saada puuta jalostavien yritysten käyttöön mahdollisimman joustavasti. Puunjalostusalan muutostilanteissa kehittämishankkeille on erityisesti kysyntää ja erilaiset uudet standardit haastavat myös kouluttajat opastamaan yrityksiä muutosten keskellä. Puutuotteissa piilee edelleen runsaasti hyödyntämätöntä potentiaalia, jota koko maassa on mahdollista valjastaa myös vientituotteiksi. Hanketoiminnalla tulisi edelleenkin olla mahdollista kannustaa ja tukea alan aloittavia ja kehittyviä yrityksiä. Tarkasteltaessa Varsinais-Suomen puutuotealan mikroyritysten hakemien yritystukien määrää, ei yritysinvestointien määrä ole toistaiseksi noussut kovinkaan korkealle, joten todellista kasvupotentiaalia ei vielä ole pystytty kunnolla hyödyntämään. Puutuotealalla olisi tarkoituksenmukaista vahvistaa valtakunnallista tiedottamista ja neuvontaa suoraan yrityksille. Alueellisen kehittämistoiminnan ja markkinoinnin tehostamiseksi tarvittaisiin myös maakuntien välistä yhteistyötä ja valtakunnallista koordinoitihanketta.

Hevostalous ja ratsastustoiminta ovat viimeisen kymmenen vuoden ajan olleet jatkuvassa kasvussa. Suomessa on jo yli 75 000 hevosta ja kasvun uskotaan edelleen jatkuvan voimakkaana. Hevostalouteen suunnatuilla investoinneilla on monessa tapauksessa pystytty hyödyntämään maatalojen vajaakäytössä ollutta rakennuskantaa. Pienempien maatalojen omistajanvaihdoksen seurauksena koko tilan toiminta muuttuu melko usein päätoimiseksi hevostaloudeksi, josta luonnollisesti löytyy useita eri variaatioita (esim. hyvinvointipalvelut, kuten sosiopedagoginen toiminta ja ratsastusterapia). Sen lisäksi hevosalan toiminta on erinomaisesti edistänyt maaseudun ja kaupungin vuorovaikutusta sekä auttanut nuorten

työllistymistä taajamien läheisellä maaseudulla. Hevosalan hankkeilla on pyritty löytämään mm. eväitä harrastajien siirtymisestä vakavasti otettavaan hevostalouden liiketoimintaan. Hankkeille on tällä alalla ollut jatkuvasti kysyntää. Hevostalouden kasvu aiheuttaa myös paineita erityisesti tiiviimmin asutuilla alueilla, joissa haasteita syntyy niin maankäytön, rakentamisen, ympäristön kuin myös naapuruston tarpeiden yhteensovituksessa.

Monialaryrittäjyyttä maaseudulla tukevat hyvin mm. erilaiset koneurakointityöt (erityisesti asutustaajamien liepeillä) tienhoitossa, tienvarsien raivauksissa sekä kiinteistöjen ja katujen puhtaanapidossa. Koneurakoinnilla ja maanrakennustöillä on erittäin suuri merkitys Varsinais-Suomen maaseudun työllistäjänä ja lisäänsion lähteenä. Monilla maataloilla on tähän sopivaa kalustoa vajaakäytössä tai sitä hankitaan lisää varta vasten urakointitöihin. Maaseudun yritystukien kannalta katsottuna ko. toimialojen kalustoa ei kilpailullisista yms. syistä ole juuri lainkaan pystytty tukemaan.

Maaseutumatkailun hanketoiminta on tavoitellut yrittäjien yhteistyön vahvistamista ja tiedon tehokasta leviämistä maakunnassa, yrittäjien osaamisen lisääntymistä ja kustannustehokasta palvelujen yhteismarkkinointia. Seutukuntien yhteistyö matkailun kehittämisessä on vakiintunut. Yrittäjien on nyt entistä helpompi löytää yhteistyökumppaneita. Tiedonjakoon on vakiintumassa toimivat verkosto. Erityisesti yritys- ja ryhmäasiakkaille on syntynyt uusia tuotteita. Toimintaa täydentää osallistuminen myös valtakunnalliseen maaseutumatkailun verkostoon ja sen kehittämiseen. Käynnissä olevalla rahoituskaudella on koottu runsaasti työkaluja ja taustamateriaalia matkailualan yrittäjien ja kehittäjien käyttöön. Suurin haaste jatkossakin on näiden apuvälineiden saaminen matkailuelinkeinon käyttöön yrittäjän arjen keskelle. Matkailuelinkeinon vuosikello rajoittaa yrittäjän aikaa vaativat toimenpiteet etelässä keskitalven aikaan, jolloin palveluiden kysyntä on matalalla. Pienet yrittäjät ovat esittäneet hanketoimijoille ja neuvojille toiveen, että heidän suuntaansa oltaisiin jatkuvasti aktiivisia, koska yrittäjää tuntuu kiusaavan krooninen ajan puute. Lisäksi alalle tulee uusia toimijoita tasaiseen tahtiin hyvin erilaisin taustaosaamisin ja ennakkotiedoin. Matkailuelinkeinon kehittymistä tulee edelleen tukea ja panostaa saavutettavuuteen, toteuttamalla aluepohjaista yhteismarkkinointia, tukemalla matkailukautta pidentäviä toimia, kannustamalla palvelualan yhteistyön lisäämistä ja tukemalla tuotteistusta.

Ohjelmakauden ns. uusien haasteiden rahoituspakettiin olisi pitänyt sisällyttää myös uuden laajakaistainfrastruktuurin luomista Viestintäviraston laatimien pelisääntöjen mukaisesti, mutta se koettiin Varsinais-Suomessa aivan liian byrokraattiseksi. Valtakunnallisestikin toiminta lähti kovin takelle liikelle. Maaseutuohjelman kautta ei Viestintäviraston kaavailmia isoja laajakaistahankkeita ole saatu syntymään lainkaan, mutta onneksi edes yhdeksi pilotiksi maaseutuohjelmaan löytyi sopiva, pienehkö kyläverkostoinvestointi Kustavissa.

Toimintaryhmätyö on vakiinnuttanut asemaansa alueellisen ja paikallisen kehittämisen aktivoijana ja neuvojana. Kylien kehittämisessä moni kyläyhdistys on saanut kehittämisprojektien kautta toiminnalleen aivan uusia ulottuvuuksia. Kylien toimintaa on pystytty aktivoimaan ja saatu kyläyhdistykset järjestäytymään entistä paremmin. Kyläsuunnitelmia on tehty melko vähän. Jatkossa kylien merkitys kasvaa kuntien palvelurakenteiden keskittyessä. Samalla ns. kolmannelle sektorille syntyy entistä suurempi tarve toimia palveluiden tuottajana. Kyläasiamiestyö on osoittautunut erittäin tarpeelliseksi ja tämän toiminnan jatkaminen tulevinakin vuosina on erittäin tärkeää.

Ympäristöhankkeet ovat aktivoineet ihmisiä: hankkeiden kohteena olleilla alueilla kiinnostus vesien- ja luonnonhoitoon on lisääntynyt, mikä näkyy mm. erityisympäristötukihakemusten määrän pysymisenä korkealla tasolla. Vesistökuunnostushankkeissa on lisätty alueen asukkaiden ympäristötietoisuutta ja yhteistoimintaa sekä vastuunottoa lähivesistön hoidosta. Aloitteet hankkeisiin ovat tulleet nimenomaan paikallisilta asukkailta, jolloin toimiin sitoutuminen on ollut parempaa. Jatkossakin tulee huolehtia maaseutu ympäristön viihtyvyyden, kulttuurimaiseman ja luonnon monimuotoisuuden ylläpitämisestä. Maaseudun ympäristöyrittäjyyden toimintaedellytyksiä on parannettava ja aktivoitava alalle uusia yrittäjiä sekä edistettävä ravinteiden tehokkaampaa kierrätystä. Ympäristöhankkeissa olisi tärkeä selkeyttää työnjakoa eri toimijoiden ja tukimuotojen välillä, jotta käytettävissä olevat varat ohjautuisivat tärkeimmiksi priorisoituihin kohteisiin ja siten tukien vaikuttavuus paranisi entisestään.

Koulutushankkeet eivät ole kuluvan ohjelmakauden aikana olleet Varsinais-Suomen hankelistoilla juuri lainkaan. Loppujen lopuksi hankkeet ovat pääasiassa muotoutuneet tiedonvälitys- ja neuvontahankkeiksi. Koulutusalan ammatillaiset ja koulutusorganisaatiot ovat toki olleet läheisessä yhteistyössä hankkeiden kanssa ja saaneet niiden kautta tarvitsemaansa tietoa uusista koulutustarpeista. Varsinaisen koulutuksen järjestämiseen on kuitenkin ollut mahdollista ja usein myös helpompaa järjestää muuta kuin maaseudun kehittämisohjelman hankerahoitusta (melko usein kyseessä on tutkintoon tähtäävä koulutus).

Tulevan ohjelmakauden yksi tärkeimpiä haasteita on kannustaa ja tukea nuoria yrittäjyyteen. Yrittäjäksi aikovan, jo ammattikoulutusta saaneen henkilön työssä perehtyminen (sopivan mittaisella harjoittelujaksolla jossakin jo pidempään toimineessa mikroyrityksessä) vähentäisi merkittävästi niitä ongelmia ja riskejä, joita aloittavalle yrittäjälle käynnistysvaiheessa vääjäämättä tulee vastaan. Kaiken kaikkiaan maaseudun yritysten kilpailukykyä on parannettava (koulutus, tiedonvälitys, neuvonta, yhteistyö ja verkostoituminen) ja kannustettava luomaan uutta ja innovatiivista yritystoimintaa. Uusien innovaatioiden ja uuden tekniikan käyttöönotto asettaa paljon haasteita myös yrittäjien neuvonnalle. Maaseudun yritys-

ten toiminnan jatkuvuus on turvattava opastamalla yrittäjiä hallittuihin sukupolven- ja omistajanvaihdoksiin sekä edistämällä ammattitaitoisen työvoiman saantia yrityksiin. Samalla on myös huolehdittava yrittäjien työssä jaksamisesta. Yritysneuvontaa on pystyttävä antamaan asiantuntevasti ja tasapuolisesti kaikissa (seutu)kunnissa myös maaseudun kehittämissuunnitelman tavoitteiden ja toimenpiteiden mukaisesti.

4. Varsinais-Suomen alueellinen strategia, painopisteet ja tavoitteet

Varsinais-Suomen ELY-keskuksen valitsema maaseudun kehittämistoimet painottuvat maaseudun elinkeinotoiminnan kilpailukykyyn ja monipuolistamiseen edistämiseen ympäristön kannalta kestäväällä tavalla. Tämä toteutetaan suuntaamalla maaseutuohjelman varoista suurin osa maaseutuyritysten kehittämis- ja investointitukiin (noin 2/3) sekä lisäksi maaseudun elinkeinotoimintaa tukeviin kehittämishankkeisiin valituissa painopisteissä. Maaseutuympäristön kehittämisessä huomioidaan alueen maaseudun ominaispiirteiden ja luonnonarvojen säilyttäminen ja vesien hoitaminen erityisenä painopisteenä Saaristomeren tilan kohentaminen.

Tämä ELY-keskuksen strateginen linjaus jatkaa johdonmukaisesti jo ohjelmakaudelle 2007–2013 valittua linjaa. Tavoitteena on mm. löytää jatkuvasti uusia, pientenkin yritysten käyttöön soveltuvia innovaatioita sekä laajentaa maaseudun elinkeinon harjoittajien ja muiden ko. verkoston toimijoiden yhteistyötä myös yli maakuntarajojen. Tämä linjaus yksinkertaistaa maaseudun kehittämisohjelman toimien yhteensovittamista sekä alueemme Leader-ryhmien paikallisten ohjelmien, että muun maakunnassa tapahtuvan ohjelmallisen kehittämistyön kanssa. Käytännössä mm. kylien kehittämistoimet ja paikalliset ympäristöhankkeet ohjautuvat pääasiassa joko Leader-ohjelmaan tai muilla kehittämisvaroilla rahoitettaviksi.

Varsinais-Suomen maaseudun kehittämisstrategia on esitetty taulukkomuodossa. Strategian rakenne on kuvattu ensimmäisessä taulukossa nimellä **VARSINAIS-SUOMEN MAASEUDUN KILPAILUKYKY** ja avattu yksityiskohtaisesti seuraavissa **PAINOPISTEET 1–5** taulukoissa.

VARSINAIS-SUOMEN MAASEUDUN KILPAILUKYKY	RUOKAKETJU		METSÄ-KETJU	MONIPUOLINEN MAASEUTUYRITTÄJYYS	KESTÄVIEN RAKENTEIDEN MAASEUTU
	MAA JA PUU-TARHATALOUS	ELINTARVIKE-JALOSTUS			
OSAAMISEN KEHITTÄMINEN * koulutus * tutkimus * työvoiman saatavuus					
YRITTÄJYYDEN VAHVISTAMINEN * uudet yrittämisen muodot * innovaatiot * asiakaslähtöisyys					
TOIMINTAYMPÄRISTÖN KEHITTÄMINEN * yhteistyöverkostot * maaseudun infra					
LÄPILEIKKAAVAT TAVOITTEET					
NUORISO	koulutus, yrittäjyyskasvatus, nuorten aktivointi sekä ideoiden ja aloitteiden kannustaminen				
INNOVAATIOT KANSAINVÄLISYYS	kannustus innovaatioiden tuottamiseen ja käyttöönottoon, koulutus, yritysten verkostoituminen, vienti- ja tuontiosaaminen, benchmarking				
ILMASTONMUUTOS VÄHÄHIILISYYS YMPÄRISTÖ	uusiutuvan energian käytön lisääminen sekä energian säästö, lannan käytön tehostaminen, ilmaston lämpenemisen mahdollisuuksien ja uhkien tunnistaminen, luonnon kestävä käytön huomioiminen kaikessa yrittäjydessä (matkailu, luontoyrittäjyys, virkistystoiminta ym.)				

Painopiste 1: MAA- JA PUUTARHALOUS

KEHITTÄMISTARVE/KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET	MITTARIT
OSAAMISEN KEHITTÄMINEN		
<p>Koulutus ja tutkimus</p> <ul style="list-style-type: none"> Maatalousalan koulutus säilyy vahvana, tutkimustietoa pystytään sujuvasti soveltamaan käytäntöön ja alan uusin teknologia tehdään toimijoille tutuksi Vahvat verkostot, joissa mukana maakunnalliset alan huippuosaajat (yliopisto, ammattikorkeakoulu, ammattiopistot, MTT, Evira) sekä valtakunnalliset ja kansainväliset kumppanit Koulutuksen painopisteinä tulee olla: liiketoimintaosaaminen, ruokaketjun kysyntälähtöinen arvomuodostus, verkosto-osaaminen sekä ympäristövaikutusten minimointi <p>Työvoiman saatavuus</p> <ul style="list-style-type: none"> Maatilojen työvoiman saatavuus on varmistettu Osaavan ja motivoituneen työvoiman palkkaaminen tilojen kesken yhteistyössä on mahdollista Maatiloilla on riittävästi työnantajaosaamista; keskeistä on parantaa työnjohdon koulutusta monikulttuuriseen työympäristöön, jossa substanssiosaaminen on ratkaiseva Ulkomaalaisen työvoiman kielikoulutus ja kotoutus toimii hyvin 	<ul style="list-style-type: none"> Tuetaan maatalousalan yrittäjiä lisäkoulutuksen ja erityisosaamisen hankkimisessa sekä sopeutumisessa muutostilanteisiin Koulutuksen kautta välitetään yrityksille uutta tietoa ja tarjotaan mahdollisuuksia verkottumiseen konkreettisoin keinoin Mahdollistetaan mentorointiverkostot, jossa hiljainen tieto saadaan jaettava aktiivisten toimijoiden kesken Uusinta tutkimustietoa sovelletaan käytäntöön ja yhteistyötä kehittämissä tehdään yli maakuntarajojen Osaavan työvoiman saatavuutta edistetään mm. koulutuksen, verkottumisen sekä rekrytoinnin kehittämisen avulla; tilojen yhteiseen rekrytointiin tulee luoda mahdollisuudet Liiketoimintaosaaminen, uudet omistamisen muodot, alihankintaverkostojen rakentaminen, sopimuskumppanuus, myynnin osaaminen, ruokaketjun toiminnallisuus sekä ostajien kanssa yhteistyön ja vuoropuhelun tiivistäminen ovat keskeisiä kehittämis- ja koulutusteemoja Ympäristötietoisuus, ruoantuotannon ympäristövaikutusten pienentäminen ja ympäristömyönteisen ruoantuotannon brändääminen (Pro Itämeri-bändi) alueen vahvuudeksi osaamisen myötä 	<p>Koulutusten määrä</p> <p>Koulutettujen määrä</p> <p>Osallistuneiden yritysten määrä</p> <p>Toimialan kehittämis-/ tutkimushankkeet</p> <p>Mitattavien ympäristövaikutusten pienentäminen (hiilijalanjälki, ravinnepäästöt)</p>
YRITTÄJYYDEN VAHVISTAMINEN		
<p>Yrittäjyyden vahvistaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> Maatilojen tilarakenteen ja kannattavuuden parantaminen Maatilojen arvoketjun vahvistaminen laajenevan omistajuuden kautta Laajeneminen voidaan toteuttaa joko tuotantoon sekä jalostukseen laajentamisen tai tuotannon yhteisomistajuuden kautta (vaatii toimintasuunnitelman!) Sukupolvenvaihdoksiin kannustaminen ja niiden tukeminen Tilojen koon kasvaessa ja yritystoiminnan laajetessa on oleellista kiinnittää huomioita niihin ratkaisuihin, joilla tilojen pirstaloituminen minimoidaan ja mahdollistetaan tehokas maankäyttö tulonmuodostuksen ja ympäristön kannalta Yhteistyön ja verkostoitumisen edistäminen, yhteistyön mahdollistaminen Maatilojen kannattavuuden parantaminen edellyttää vahvaa talousosaamista sekä myynti- ja ostamistaitoja Uusien yritysmuotojen edistäminen ja mallintaminen: yhteistyö- ja alihankintaketjut, yhteiset investoinnit ja yhteinen omistajuus Tuotantoketjut ovat läpinäkyviä (laatu, kuluttajanäkökulma, avoin viestintä) ja riskien hallinta kunnossa (mm. vesi ja energiahuolto) Tuotteilla mahdollisuutena kansainväliset markkinat (mm. Venäjä, Ruotsi, Viro tai mahdollisuutena voisi olla esim. Aasian kasvava sianlihan tarve) 	<ul style="list-style-type: none"> Kaikessa toiminnassa lähtökohdaksi tulisi ottaa asiakaslähtöisyys, toimitusvarmuus, myynnillisuus sekä liiketoiminnan kannattavuus. Asiakkaan roolin ymmärtäminen alkutuotannossa on ensiarvoisen tärkeää, sillä asiakas on viime kädessä ketjun ainoa ostovalintoja tekevä toimija. Jotta asiakaslähtöiseen ajattelutapaan päästäisiin tehokkaasti, tulisi kaikkien ketjun toimijoiden ymmärtää koko ruokaketjun toiminta. Kaiken kaikkiaan on huomioitava jatkuvasti muuttuvat kulutustottumukset ja -trendit sekä käytävä avointa vuoropuhelua ketjun eri toimijoiden välillä. Esimerkiksi julkinen ruokahuolto on merkittävä asiakas, jonka kanssa yhteistyön hiomisessa piilee mahdollisuus paikallisen ruoantuotannon kysynnän kasvulle. Pelkästään Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin (VSSHP) hankintarenkiaan vuositasen elintarvikeostot ylittävät reilusti viiden miljoonan euron. Paikallisten elintarvikehankintojen aluetaloudelliset kerrannaisvaikutukset elinkeinoelämään ovat moninkertaiset ja tästä syystä kehitystoimenpiteenä markkinavuoropuhelua kysynnän ja tarjonnan kohtaamiseksi on edelleen lisättävä. Tähän on löydettävissä myös ratkaisuja ICT:n (ennakointityökalut reseptiikan ja asiakasmäärien pohjalta) sekä logististen ratkaisujen avulla (yhä vähemmän vaadittuja pudotuskohteita raaka-aineille, tehokas ruoan jakelun taajamalogistiikka) 	<p>Investointien lukumäärä</p> <p>SPV:t</p> <p>Uudet työpaikat / säilytetyt työpaikat</p> <p>Uudet tuotteet</p> <p>Uudet innovaatiot</p> <p>Uudet markkina-alueet</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Lihantuotannon kysynnän vahvistaminen, kannattavuuden parantaminen ja uudet markkinointikanavat (mm. suoramyynä) • Puutarhatalouden kehittämistyö jatkuu (laadun parantaminen, tautien minimointi, viljelykierto, uusien viljelyvarmojen lajikkeiden kokeilu ja käyttöönotto, kylmäketju, varastointi, kotimaisen taimituotannon kehittäminen) • Puutarhatuotanto vahvistuu ja tarjoaa vaihtoehdon tuotantosuntaa vaihtaville tiloille • Keruutoiminta on ammattimaista ja verkostoitunutta • Keruutuotteiden mahdollisuudet on laajalti hyödynnetty ja tuotteistettu mm. elintarvikkeiksi ja hoitotuotteiksi (myös eläimille) <p>Asiakslähtöisyys / Kuluttajanäkökulma</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ruoantuotannon merkitys kasvaa tulevaisuudessa ilmastonmuutoksen myötä • Lähellä tuotettu ruoka etusijalle • Kaupan keskittymisestä huolimatta etsitään kaikille tuotteille parhaiten sopivat markkinointikanavat • Hyödynnetään kansainvälisten markkinoiden tarjoamat mahdollisuudet • Yritysten tuotekehityksessä ja jalostuksessa huomioidaan kuluttajien laatu- ja ympäristötietoisuuden tietoisuuden kasvaminen, kulutuskäyttäytymisen nopeat muutokset, trendit, terveellisyden merkitys • Puutarhatuotannon kasvumahdollisuudet hyödynnetään: kotimaisten vihannesten, marjojen, viljeltyjen yrttien ja erikoiskasvien sekä villiyrttien kysyntä on kasvanut luomu- ja lähiruoan myötä • Alihankintasuhteet ja pitkät sopimuskumppanuudet mahdollistavat läpinäkyvän viestinnän sekä tuotannon kehittämisen asiakkaan tarpeisiin • Maatalousyritykset tuottavat ja hyödyntävät uusia innovaatioita, kuten kysynnän ennakkointia reaaliajassa julkisen ruokahuollon asiakasmääriin ja reseptiikkaan pohjautuen; ICT mahdollistajana (ko. ohjelma ja palvelu ovat jo olemassa) • Uudet toimintatavat, yritysmuodot sekä omistajusratkaisut 	<ul style="list-style-type: none"> • Rahoitetaan maatilainvestointeja sekä tuetaan uusien pienyritysten (osin pk-yritysten) alkuinvestointeja sekä investointeja yrityksen kehittämisen- ja laajennusvaiheissa • Uusien yritysmuotojen edistäminen ja mallintaminen: yhteisyritykset, yhteistyö ja alihankintaketjut sekä omistajuuden uudet ratkaisut • Tuetaan maa- ja puutarhatilojen liiketoiminnan kehittämistä sekä työssä jaksamista yhteistyön ja verkostoitumisen kautta (esim. koordinoitu mentorointiohjelma) • Parannetaan tuotantoketjun läpinäkyvyyttä (laatu, turvallisuus, kuluttajanäkökulma ym.) uusilla viestinnän ratkaisuilla (ICT-vahvassa roolissa) • Edistetään maatalojen riskien hallintaa (mm. vesi ja energiahuolto) • Kannattavan tuotantoketjun rakentaminen alkutuotannosta loppukäyttäjille (mallit, pilotit) • Edistetään uusien innovaatioiden tuottamista, jalostamista ja hyödyntämistä: uudet innovatiiviset tuotteet (esim. biopohjaiset kuluttajatuotteet), hyvinvointia edistävät elintarvikkeet jne. • Tuetaan yrityksiä vastaamaan kuluttajien laatu- ja ympäristötietoisuuden kasvamiseen ja kulutuskäyttäytymisen nopeisiin muutoksiin (tuotekehitys, jalostus) • Edistetään luomu- ja lähiruokaketjun toimintaa (mm. jalostusasteen nostaminen sekä toimitusketjujen lyhentäminen ja suoramyynnin edistäminen) • Vahvistetaan pienten yritysten strategista osaamista: erikoistuminen, yhteistyö, laatu, vienti jne. • Parannetaan yritysten kannattavuutta tuotannossa syntyvien sivutuotteiden hyödyntämisen kautta • Hyödynnetään uusia innovaatioita tuotannossa: hyvinvointia edistävät elintarvikkeet, kasvien bioaktiiviset tuotteet, kalvot ja kuidut jne. 	
TOIMINTAYMPÄRISTÖN KEHITTÄMINEN		
<ul style="list-style-type: none"> • Maatalouden neuvonta hallitsee alan huippuosaamisen ja palvelut ovat saatavissa nykyaikaisesti (mm. sähköiset palvelut) • Maatalouden tukipalveluita on riittävästi ja ne ovat laadukkaita (suunnittelu, talousneuvonta ja ICT-palvelut jne.) • Maatilarittäjien verkostot ovat jaksamisen tukena (vertaistukiverkostot ym.) • Kriisitilanteisiin varautuminen • Alueelta löytyy maatalouteen erikoistunutta yritysneuvontaa erityisesti talous- ja ympäristöasioissa • Toimivat/aktiiviset viljelijöiden ja jalostajien yhteistyöverkostot mm. tuotekehityksessä, markkinoinnissa ja koulutuksissa • Huolehditaan tuotteiden markkinoille pääsystä 	<ul style="list-style-type: none"> • Neuvontapalveluiden kehittäminen: edellyttää neuvonnalta alan huippuosaamista sekä nykyaikaista palvelun saatavuutta (mm. sähköiset palvelut) • Edistetään maatalouden tukipalveluita (suunnittelu ja ICT -palvelut jne.) • Laajennetaan yhteistyön kehittämistä ja verkostoitumista yli maakuntarajojen • Kriisitilanteisiin varautuminen • Kehitetään alaan erikoistuneen yritysneuvonnan saatavuutta ja jatkuvuutta asiantuntija- ja neuvontaorganisaatioiden verkostoitumisen avulla • Kehitetään lähiruoan markkinoille saamiseksi logistiikan toimivuutta sekä edistetään mm. lähiruokamylöiden ja suoramyynikanavien perustamista/kehittämistä 	<p>Neuvonta / asiakkaat</p> <p>Uudet verkostot ja toimintamallit</p>

NUORISO

Alan vahvan koulutuksen varmistaminen ja yrittäjyyskoulutuksen lisääminen, realistisen kuvan välittäminen monipuolisesta alasta. Monipuolinen, koko bioalan sekä ruoan arvoverkoston huomioiva koulutuksen kehittäminen jo nuorisoasteelle sekä ruoantuotannon arvoketjujen opetus osaksi peruskoulujen opetusohjelmaa. Alan mahdollisuuksien markkinointi, vetovoimaisuuden parantaminen (esim. uudet yritysmallit) ja jatkuvuuden turvaaminen. Esim. luonnontuotteiden ja marjojen kerääminen ja myynti tarjoavat hyvää yrittäjyyskokemusta nuorille.

INNOVAATIOT, KANSAINVÄLISYYS

Uusien teknologiaratkaisujen ja innovaatioiden jatkuva etsiminen yli rajojen, kokemusten vaihto, yhteistyöverkostojen rakentaminen tuotteiden vientiin. Mahdollisuutena alan osaamisen koulutusvienti (mm. maatalous, ympäristöteknologia). Raaka-aineen ja tuotteiden kilpailuetuna puhtaus, aromikkuus ja imago. Alan kehittyminen edellyttää kansainvälisen yhteistyön vahvistamista edelleen koko tuotantoketjussa (työvoima, viljelytekniikan kehitys).

ILMASTONMUUTOS, VÄHÄHIILISYYS, YMPÄRISTÖ

Ilmastonmuutoksen hillintä:

Tunnettava ilmaston lämpenemisen mahdollisuudet ja uhat maataloudelle. Onnistumisen edellytyksenä suunnitelmallinen varautuminen:

Äärisäämiöt lisääntyvät, uudet tauti-, tuholais- ja talvehtimisriskit

Kasvukausi pidentyy, mikä todennäköisesti mahdollistaa uusia viljelykasveja ja lajikkeita

Ilmastonmuutoksen hillinnän kannalta viljelyssä on ratkaisevaa se, miten viljellään (viljelykierto, kasvipeitteisyys ja ravinteiden tehokäyttö, ravinnekierto)

Maatalouden ympäristökuormituksen vähentäminen

Maaseudun tärkein ympäristöteko olisi lantaongelman ratkaiseminen: uuden teknologian hyödyntäminen lannan käsittelyssä (esim. lannan tuotteistaminen, biokaasutuotanto, suljetun kierron konsepti, veden poistaminen lietteestä)

Ympäristökuormitusta voidaan vähentää ravinteiden ekotehokkuutta parantamalla (esim. lannoituksen tarkentaminen ja ravinnekierron hallinta, viljelykäytänteet, maaperän kunto)

Maatilan pitää pystyä vastaamaan maataloudelle asetettuihin ympäristövelvoitteisiin (vähähiilisen talouden ja ympäristönsuojelun tavoitteet)

Uusiutuvien energiamuotojen laajempi käyttö, tuontienergian vähentäminen

Hajautetun energiantuotannon mahdollisuudet (esim. paikalliset ratkaisut ja pilottihankkeet, kaasuverkot, energiaomavaraiset maatilat)

Biokaasu

Lantaongelman ratkaisuvaihtoehdot: biokaasun ongelmana on edelleen heikko kannattavuus, mutta myös ympäristönäkökulma huomioiden kokonaistaloudellisuus olisi selkeästi parempi

Biodiesel

Peltoenergiakasvien kasvatukseen tuskin käytetään elintarviketuotantoon soveltuvia peltoja Varsinais-Suomessa (olkea lukuun ottamatta). Toisaalta elintarvikeala kohtaa yhtäläillä energian hinnan nousun vaadittavana tuotantopanoksena ruokaketjun joka kohdassa ja toisaalta kilpailun peltopinta-alasta. Kummasta saa paremman korvauksen: energian/biomateriaalin tuotannosta vai ruoan tuotannosta? Biodieselin raaka-aineen saanti (sivutuotteet, epäkurantin rehun käyttö, öljykasvit, muut biohajoavat aineet)

Metsäbioenergia

Oman puun käyttö lämmitykseen vaatii työtä, ratkaisuna ulkoistaminen

Uuden teknologian hyödyntäminen, esim. puun kaasutustekniikka ja sähköntuotanto

Maalämmön käyttö kasvanut maataloilla (ei sido työvoimaa, kannattavuuden parantamiskeino)

Aurinkoenergian tuottamisessa kennojen hyötysuhde paranee kokoajan (maatalousrakennuksissa paljon kattopinta-alaa)

Tuulivoiman mahdollisuudet maatilan mittakaavassa vielä toistaiseksi kokeiluasteella

- Ilmaston lämpeneminen voi tuoda uusia mahdollisuuksia myös erikoismaatalouteen (muutoksiin sopeudutaan viljelytekniikalla)
- Äärisäämiöt lisääntyvät, mutta kasvukausi jatkuu: mahdollisuutena uudet lajit ja lajikkeet ja riskinä uudet kasvitaudit ja tuhohyönteiset
- Erikoismaatalouden ympäristökuormitus ei ole ongelma: tihkukastelulla voidaan lannoitteen käyttö kohdentaa entistä tarkemmin/tarkoituksenmukaisemmin
- Ravinnekierron käyttöönotto vaatii uudet yhteistyömallit; samoin viljelykierron ja ekologisen maatalouden harjoittaminen vaatii uudet yhteistyömallit (esim. konekannan omistus) ja sopimuskäytänteisiin viljelykierron vaatimus (tai vähintään mahdollistaminen)

Varsinais-Suomen sijainnin huomioiden oleellista olisi kiinnittää huomio juuri ruoantuotannon ympäristövaikutuksiin kokonaisuudessaan, ei vain hiilijalanjälkeen. Varsinaissuomalaisella alkutuotannolla on merkitystä ravinnehuuhtoumien osalta Itämereen. Näihin asioihin olisi syytä strategisella tasolla kiinnittää huomiota ja tehdä vaikka Pro Itämeri – ruoantuotannosta Varsinais-Suomen brändi. Ympäristönäkökulmien esiin nostaminen ja huomioiminen toisivat huomattavaa kilpailuetua alueen alkutuotantoon ja erilaistaisi tuotantoa, ei vaan kansallisesti, vaan globaalilla tasolla.

Kehitysskeleett:

- Ravinteiden käytön alueellinen yleissuunnitelma ravinnevirtojen sulkemisen työkaluna käyttöön
- Yhteistyöverkostoja vaaditaan myös ravinteiden tehokkaampaan käyttöön, ravinnekiertojen sulkemiseen sekä viljelykierron laajempaan käyttöön ottoon. Nämä ovat oleellisia toimenpiteitä tuotantokustannusten sekä ympäristömyönteisten tuotantoratkaisujen näkökulmasta
- Viljelyssä keskeistä on löytää oikeat ravinnetasot
- Maan kuntoon on kiinnitettävä erityisesti huomiota ja kannustettava viljelykierron käyttöön ottoon sekä tutkittuun tietoon muokkausmenetelmistä
- Mittarointi tukemaan ja todentamaan tämän työn vaikutuksia kuluttajille; asiasta on kerrottava selkeästi ja todenmukaisesti
- Ympäristönäkökulmat, niin rehevöittävä vaikutus kuin ilmastovaikutus ensiaskelina, on saatava perusteiksi julkisiin hankintoihin, ostoihin ja yleisesti sopimustuotantoon läpi ruokaketjun
- Sopimustuotantomenetelmiä on kehitettävä niin, että ne mahdollistavat viljelykierron käytön ja palkitsevat ympäristövaikutusten pienentämisestä rahallisesti

Painopiste 2: ELINTARVIKEJALOSTUS

KEHITTÄMISTARVE/KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET	MITTARIT
OSAAMISEN KEHITTÄMINEN		
<p>Koulutus</p> <ul style="list-style-type: none"> Elintarvikealan koulutus on monipuolista sisältäen alan erityisosaamistarpeiden lisäksi mm. verkosto-, liiketoiminta-, ympäristö- ja ravitsemusosaamista <p>Tutkimus</p> <ul style="list-style-type: none"> Alueella on toimialaa tukevaa tutkimusta, joka vastaa erikokoisten yritysten tarpeisiin Tutkimustieto on saatava joustavasti yritysten käyttöön <p>Työvoiman saanti</p> <ul style="list-style-type: none"> Alueen elintarvikeyritysten työvoiman saatavuus on varmistettu Ala houkuttelee motivoituneita moniosaajia 	<ul style="list-style-type: none"> Tuetaan yrittäjiä lisäkoulutuksen ja erityisosaamisen hankkimisessa Osaavan työvoiman saatavuutta edistetään mm. koulutuksen, verkottumisen sekä rekrytoinnin kehittämisen avulla Tarjotaan yritykselle mahdollisuutta saada neuvoja eri toimialojen asiantuntijoilta, mm. tuoretta toimialatietoa sekä yhteistyöverkostotietoa Uusinta tutkimustietoa sovelletaan käytäntöön alueen yrityksissä Keskeiset koulutuskohteet: liiketoimintaosaaminen, myynti, markkinointi, viestintä ja verkosto-osaaminen Sopimusosaaminen ja sopimussuhteiden hallinta alihankintaverkostoissa mahdollistaa vastuullisen ja läpinäkyvän ruoantuotannon viestimisen 	<p>Koulutusten määrä</p> <p>Koulutettujen määrä</p> <p>Osallistuneiden yritysten määrä</p> <p>Toimialan kehittämis-/ tutkimushankkeet</p> <p>Uusien, toimivien innovaatioiden määrä</p>
YRITTÄJYYDEN VAHVISTAMINEN		
<p>Asiakslähtöisyys</p> <ul style="list-style-type: none"> Yritysten tuotekehityksessä ja jalostuksessa huomioidaan kuluttajien laatu- ja ympäristötietoisuuden kasvaminen ja kulutuskäyttäytymisen nopeat muutokset, trendit, terveellisyys merkitys Asiakkaiden toiveiden ja tarpeiden kartoitus on systemaattista Markkinavuoropuhelun vahvistaminen: julkisen ruokahuollon tarpeet, ravintoloiden tarpeet sekä kaupan tarpeet Jalostusasteen nostaminen paikallisesti, toimitusvarmuuden sekä ennen kaikkea toiminnallisen varmuuden turvaaminen <p>Yrittäjyyden vahvistaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> Maakunnan oman alkutuotannon vahvuus näkyy elintarvikkeiden jatkojalostuksessa Julkinen sektori kasvattaa paikallisten elintarvikkeiden osuutta hankinnoissaan Yrityksillä on vahva strategia, markkinaosaaminen kunnossa ja toiminta verkostoitunutta Omia raaka-aineita ja resursseja hyödynnetään mahdollisimman tehokkaasti Sukupolvenvaihdokset tapahtuvat hallitusti <p>Varsinais-Suomen ruoantuotannon aluetaloudellisen vaikuttavuuden selvityksen (2012) mukaan elintarvikejalostajien kasvuennusteet lupaavat maakuntaan vuoteen 2020 mennessä noin 3000 uutta työpaikkaa ja BKT:hen 344 miljoonan korotuksen nykyiseen verraten sekä mahdollisuuden positiivisten vaikutusten kumuloitumiseen läpi ruokaketjun ja koko maakunnan elinkeinoelämän. Kasvun trendeiksi jalostavat yritykset mainitsevat: lähiruoka/paikallisuus, terveellisyys, luomu ja kotimaisuus. Vastuullisuus tulee olemaan tulevaisuudessa ruoantu-</p>	<ul style="list-style-type: none"> Kehitetään asiakstarpeiden kartoittamisesta ja niihin vastaamisesta systemaattinen toimintamalli, jotta yritykset pystyvät mukauttamaan toimintansa vastaamaan kuluttajien tarpeisiin Julkinen ruokahuolto kiinnittää jatkuvasti huomiota hankintoihinsa aluetaloudellisen vaikuttavuuden sekä ruokaketjun ennakoitavuuden ja jäljitettävyyden näkökulmasta. Tähän on löydetty ratkaisuja ICT:n (ennakointityökalut reseptiikan ja asiaksmäärien pohjalta) sekä logististen ratkaisujen avulla (lyhyet tuotantoketjut, yhä vähemmän vaadittuja pudotuskohteita raaka-aineille, tehokas taajamalogistiikka ruoan jakelun hoitamisessa) Luotava läpinäkyvyydestä sekä vastuullisesta tuotannosta alueelle kestävän kilpailuedun brändi; ICT ja luovat alat kehityskumppaneina Vahvistetaan pienten yritysten strategista osaamista: erikoistuminen, yhteistyö, laatu, ympäristötietoisuus, ruokaturvallisuus jne. Edistetään luomu- ja lähiruoan jalostusta ja markkinoillepääsyä Lisätään luonnonkasvien hyödyntämistä Tuetaan mm. hyvinvointia edistävien elintarvikkeiden jalostusta Lisätään yhteistyötä mm. logistiikka-, IT- ja luovien alojen kanssa Parannetaan yritysten kannattavuutta tuotannossa syntyvien sivutuotteiden hyödyntämisen kautta Tuetaan uusien yritysten alkuinvestointeja sekä investointeja yrityksen kehittämis- ja laajennusvaiheissa Tarjotaan yrittäjille apua sukupolvenvaihdostilanteissa Markkinavuoropuhelun edistäminen julkisen ruokahuollon ja paikallisten elintarvikejalostajien välillä kuuluu osaksi tarjouspyyntöjen valmistelua 	<p>Investointien lukumäärä</p> <p>Uudet työpaikat / säilytetyt työpaikat</p> <p>Uudet tuotteet</p> <p>Uudet innovaatiot</p> <p>Uudet markkina-alueet</p> <p>Tuotantoketjun ympäristövaikutusten pienentäminen (hiilijalanjälki, ravinnepäästöt)</p>

<p>tannossa entistä tärkeämpää. Yritysten näkökulmat tulevaisuuden kulutus- kysynnästä: <i>”Kuluttaja tulee vaatimaan yrityksiltä yhä enemmän läpinäkyvyyttä, sekä eettistä ja vastuullista toimintatapaa.”</i></p> <p>Kasvua ennakoivat erityisesti pk-yritykset, joten tämän kasvun mahdollistaminen tulee olla koko alan kehityksen keskeisin asia. Vastaava selvitys toteutettiin samanaikaisesti myös Keski-Suomessa, Kanta- ja Päijät-Hämeessä. Varsinais-Suomessa elintarvikejalostajat ovat optimistisempia tulevaisuuden suhteen kuin muilla alueilla.</p> <p>Innovaatiot</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elintarvikeyritykset tuottavat ja hyödyntävät uusia innovaatioita: hyvinvointia edistävät elintarvikkeet, kasvien bioaktiiviset tuotteet jne. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sopimuskäytänteet niin hankinnassa kuin tarjouspyyntöihin vastaamisessa ovat arkipäiväinen tapa toimia • Alihankintaverkostot ja sopimustuottajat mahdollistavat vastuullisen, jäljitettävän ja läpinäkyvästi viestittävän tuotantoketjun • Tuotantoketjun ympäristövaikutusten jatkuva mittaaminen ja ympäristövaikutusten pienentämiseen kannustaminen hankintaperusteena (raaka-aineesta maksetaan parempi hinta, kun se tuotetaan ympäristönäkökulmasta kestävämmiin) • Lähiruoka- ja elintarvikealan toimijoiden kokoaminen yhteen (esim. koordinaatiohanke, joka linkittää yhteen maakunnalliset ja valtakunnalliset kehittämistoimet, kuten lähiruokaohjelman jne.) • Hyödynnetään uusia innovaatioita tuotannossa 	
TOIMINTAYMPÄRISTÖN KEHITTÄMINEN		
<ul style="list-style-type: none"> • Alueella on korkeatasoista elintarvikealaan erikoistunutta yritysneuvontaa ja vahva ruokaketjun osaamisverkosto • Infrastruktuuri oltava kunnossa (kaavoitus, tiestö, puhtaan veden saanti, sähkö, tietoliikenneyhteydet ym.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kehitetään elintarvikealaan erikoistuneen yritysneuvonnan saatavuutta ja jatkuvuutta mm. ruokaketjun kehittämisorganisaatioiden verkostoitumisen avulla • Laajennetaan edelleen verkostoitumista maakuntarajojen ulkopuolelle • Neuvonta- ja kehitysorganisaatioiden roolit on selkeytetty ja alan yhteiset tavoitteet sekä vastuujako tehostavat toimintaa ja ohjaavat niukkoja resursseja oikein 	<p>Uudet verkostot ja toimintamallit</p>
<p>NUORISO Yrittäjyyskoulutuksen vahvistaminen ja alan vetovoimaisuuden edistäminen. Alasta tarjotaan realistinen kuva ja tietoisuutta alan tarjoamista monipuolisista mahdollisuuksista lisätään. Ruoantuotannon arvoketjujen opetus osaksi peruskoulujen opetusohjelmaa.</p>		
<p>INNOVAATIOT, KANSAINVÄLISYYS Edistetään alan yritysten pääsyä markkinoille: Venäjä, Ruotsi, Viro, Aasia jne. Etsitään uusia teknologiaratkaisuja ja uusia innovaatioita sekä hyviä toimintatapoja maailmalta.</p>		
<p>ILMASTONMUUTOS, VÄHÄHIILISYYS, YMPÄRISTÖ Elintarviketeollisuuden ympäristökuormituksen vähentäminen ja ilmastonmuutoksen hillintä edellyttää energiatehokkuutta ja uusiutuvien energiamuotojen käyttöä sekä jätteiden vähentämistä ja käsittelyä (raaka-aineet ja tuotannon sivuvirrat). Ruoantuotannon ympäristövaikutukset on huomioitava läpi koko ruoan tuotantoketjun ja ympäristökriteerit on otettava mukaan raaka-ainehankintojen perusteiksi sekä osaksi sopimuskumppanuussuhteita. Hankintasopimuksin on mahdollistettava alkutuotanto mahdollisimman vähäisin ympäristövaikutuksin.</p>		

Painopiste 3: METSÄKETJU / PUUNTUOTANTO, BIOENERGIA JA METSIEN TARJOAMAT YMPÄRISTÖPALVELUT

KEHITTÄMISTARVE/KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET	MITTARIT
OSAAMISEN KEHITTÄMINEN		
<p>Koulutus</p> <ul style="list-style-type: none"> Koulutustarjonnan tulee olla kattavaa ja yrittäjyyttä tukevaa <p>Tutkimus</p> <ul style="list-style-type: none"> Alueella on toimialaa tukevaa tutkimusta, joka vastaa yritysten tarpeisiin Tutkimustieto on saatava yritysten käyttöön <p>Työvoiman saatavuus</p> <ul style="list-style-type: none"> Osaavan työvoiman saanti ja työvoiman pysyvyys on varmistettu 	<ul style="list-style-type: none"> Tuetaan metsäketjuun kuuluvia pienyrittäjiä lisäkoulutuksen ja erityisosaamisen hankkimisessa Välitetään pienille yrityksille uutta ja muuttuvaa toimialatietoa (mm. lait, standardit) sekä edistetään yritysten verkottumista Uusinta tutkimustietoa välitetään ja sovelletaan käytäntöön sekä tehdään yhteistyötä kehittämisessä yli maakuntarajojen Osaavan työvoiman saatavuutta edistetään mm. koulutuksen, verkottumisen sekä rekrytoinnin kehittämisen avulla 	<ul style="list-style-type: none"> Koulutusten määrä Koulutettujen määrä Osallistuneiden yritysten määrä Toimialan kehittämis-/tutkimushankkeet
YRITTÄJYYDEN VAHVISTAMINEN		
<p>Puuntuotanto ja sen arvoketjut ja innovaatiot</p> <ul style="list-style-type: none"> Uudet metsän omistamisen ja metsäyrittäjyyden muodot: yhteismetsät, metsäpalveluyrittäjyys, lämpöyrittäjyys, luonnontuotteiden keräily ym. kotimaisen puun käyttöä lisätään edelleen (esim. puu- ja korjausrakentaminen, puu-, bio- ja nanotekniset tuotteet, uudet toimintatavat ja menetelmät) <p>Bioenergia ja innovaatiot</p> <ul style="list-style-type: none"> Maakunnan monipuoliset raaka-ainevarat mahdollistavat bioenergiaan perustuvan liiketoiminnan kasvun. Metsään perustuvan bioöljyn valmistus lisää metsähakkeen käyttöä merkittävästi ja tuo työtä raaka-aineen hankinnan kautta. Tällä hetkellä bioenergian tuotanto perustuu pääasiassa metsästä saatavaan raaka-aineeseen. Lisätään hajautettua energiantuotantoa, kehitetään energiaa säästäviä ratkaisuja ja sekä tavoitellaan korkeampaa energiaomavaraisuutta <p>Metsien tarjoamat ympäristöpalvelut ja innovaatiot</p> <ul style="list-style-type: none"> Metsien maisema-arvo ja metsäluonnon monimuotoisuus virkistyskäytössä: marjastus, sienestys, muut luonnontuotteet, metsästys, retkeily Metsään perustuva yritystoiminta: luontomatkailu, metsäturismi, ”Green Care”, luonnontuotteiden keräily jne. 	<ul style="list-style-type: none"> Tuetaan uusien yritysten alkuinvestointeja sekä investointeja yrityksen kehittämis- ja laajennusvaiheissa Edistetään kotimaisen puun käyttöä esim. puu- ja korjausrakentamisessa, puutuotteissa, uusissa innovaatioissa Etsitään uusia toimintatapoja ja työmenetelmiä sekä tehostetaan yritysten välistä yhteistyötä Etsitään keinoja pienten yritysten markkinoillepääsyn helpottamiseksi Edistetään metsäyrittäjyyden ja metsänomistamisen uusia muotoja Edistetään metsien maisema-arvon ja metsäluonnon monimuotoisuuden hyödyntämistä metsään perustuvassa yritystoiminnassa: luontomatkailu, metsäturismi, ”Green care”, luonnontuotteiden keräily jne. Edistetään bioenergiaan perustuvan liiketoiminnan kasvua ja tuetaan hajautettua energiantuotantoa sekä energiaomavaraisuuden kasvattamista maaseudulla (energia-innovaatiot lähien energiaksi) Varmistetaan bioenergia raaka-aineen riittävyys ja toimivat hankinta-prosessit Tuetaan energiaa säästävien toimien ja tekniikoiden käyttöönottoa 	<ul style="list-style-type: none"> Investointien lukumäärä Uudet työpaikat/säilytetyt työpaikat Uudet tuotteet Uudet innovaatiot Uudet markkina-alueet
TOIMINTAYMPÄRISTÖN KEHITTÄMINEN		
<ul style="list-style-type: none"> Metsäketjun toimivuus perustuu vahvaan yhteistyöhön: Metsäkeskus, metsänhoitoyhdistykset, metsäyhtiöt, metsänomistajat (yksityiset, julkisyhteisöt), METLA. Yhteistyö kattaa koko Suomen: logistiikka (mm. puuterminaalit), tutkimus, koulutus, luontomatkailu ym. Infrastruktuurin oltava kunnossa (tieverkosto, sähkö, tietoliikenneyhteydet) Puurakentaminen tulisi selkeästi huomioida myös kaavoituksessa Metsävaratietoa käytetään tehokkaasti Laajakaistayhteyksiä hyödynnetään monipuolisesti (mm. paikantaminen) 	<ul style="list-style-type: none"> Varmistetaan metsäketjun yhteistyön toimivuus Varsinais-Suomen osalta Edistetään yhteistyötä: mm. neuvonta, logistiikka (mm. puuterminaalit), rakennusteollisuus/rakennuttajat, tutkimus, koulutus, luontomatkailu, ym. 	<ul style="list-style-type: none"> Uudet verkostot ja toimintamallit

NUORISO

Yrittäjyyskoulutuksen vahvistaminen ja alan vetovoimaisuuden edistäminen, kannustaminen yrittäjyyteen

INNOVAATIOT, KANSAINVÄLISYYS

Metsäalan ja bioenergiaosaamisen vienti, kansainvälinen metsäalan verkostoituminen, tutkimus, opiskelija- ja asiantuntijavaihto

Bioenergiateknologian kehittäminen, uusien teknologiaratkaisujen ja innovaatioiden etsiminen

ILMASTONMUUTOS, VÄHÄHIILISYYS, YMPÄRISTÖ

Ilmastonmuutos lisää puun kasvua ja mahdollistaa uusien puulajien viljelyn, mutta lisää tauti- ja tuholaisriskejä sekä sään ääri-ilmiöitä

Metsävarat toimivat hiilinieluinä ja puutuotteet varastoinä: Metsäenergian käyttö on kestävää tulevaisuutta

Uuden energiateknologian tarjoamat sovellukset (esim. puun kaasuttaminen–kaasuverkot–sähkön-/lämmöntuotanto)

Painopiste 4: MONIPUOLINEN MAASEUTUYRITTÄJYYS

KEHITTÄMISTARVE/KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET	MITTARIT
OSAAMISEN KEHITTÄMINEN		
<p>Koulutus</p> <ul style="list-style-type: none"> Koulutuksen on vastattava yrittäjien ja työntekijöiden tarpeita sekä tuettava yritysten osaavan työvoiman saamista Koulutus kasvattaa yrittäjyyteen Myös nuoriso näkee yrittäjyyden todellisena vaihtoehtona ja uusia yrityksiä perustetaan sekä nykyisille että uusille toimialoille <p>Tutkimus</p> <ul style="list-style-type: none"> Tutkimuksen, koulutuksen ja neuvonnan yhteistyön kehittäminen Yhteistyö tutkimuksen ja yritysten välillä on jatkuvaa ja sujuvaa <p>Työvoiman saatavuus</p> <ul style="list-style-type: none"> Varmistetaan osaavan työvoiman saanti alueen yrityksille 	<ul style="list-style-type: none"> Tiedotetaan koulutuksista, palveluista, tuista ja rahoituksesta Tuetaan yrittäjiä lisäkoulutuksen ja erityisosaamisen hankkimisessa Ennakointitiedon hyödyntäminen koulutuksen suunnittelussa Tarjotaan yritykselle mahdollisuutta saada neuvoja eri toimialojen asiantuntijoilta, tuoretta toimialatietoa sekä tietoa yhteistyöverkoston tarjoamista mahdollisuuksista Edistetään nuorten yrittäjyyttä Uusinta tutkimustietoa sovelletaan käytäntöön alueen yrityksissä Yritysten työvoimantarpeen tunnistaminen Osaavan työvoiman saatavuutta edistetään mm. koulutuksen, verkottumisen sekä rekrytoinnin kehittämisen avulla 	<p>Koulutusten määrä</p> <p>Koulutettujen määrä</p> <p>Osallistuneiden yritysten määrä</p> <p>Toimialan kehittämis-/ tutkimushankkeet</p>
YRITTÄJYYDEN VAHVISTAMINEN		
<p>Asiakslähtöisyys</p> <ul style="list-style-type: none"> Yritystoiminnan kehittäminen ja tuotekehitys pohjautuu asiakkaiden tarpeisiin ja vastaa hyvin myös toimintaympäristön muutostarpeisiin <p>Yrittäjyyden vahvistaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> Kehittämistyö saa tukea hyvin toimivilta yhteistyöverkostoilta (koulutus, tutkimus, neuvonta, muut yritykset) Yrityksillä on vahva halu kehittää toimintaansa (talous- ja markkinaosaaminen, erikoistuminen, laatuajattelu jne.) Yritykset saavat tarvittavaa neuvontaa ja toteuttavat kannattavia investointeja (tarjolla mm. hyviä toimintamalleja, esimerkkejä jne.) Alueen vahva maa-, puutarha- ja metsätalous tukee ja mahdollistaa muuta yritystoimintaa (monialayrittäjyys, jatkojalostus, urakointi, yrityspalvelut jne.) Riskien hallinta ja minimointi Hyödynnetään yrittäjyydessä asiakkaiden muuttuvat tarpeet (lisääntynyt vapaa-aika, väestön ikääntyminen, terveys ja hyvinvointi, kuluttajakäyttäytyminen, kulttuuri) <p>Innovaatiot</p> <ul style="list-style-type: none"> Yritykset tuottavat ja hyödyntävät uusia innovaatioita 	<ul style="list-style-type: none"> Tuetaan uusien yritysten alkuinvestointeja sekä investointeja yrityksen kehittämis- ja laajennusvaiheessa Yritysten kannattavuutta parannetaan koulutuksen, tutkimuksen, neuvonnan ja yritysten hyvällä yhteistyöllä Varmistetaan yrityksen tuotanto- ja toimintaprosessien toimivuus, toimintavarmuus, uudistumis- ja kehityskyky, laatu ja ympäristötietoisuus Autetaan yrityksiä tunnistamaan asiakkaiden nykyiset ja muuttuvat tarpeet sekä sopeuttamaan ja kehittämään toimintaansa niiden pohjalta Edistetään yritysten valmiuksia toteuttaa kannattavia investointeja Edistetään hallittuja sukupolvenvaihdoksia Edistetään erityisesti pienten yritysten verkostoitumista ja yhteistyötä (mm. yhteisten työprosessien organisointi, tuotteistaminen, laitteiden ym. resursien jakaminen, logistiikka/kuljetukset (lyhyet toimitukset), menekinedistäminen ja markkinointi) Edistetään yritysten kehittämistyötä tukemalla mm. toimialojen rajat ylittävää yhteistyötä ja uusia kumppanuuksia Tuetaan edelläkävijäyritysten/kasvuyritysten kehittämistyötä Etsitään uusia innovaatioita ja menetelmiä sekä tuetaan niiden käyttöönottoa (mm. uudet biotalouden ratkaisut/pilottihankkeet) Tuetaan maatalous-, elintarvike ja metsäsektorin tuotteiden, käytäntöjen, prosessien ja teknologioiden kehittämistä Kehitetään biomassan kestävään tuotantoon liittyvää yhteistyötä (elintarvikeala, energiantuotanto, teolliset prosessit, bio- ja nanoteknologia jne.) Vahvistetaan julkisen ja yksityissektorin kumppanuutta (uudet toimintamal- 	<p>Investointien lukumäärä</p> <p>Uudet työpaikat / säilytetyt työpaikat</p> <p>Uudet tuotteet</p> <p>Uudet innovaatiot</p> <p>Uudet markkina-alueet</p> <p>Uudet verkostot ja toimintamallit</p>

	lit, kolmannen sektorin palveluyrittäjyys jne.)	
TOIMINTAYMPÄRISTÖN KEHITTÄMINEN		
<ul style="list-style-type: none"> Alueella on positiivinen yritysten perustamista ja kasvua tukeva ilmapiiri Sidosryhmien yhteistyö (mm. viranomaiset, neuvontaorganisaatiot, kunnat) ja tiedottaminen on hyvin toimivaa sekä yhdenmukaista (ajankohtaiset asiat, tukijärjestelmät jne.) Toimintaympäristö ja tukijärjestelmät tukevat myös nuorten yrittäjyyttä Tarjottavat palvelut ovat korkeatasoisia ja vastaavat yritysten tarpeisiin, ovat helposti ja tasapuolisesti saatavilla sekä tukevat yritysten kehittymistä ja kasvua Yritysneuvonnan ja erityisesti eri alojen erikoisasiantuntemuksen saatavuus on varmistettu Kehittämisenorganisaatioiden erikoistuminen ja erikoisasiantuntijuuden vahvistaminen, valtakunnallinen ja kansainvälinen verkottuminen, kehittämistyön jatkuvuuden ja osaamisen pysyvyyden varmistaminen Maaseudun infrastruktuurin on oltava kunnossa ja vastattava yritystoiminnan tarpeita (tieverkosto, sähkö, vesi, tietoliikenneyhteydet) Tietoverkkojen tarjoamat mahdollisuudet hyödynnetään monipuolisesti (etätyö, paikantaminen jne.) 	<ul style="list-style-type: none"> Kehitetään erikoistuneen yritysneuvonnan saatavuutta ja jatkuvuutta (neuvonta- ja kehitysorganisaatioiden roolien selkeyttäminen) Laajennetaan edelleen verkostoitumista maakuntarajojen ulkopuolelle sekä vahvistetaan vientimahdollisuuksia ulkomaille Maaseudun infrastruktuurin ylläpitämisellä ja edistämällä parannetaan yritysten toimintaedellytyksiä ja varmistetaan alueen tasapainoinen kehittäminen Edistetään työn tekemisen ja sen uusien muotojen kehittymistä (ICT:n hyödyntämisen mahdollisuudet yritystoiminnassa, etätyö ym.) Edistetään erilaisia yritystoimintaa tukevien ja yrittäjien jaksamista parantavia rakenteita (varahenkilöjärjestelmät, verkostot, yrityskummit jne.) 	<p>Neuvonta / asiakkaat</p> <p>Uudet verkostot ja toimintamallit</p>
NUORISO		
<ul style="list-style-type: none"> Kehittämis-/koulutus- ja tiedonvälityshankkeet, jotka edistävät yrittäjyyskasvatusta ja yrittäjyysmahdollisuuksien esille tuomista Toimintamallien ja verkostojen luominen nuorten tutustuttamiseksi yritysmaailmaan (esim. harjoittelut jne.) Edistetään ja pilotoidaan uusia yrittäjyyden muotoja ja toimintamalleja Edistetään nuorten omien ideoiden tukemista ja nuoria yrittäjiä innovaatioiden hyödyntäjinä 		
INNOVAATIOT, KANSAINVÄLISYYS		
<ul style="list-style-type: none"> Etsitään maailmalta uusia teknologiaratkaisuja ja uusia innovaatioita sekä hyviä toimintatapoja Uusien markkinoiden etsiminen (energia- ja ympäristöteknologia, matkailu jne.) Vahvistetaan maaseutuyritysten kansainvälistymistä Etsitään uusia markkinoita alueen tuotteille (mm. elintarvikkeet, puutuotteet, energia- ja ympäristöteknologia jne.) ja palveluille (mm. matkailu-, ympäristöpalvelut jne.) Edistetään pienten yritysten viennin kehittämistä yhteistyössä isompien yritysten kanssa Osaamisen vienti ja tuonti, kokemusten vaihto, Benchmarking, verkostot 		
ILMASTONMUUTOS, VÄHÄHIILISYYS, YMPÄRISTÖ		
<ul style="list-style-type: none"> Ympäristövastuullisuus ja materiaalihokkuus tuotanto- ja palveluprosesseissa: matalahiilisyys, energiatehokkuus, jätteiden vähentäminen ja tuotantoprosessien sivuvirtojen hyödyntäminen, laatu- ja ympäristöjärjestelmät, ympäristövastuullisuus Ilmastonmuutoksen vaikutusten tunnistaminen Ristiriidat yritystoiminnan ja luonnonympäristön sekä luontoarvojen välillä Uusiutuvien energiamuotojen laajempi käyttö: uuden teknologian hyödyntäminen, biokaasun mahdollisuudet, metsäenergia, biohajoava raaka-aine, tuulivoima, maalämpö, hajautettu energiatuotanto Ympäristöteknologiapohjaisen yritystoiminnan edistäminen (Cleantech) Luonto- ja ympäristöyrittäjyyden edistäminen kehittämällä uusia toimintamalleja ja tukimuotoja mm. maaseudun kehittämissuunnitelman uusilla yhteistyötoimenpiteillä (ravinteiden kierrätys, tarjouskilpailumallit maisema- ja luonnonhoitopaketeille, järviruohon hyötykäyttö, biohiili jne.) 		

Painopiste 5: KESTÄVIEN RAKENTEIDEN MAASEUTU

KEHITTÄMISTARVE/KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET	MITTARIT
OSAAMISEN KEHITTÄMINEN		
<p>Koulutus</p> <ul style="list-style-type: none"> Paikallisen kehittämisen edellyttämä osaaminen on varmistettu: kansalaisvaikuttaminen, osallistuvuus, järjestötyö, kyläsuunnittelu, paikalliskehittäjäkoulutus jne. <p>Tutkimus</p> <ul style="list-style-type: none"> Maaseutua koskevan tutkimustiedon jalkautus ja pilottihankkeet (lähidemokratia jne.) <p>Työvoiman saanti</p> <ul style="list-style-type: none"> Kansainvälisyys ja monikulttuurisuus maaseudulla (maahanmuuttajat, kylämatkailu jne.) 	<ul style="list-style-type: none"> Järjestetään koulutuksia paikallisen kehittämistyön tarpeisiin: kansalaisvaikuttaminen, osallistuvuus, järjestötyö, kyläsuunnittelu, paikalliskehittäjäkoulutus jne. Kannustetaan nuorten osallistumista paikalliseen kehittämiseen Toteutetaan tutkimuksia/selvityksiä/pilottihankkeita ja välitetään uutta tietoa (innovaatiot, uudet käytännöt) Tuetaan maaseudun pitkäjänteistä kehittämistyötä ja lähidemokratian toteutumista (mm. kyläsuunnitelmat) Tuetaan verkostojen rakentamista ja yhteistyötä asukkaiden, yhteisöjen, kuntien ja muiden viranomaisten/sidosryhmien kanssa Edistetään suvaitsevaisuutta ja monikulttuurisuutta ja tuetaan maahanmuuttajien kotoutumista 	<p>Koulutusten määrä</p> <p>Koulutettujen määrä</p> <p>Tutkimukset ja selvitykset</p> <p>Verkostot ja yhteistyömallit</p> <p>Nuorten määrä paikallisessa kehittämisessä</p>
YRITTÄJYYDEN VAHVISTAMINEN		
<p>Yrittäjyyden vahvistaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> Maaseudun palveluita järjestetään asiakaslähtöisesti paikallisin ratkaisuin ja yhteistyössä: asiakas – yrittäjä – kunta - kolmas sektori Uusien yrittämisen muotoja ja innovaatioita kehitetään ja otetaan käyttöön: yhteiskunnallinen yrittäjyys, osuuskunnat, kylien liiketoimintamahdollisuudet <p>Asiakaslähtöisyys</p> <ul style="list-style-type: none"> Maaseudun palveluita turvataan/varmistetaan/täydennetään paikallisilla asiakaslähtöisillä ratkaisuilla Palveluiden tuottamisessa huomioidaan väestön ikääntyminen, asukkaiden ja yritysten tarpeet sekä yleiset trendit (mm. kuluttajien laatu- ja tietoisuuden kasvaminen ja kulutuskäyttäytymisen nopeat muutokset) <p>Innovaatiot</p> <ul style="list-style-type: none"> Teknologisia innovaatioita hyödynnetään mm. palvelujen tuottamisessa 	<ul style="list-style-type: none"> Edistetään yhteistyötä/verkottumista/kumppanuutta (asiakas – yrittäjä – kunta - kolmas sektori) ja maaseudun palveluiden järjestämistä asiakaslähtöisesti paikallisin ratkaisuin Edistetään uusien yrittämisen muotojen ja innovaatioiden käyttöön-ottoa ja mallinnetaan ja kokeillaan uusia palvelumuotoja (esim. Green Care) Tuetaan asukkaiden ja yritysten tarvitsemien palveluiden kehittämistä erilaisten selvitysten ja pilotointien kautta. Hyödynnetään palveluiden tuottamisessa erilaiset trendit (maaseutu-asuminen, lähiruoka, slow life jne.) Edistetään teknologisten innovaatioiden hyödyntämistä mm. palvelujen tuottamisessa, energian säästämässä (esim. pilottihankkeiden kautta) 	<p>Uudet palvelut</p> <p>Uudet tuotteet</p> <p>Uudet verkostot, toimintamallit ja kumppanuudet</p> <p>Uudet innovaatiot</p>
TOIMINTAYMPÄRISTÖN KEHITTÄMINEN		
<p>Yhteisöllisyys ja sen vahvistaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> Elinvoimaisuus pohjautuu vahvaan maaseudun ja yhteisöllisyyteen Järjestötyön toiminnan vahvistaminen; vastuunkantajien jaksamisesta on huolehdittava, aktiivisia toimijoita on tuettava ja yhteistyötä tulee laajentaa ja saada uusia toimijoita (mm. nuoret ja lapsiperheet) Uusyhteisöllisyys (mm. sosiaalinen media) maaseudun mahdollisuutena Kulttuuri-, tapahtuma- ja kylämatkailu: parantaa asukkaiden viihtyvyyttä ja yhteisöllisyyttä sekä rakentaa maaseudun identiteettiä ja imagoa/vetovoimaa Lähidemokratian ja asukkaiden osallistumisen vahvistaminen pilotoimalla uusia toimintamalleja (paikallisen vaikuttamisen/päätöksenteon varmistaminen, mm. kyläneuvosto- tai parlamenttitoiminta) 	<ul style="list-style-type: none"> Osallistuminen, osallistaminen ja yhteisöllisyyden vahvistaminen Etsitään maaseudun uusia palvelumalleja Asumiseen ja elämiseen liittyvien neuvontapalvelujen saatavuuden varmistaminen (tietoliikenneyhteydet ja tietotekniikan hyödyntäminen, energian säästö, jätevesikysymykset, turvallisuus jne.) Vahvistetaan asukkaiden osallistumismahdollisuuksia Käytetään ja sovelletaan toimivia asukasosallistumisen toimintamalleja sekä vakiinnutetaan käytäntöjä ja käsitteitä Edistetään kylän ja kunnan yhteistyötä maankäytön suunnittelussa 	

<ul style="list-style-type: none"> • Kyläsuunnitelmien saaminen pysyväksi osaksi kunnan suunnitteluprosessia tukee lähidemokratiaa ja kyläkaavoituksella varmistetaan em. suunnitelmien toteutuminen maankäytön osalta 		
<p>Asuminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maaseudun vetovoimaisuus asuinpaikkana: edullinen ja turvallinen asuminen, viihtyisä asuinympäristö • Rantarakentamisen mahdollistaminen kaavoituksella • Lisää väkeä paluumuuttajista ja maallemuuttajista; kesäasukkaat vakituisiksi asukkaiksi (kakkosasumisen edistäminen) • Etätöiden mahdollisuudet ja muut työn tekemisen uudet muodot otettava paremmin käyttöön 	<ul style="list-style-type: none"> • Tuetaan joustavan työnteon edellytyksiä laajakaista- ja työtilaratkaisuja edistämällä (mm. hub, yhteistila, toimistohotelli jne.) • Edistetään ulkomaalaistaustaisen väestön tietoista huomioita ottamista sekä maalle muutossa, että eri tason suunnitelmiin ja strategioihin kirjattuna 	
<p>Maaseudun infrastruktuuri ja palvelut</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maaseudun infrastruktuurin ylläpitämisellä ja edistämällä parannetaan yritysten toimintaedellytyksiä ja varmistetaan alueen tasapainoinen kehittäminen • Kokoontumistilojen ja monipalvelupisteiden kunnostaminen ja toiminnan kehittäminen • Palveluiden täydentäminen liikkuvilla palveluilla tai ICT-tekniikkaan perustuvilla palveluilla (vrt. laajakaista kaikille) • Turvallisuus: esim. kylän turvallisuussuunnitelmat, kylätalojen hyödyntäminen esim. kriisitilanteissa (vesi, sähkökriisit jne.) • Tiestön päivittäisen liikennöitävyyden varmistaminen ja uudet innovatiiviset joukkoliikenneratkaist • Vesi ja energiahuolto: esim. jätevesineuvonta ja kyläkohtaiset suunnitelmat puhdistusvaihtoehdoista, neuvontaa energiaa säästävistä toimista ja tekniikoista sekä niiden käyttöönotosta 	<ul style="list-style-type: none"> • Tuetaan kokonaisvaltaista kylätalojen kehittämistä (kunnostus, monipalvelupisteet, energiatehokkuus jne.) • Tuetaan julkisen, yksityisen ja/tai kolmannen sektorin palvelut yhdistävien monipalvelupisteiden kehittämistä (kylätalo, kyläkauppa, kyläkoulu jne.) • Tehdään kylien turvallisuussuunnitelmia, joissa selkeytetään sekä 3. sektorin, että viranomaisten tehtäviä ja vastuita • Kannustetaan etsimään vaihtoehtoisia joukkoliikenneratkaistuja (mm. kimppakyytipalvelut) • Vauhditetaan tieisännöinti- ja vesihuoltoisännöintikoulutuksen hankkimista • Vapaa-ajan asukkaiden palvelutarpeen muutosten ja vaikutusten huomioon ottaminen paikallistalouden ja elinvoimaisuuden edistämiseksi 	
<p>Maaseudun aluerakenne:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kehittämisesurssien kohdentaminen: varmistetaan, että ainakin nykyiset kirkonkylät säilyvät elinvoimaisina lähipalvelukeskuksina. Myös aktiivisiin kyliin ja toimivuuden kannalta riittävien laajojen kyläalueiden kehittämiseen panostetaan (monipalvelupisteet ja liikkuvat palvelut) • Varsinais-Suomen voimavaroja/kehitysväyliä ovat mm. Vt 1/E18:n, Vt 8:n ja Vt 9:n vaikutusalueet, Turun talousalue maakuntakeskuksena, saaristo ja jokivarret, Kuhankuonon erämaa-alueet jne. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tuetaan kylien ja muiden maaseutualueiden maankäytön suunnittelua paikallisiin olosuhteisiin sopivin menetelmin kylien vapaamuotoisesta maankäytön suunnittelusta (rakennuspaikkaselvitykset) aina virallisiin kyläyleiskaavoihin asti • Kirkonkylien asukastoiminnan aktivointi • Vapaa-ajan asumisen sekä kakkosasumisen huomioiminen maankäytön suunnittelussa 	
<p>Maaseudun kulttuuri ja luonnonmaisema sekä rakennettu ympäristö</p> <ul style="list-style-type: none"> • Paikallisen historian ja kulttuurin esiintuominen ja hyödyntäminen vahvistavat asukkaiden yhteenkuuluvuutta ja mahdollistavat omaleimaista kulttuuri- ja matkailuyrittäjyyttä sekä kylämatkailua • Luontoon ja liikkumiseen liittyvä infra tukee sekä elinkeinotoimintaa, että virkistämistä ja viihtyvyyttä 	<ul style="list-style-type: none"> • Yrittäjien ja 3. sektorin yhteistyö paikallisen matkailun kehittämisessä (kylämatkailupalveluiden ja – tuotteiden konseptointi, markkinoinnin kehittäminen jne.) 	

NUORISO

Nuorten ikäluokkien pieneneminen tarkoittaa myös palvelurakenteen muutoksia mm. koulutuksessa
Nuoriso saatava nykyistä vahvemmin mukaan; nuorten uudenlaiset toiminta- ja ajattelutavat käyttöön!
Nuorten viihtyvyys ja positiiviset kokemukset vaikuttavat paluumuuttohalukkuuteen

INNOVAATIOT, KANSAINVÄLISYYS

Uudet innovaatiot ja toimintamallit (maaseudun palvelujen järjestäminen jne.)
Paikallisuus ja kansainvälisyys tuovat lisäarvoa molemmille; suvaitsevaisuuden lisääntyminen tulevaisuudessa entistä tärkeämpää myös maaseudulla

ILMASTONMUUTOS, VÄHÄHIILISYYS, YMPÄRISTÖ**Kestävät kylät / Vihreät kylät**

Paikalliset energiaratkaisut esim. yhdessä maatalouden kanssa
Luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen ja ympäristövastuullisuus: kylien jätekipat, jätteiden hyödyntäminen ja käsittely, romun keräys ja käsittely
Kulttuuriperinnön ja perinnemaisemien säilyttäminen ja kunnostaminen sekä vesistöjen kunnostaminen

5. Alueen suunnitelmien ja strategioiden valmistelu ja yhteensovitus

5.1. Alueellisen valmistelun organisointi

Alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman valmistelu käynnistettiin Varsinais-Suomessa Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän järjestämän ”Maaseudun kehittämisen strategiapäivä - startti alueelliseen strategiatyöhön” (7.2.2012) tapahtuman pohjalta, jolloin ELY-keskuksen maaseutu ja energia -yksikössä päätettiin, että maakunnassa alueellista valmistelua ohjaa maakunnan yhteistyöryhmän maaseutujaosto. Varsinais-Suomen alueellinen tulevaisuustyöpaja järjestettiin 26.4.2012 Liedossa. Maaseudun kehittämissuunnitelman 2014–2020 alueellisten kehittämissuunnitelmien valmistelun ohjeistusta saatiin MMM:ltä 11.5.2012 (vaihe I) sekä 13.3.2013 (vaihe II).

Maaseutujaoston avuksi päätettiin perustaa ohjelman kokoamista avustavat työryhmät, jotta uuteen maaseudun kehittämissuunnitelmaan saataisiin seuloa tärkeimmät keskeiset tavoitteet ja toimenpiteet sekä selkeä kuva näiden asioiden tärkeysjärjestyksestä (maaseutujaoston kokoukset 5.6.2012 sekä 22.5.2013)). Työryhmiä valittiin seuraavat:

- 1) Maaseutuyrittäjyyden neuvonta
- 2) Elintarvikeala ja koko ruokaketju
- 3) Uusiutuva energia
- 4) Puun jatkojalostus
- 5) Matkailu maaseudulla (liittyy osana samanaikaisesti tehtävän Varsinais-Suomen matkailuohjelman päivitykseen)
- 6) Paikallinen kehittäminen ja kylätoiminta

Kehittämissuunnitelman/-strategian kokoaminen ja kirjoittaminen on syntynyt hyvässä yhteistyössä ELY-keskuksen, maaseutujaoston, työryhmien ja alueellisten yhteistyökumppaneiden sekä maakunnassa toteutettavien hankkeiden toimesta. Maaseutujaosto on kokouksissaan käsitellyt sekä hyväksynyt Varsinais-Suomen alueelliset maaseudun kehittämissuunnitelmat ja –strategiat ennen niiden toimittamista MMM:öön.

5.2. Alueellinen yhteensovitus ja työnjako

Rakennerahastojen (EAKR ja ESR) alueellinen ohjelmatyö sekä maaseuturahastosta tuettavat, alueelliseen ja paikallisiin kehittämissuunnitelmiin 2014–2020 pohjautuvat kehittämistoimet täydentävät toisiaan. Maaseuturahaston toimet kohdistuvat luonnollisesti pääosin maaseutualueille. Niitä voidaan lisäksi kohdistaa kaupungin läheiselle maaseudulle, maaseudun paikalliskeskukseen ja ohjelmasta poisrajattujen suurimpien kaupunkialueiden ulkopuolelle (Turun keskustaa/seutua ympäröivät kaupunki- ja teollisuusalueet sekä Salon keskusta läheisine teollisuusalueineen). Maataloille sekä elintarvikealan pk-yrityksille, jotka harjoittavat maataloustuotteiden jalostusta ja markkinointia, on kuitenkin mahdollista myöntää tukea myös kaupunkialueille koko maakunnassa. Varsinais-Suomen maaseutustrategian mukaan rahoitettavat teemat liittyvät pääasiassa maa- ja puutarhatalouden, elintarvikejalostuksen, metsä/puu- ja bioenergia-alan sekä yleisemmin maaseutuun ja luontoon liittyvän elinkeinotoiminnan (mm. matkailun) kehittämiseen.

Maaseuturahastosta voidaan rahoittaa varsinaista maa- ja metsätaloutta lukuun ottamatta muiden toimialojen investointi- ja kehittämistoimia niin maatilalla, kuin myös maaseudulla toimivissa mikroyrityksissä sekä tietyn, laadittuun maaseutu-strategiaan pohjautuvien rajoitusten joissakin maaseudun pienissä yrityksissä (kokoluokaltaan 10–50 henkilöä). EAKR:n kautta ei pääsääntöisesti rahoiteta maatilalla toimivia mikroyrityksiä, vaikka jotkin, esim. uusiutuvaan energiaan liittyvät kehittämistoimet saattavat näitäkin välillisesti hyödyttää. Erityisesti vähähiilisen talouden edistämiseen suunnattuja toimia rahoitetaan ohjelmakaudella 2014–2020 myös EAKR-rahoituksella. Maaseuturahaston kautta uusiutuvaan energiaan liittyvä tuki maatilalla ja muissa maaseudun mikro- sekä mahdollisesti myös pienissä yrityksissä kohdistuu enimmäkseen uusiutuvan energian raaka-ainetuotantoon ja jalostukseen, hajautettuun energiantuotantoon ja jakeluun sekä maatalojen energiatehokkuuden parantamiseen.

Maaseudulla tapahtuva paikallinen kehittämistoiminta kanavoituu maaseuturahastosta pitkälti Leader-toimintaryhmien omien, paikallisten kehittämissuunnitelmien ja strategioiden pohjalta. Niissä korostetaan mm. maaseudun elämänlaadun parantamista, asumisviihtyvyyttä, palvelujen kehittämistä, nuorten aseman parantamista, kulttuuria, asumisympäristöstä ja luonnosta huolehtimista sekä paikallisen yrittäjyyden kehittämistä. Maaseuturahaston paikallistason kehittämistyötä voivat täydentää EAKR-rahoituksen kautta maaseudulle kohdistuvat laajemmat, usein alueelliset toimet, kuten esim. yhteyksien, infrastruktuurin ja palvelujen kehittäminen.

Yrityspalveluiden, tutkimustoiminnan, yhteistyön ja verkostojen kehittäminen, yritysten kansainvälistyminen sekä innovaatioiden käyttöönotto kuuluvat usein EAKR-rahoitteisten toimien piiriin ja ne täydentävät maaseuturahaston kautta tehtyjä, mikroyritystason kehittämistoimia tai toimia, jotka liittyvät maa-, metsä- ja puutarhatalouden toimintaedellytysten parantamiseen. EAKR-rahoitus voi olla myös maaseudun mikro- ja pienyrityksille ensisijainen vaihtoehto silloin, kun kyseessä on merkittävän kasvupotentiaalin omaava, innovatiivinen tai kansainvälistyvä pienyritys. Yleisemmin tarkastellen yritysten toimintaympäristön kehittämistyötä ja siihen liittyviä investointeja rahoitetaan ELY-keskuksen ja maakuntaliiton EAKR- tai kansallisella rahoituksella.

ESR-ohjelmasta rahoitetaan pääasiassa koulutukseen, työhyvinvointiin, yleiseen yrittäjäosaamiseen, työllistymisen edistämiseen ja työvoiman saannin turvaamiseen sekä syrjäytymisen ehkäisemiseen liittyviä toimenpiteitä. Myös maaseuturahastosta voidaan toteuttaa kehittämistoimia koulutukseen ja tietämyksen siirtoon. Kohteena on silloin lähinnä maa- ja metsätalouden ja elintarvikealan osaamisen ja tietämyksen lisääminen sekä maaseudun mikroyritysten tukeminen täydentävän lisäkoulutuksen hankinnassa silloin, kuin sitä ei ole normaalin koulutustarjonnan kautta helposti saatavissa. Leader-toimintatavan kautta voidaan myös osallistua paikallisen osaamisen kehittämiseen, kansalaisten aktiivisuuden ja yhteisöllisyyden lisäämiseen sekä syrjäytymisen ehkäisemiseen maaseudulla.

Maaseuturahaston ja Euroopan meri- ja kalatalousrahaston toimet on pitkälti jo ohjelmatasolla varmistettu siten, ettei päällekkäisyyttä synny. Meri- ja kalatalousrahasto keskittyy pääasiassa luomaan mahdollisimman hyvät toimintaedellytykset kalatalouden hoidolle ja ammattikalastukselle. Tätä työtä voidaan myös Varsinais-Suomessa täydentää paikallisella, ns. kalatalousleader-toiminnalla. Suunnitelmissa on saada uudella ohjelmakaudella toimimaan kaksi ns. Kalaleader-ryhmää, joiden keskeisenä tavoitteena on kehittää elinkeinokalataloutta ryhmien toiminta-alueella (Selkämeri-Saaristomeri).

Maaseutuohjelmakaudella 2014–2020 tullaan hanke- ja yritystukitoimenpiteiden yhteensovituksessa jatkamaan Varsinais-Suomessa ohjelmakaudella 2007–2013 käytettyä menettelyä. Yhteistyömenettely on tähän saakka toiminut siten, että kaikki maaseutuohjelmasta rahoitettavat kehittämishankkeet on käsitelty ns. EU-hankeryhmän säännöllisissä kokouksissa yhdessä maakunnan muiden rahoittajaviranomaisten kanssa. Toukokuusta 2014 alkaen menettelyä on muutettu siten, että uuden kauden kehittämishankkeiden yhteensovitus tapahtuu maakunnan yhteistyöryhmän sihteeristössä (MYRS), jossa maakunnan kaikki ohjelmarahoittajina toimivat viranomaistahot ovat edelleen edustettuina. Lisäksi Varsinais-Suomen maakunnan yhteistyöryhmän (MYR) työjärjestyksen mukaisesti maakunnallisesti merkittävät hankkeet tai yksittäisen hankkeen julkisen rahoituksen osuuden ylittäessä 200 000 euron rajan, vietäisiin hankkeet MYR:lle tiedoksi myös maaseutuohjelman osalta. MYR:ssä. Sen sijaan yritystukien osalta yhteensovitus tapahtuu salassapitosäädökset huomioiden viikoittaisissa ELY-keskuksen kehittämispalvelut -yksikön kokouksissa. Viranomaistahot käyvät lisäksi keskenään (myös toimintaryhmien kanssa), suoria yhteensovituskeskusteluja kokousten välillä. Yritystuista tehdyt koosteet viedään tiedoksi (esim. puolivuositain) MYRS:lle ja MYR:lle.

Varsinais-Suomen maaseudun kehittämistoimenpiteiden seurannasta ja koordinoinnista sekä valittujen toimien yhteensovittamisesta laajaan maakunnan kehittämistoimien kokonaisuuteen vastaa MYR:n asettama maaseutujaosto. Ryhmän toimintaan osallistuu noin parikymmentä maaseudun kehittämisen kannalta keskeistä sidosryhmää, yhteisöä tai viranomaistahoa.

Varsinais-Suomen alueella toimivien paikallisten toimintaryhmien, paikallisen kehittämisen muiden toimijoiden ja Varsinais-Suomen ELY-keskuksen maaseutupalvelut -yksikön yhteensovittamispalaveri järjestettiin 6.9.2012. Varsinais-Suomen maakunnan yhteistyöryhmän (MYR) maaseutujaosto on käsitellyt kehittämissuunnitelman luonnosta kokouksessaan 11.9.2012 ja hyväksynyt sen pienin täydennyksin lähetettäväksi MMM:öön 1.10.2012 mennessä. Vuoden 2013 aikana ohjelmien yhteensovitusta ja työnjakoa on pohdittu maakuntaliiton kanssa (11.3.2013), toimintaryhmien kanssa (14.3.2013 ja 5.6.2013) ja maaseutujaostossa (22.5.2013 ja 20.8.2013). Täydennetty alueellinen kehittämissuunnitelma toimitettiin MMM:öön 24.9.2013. Uuteen kauteen valmistautumista on jatkettu vuoden 2014 aikana maaseutujaoston kokouksissa (5.3.2014 ja 28.5.2014) sekä tarkentamalla ELY-keskuksen ja toimintaryhmien yhteistyötä sopimalla mm. yritystukien aluerajauksista (24.4.2014). Tärkeänä työnä on myös ollut uuden ohjelmakauden hankkeita koskevan valintakriteeristön valmistelutyö kesä/syyskuu 2014), jossa lopulta päädyttiin yhteisen valtakunnallisen kriteeristön käyttöön. Lisäksi vuoden 2014 aikana on määritelty ja laadittu aluekartat maaseutuohjelman yritystukien ulkopuolelle jäävistä keskustaajamista, jotka Varsinais-Suomessa koskevat Turun ja Salon kaupunki- ja teollisuusalueita.

Uuden ohjelmakauden yhteistyöstä toimintaryhmien kanssa on tehty asianmukaiset linjaukset (ks. LIITE 2).

Muiden EU-rahoitteisten ohjelmien osalta yhteensovitusta on tehty seuraavasti:

- EAKR/ESR
- EMKR

Valmistelun pohjana tärkeimmät yhteen sovitettut kansalliset alueelliset ohjelmat sekä tausta-asiakirjat ovat:

- Varsinais-Suomen maakuntaohjelma 2011–2014
- Varsinais-Suomen paikallisen kehittämisen ohjelma 2010–2015
- Varsinais-Suomen saaristo-ohjelma 2012–2014

- Lounais-Suomen ympäristöohjelma 2014–2020
- Lounais-Suomen metsäohjelma 2012–2015
- Varsinais-Suomen energiastrategia 2020 (V-S ELYn julkaisu 12/2010)
- Varsinais-Suomen ilmastostrategia 2020
- Varsinais-Suomen matkailustrategian päivitys 2012–2020
- Varsinais-Suomen pintavesien toimenpideohjelma vuoteen 2015
- Lounais-Suomen pohjavesien toimenpideohjelma vuoteen 2015
- Pro Saaristomeri -ohjelma, vesistöalueiden kehittämissuunnitelmat
- Suomen merenhoidon kuulemisasiakirja ”Itämeren tila yhdessä paremmaksi”
- Voimaa kulttuuriympäristöstä / Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2010–2015, (V-S ELYn julk. 5/2011)

5.3. Alueellisen yhteistyön osallistujat

Työryhmät keskittyivät tietyn osa-alueen valmistelutyöhön siten, että ryhmissä olivat edustettuina ko. sektorin keskeiset, maaseudun kehittämistyössä vaikuttavat tahot koko maakunnan alueelta. Ryhmissä käytiin läpi jo tehtyjä kehittämistoimia ja niiden tuloksia sekä suunniteltiin tarpeellisia toimenpiteitä uudelle ohjelmakaudelle. Kukin ryhmä keskittyi ensisijaisesti omaan osa-alueeseensa/teemaansa kuitenkin huomioiden myös useille tai kaikille ryhmille yhteiset teemat (kuten esim. ympäristö, innovaatiot jne.). Työryhmistä sekä niiden kokoonkutsujista/vastuutahoista sovittiin maaseutufoorumissa 5.6.2012. Työryhmien työskentelyn tuloksena syntyi ehdotuksia tavoitteista ja toimenpiteistä uudella ohjelmakaudella. Työryhmien henkilömäärä asetuissa kuudessa valmisteluryhmässä on ollut yhteensä noin 110 henkilöä.

MAASEUTUYRITTÄJYYDEN NEUVONTA (n. 10 hlöä)

Työryhmän kokoonpano:

Puheenjohtaja: Pauli Salminen, Yrityskolmio, Loimaan seutukunta, toimitusjohtaja

Sihteeri: Mats Nurmio, Kemiönsaaren kunta, yritysneuvoja (MASVA, Turunmaa)

Jäsenet:

Ulla Kallio, projektipäällikkö, MASVA–Vakka-Suomi / Ukipolis Oy
 Leena Erälinna, yritysasiainjohtaja, MASVA–Salon seutu / Yrityssalo Oy
 Petja Eklund, yritysneuvoja, MASVA–Loimaan seutu, Yrityskolmio
 Kyösti Vainikainen, yritysneuvoja, MASVA–Turun seutu / Potkuri
 Riikka Peippo, yritysneuvoja, MASVA–Loimaan seutu, Yrityskolmio
 Timo Junnila, ProAgria Farma
 Mikko Savolainen, Suomen metsäkeskus

ELINTARVIKEALA JA KOKO RUOKAKETJU (n. 25 hlöä)

Työryhmän kokoonpano:

Puheenjohtaja: Heidi Valtari, TY, Brahea, Ruoka-Suomi -teemaryhmä, erityisasiantuntija

Sihteeristö:

Sanna Vähämäki, TY, Brahea, LounaFood - Aitoa Makua Varsinais-Suomesta -hanke, projektipäällikkö
 Johanna Mattila, TY, Brahea, LounaFood - Aitoa Makua Varsinais-Suomesta -hanke, projektipäällikkö
 Laura Mattinen, TY, Brahea, Varsinais-Suomen ruokaketjun kehittämishanke, projektipäällikkö

Jäsenet:

Mari Norrdal, TY, FFF, Oske, Kehityspäällikkö
 Johanna Kähkönen, TY, FFF, Varsinais-Suomen ruokaketjun kehittämishanke, koordinaattori
 Mervi Louhivaara, TY, Brahea, LounaFood -Aitoa Makua Varsinais-Suomesta -hanke, projektisuunnittelija
 Hanna Vuola, MTK - Varsinais-Suomi, aluepäällikkö
 Sari Raimoranta, MTK - Varsinais-Suomi, Luomuvakka -hanke, hankekoordinaattori
 Mari Sandell, TY, Biokemian- ja elintarvikekemian laitos, erikoistutkija Dosentti
 Wahlroos Tony, Turun ammattikorkeakoulu, T&K-päällikkö
 Emma Pikkarainen, Maa- ja kotitalousnaiset, toiminnanjohtaja
 Eeva Rintama, Ukipolis Oy, ohjelmajohtaja
 Leenä Erälinna, Yrityssalo Oy, yritysasiainjohtaja
 Mats Nurmio, Kemiönsaari, yritysneuvoja
 Markku Määttä, Turun seudun yrityspalvelukeskus Potkuri, yritysasiainjohtaja
 Riikka Peippo, Yrityskolmio, yritysneuvoja
 Petja Eklund, Yrityskolmio, yritysneuvoja
 Niko Kynäräinen, Turun seudun kehittämiskeskus, elinkeinojohtaja
 Eila Hoffren, Maaseudun matkailuelinkeinon kehittäminen -hanke, projektivastaava
 Hanna Munter, Varsinais-Suomen yrittäjät pj
 Jorma Haranen, Kaffeli ry. pj
 Jarkko Heinonen, Turun Kauppakamari, elinkeinopolitiikka, teollisuus, kuljetus, asiamies/ekonomisti
 Seppo Jaakonmäki, Varsinais-Suomen ELY-keskus, Maaseutu ja energia, kehittämisspäällikkö

UUSIUTUVA ENERGIA (n. 30 hlöä)**Työryhmän kokoonpano:****Puheenjohtaja:** Jussi Somerpalo, Suomen metsäkeskus**Sihteerit:** Antti Numminen, Valonia**Jäsenet:**

Markku Riihimäki, uusiutuvan energian asiantuntija
 Juha Vahtera, Raunion saha
 Mats Nurmio, Kemiönsaari, yritysneuvoja
 Aleksis Klap, Varsinais-Suomen liitto
 Janne Lehtonen, Lounais-Suomen Hakelämpö Oy
 Tero Mikkola, Kiskon Lämpö Oy
 Perttu Lammi, Nousiainen (polttopuu, haketus / lämpöyrittäjyys)
 Juha-Pekka Aikola, Kalanti
 Kari Vainikka, Hakepalvelu Vainikka
 Erkki Rinne, Salometsä
 Juha Eskola ja Juha Salko, Suomen Megawatti
 Esa Heikkinen, Someron Lämpö
 Harri Ijäs, Loimaan Lämpö
 Kalevi Luoma, Kuntaliitto
 Anne Ahtiainen, Valonia, energianeuvoja
 Piia Nurmi, Turun AMK / eGreenNet -hanke
 Ilkka Harkkila, ammattiopisto Livia
 Pekka Myllymäki, maanviljelijä / Hinku -hanke.
 Juha-Pekka Paavola, Finess Energy Oy
 EETU -hankkeen seutukunnalliset energianeuvojat (5 hlöä)
 Markku Alm, Boris Vibäck ja Seppo Jaakonmäki, V-S ELY-keskus / E
 Nina Myllykoski, V-S ELY / Y

PUUN JATKOJALOSTUS (10 hlöä)**Työryhmän kokoonpano:****Puheenjohtaja:** Mikko Savolainen, Suomen metsäkeskus**Sihteerit:** Niina Numminen, Suomen metsäkeskus**Jäsenet:**

Jouko Urmas, Yrityssalo
 Hannu Vehanen, Vehasen Talot Oy
 Jaakko Rantala, Koskisen Saha ja Höyläämö Oy
 Markku Heikka, Tecdoma Oy
 Petri Kaskinen, Vehmaan PK-Puu Oy
 Mikko Peltovirta, Suomen metsäkeskus - Lounais-Suomi
 Niina Numminen, Suomen metsäkeskus - Lounais-Suomi
 Seppo Jaakonmäki, V-S ELY-keskus

MATKAILU MAASEUDULLA (n. 20 hlöä)**Puheenjohtaja:** Anne-Marget Niemi, Turku Touring**Sihteerit:** Turku Touringin henkilöstö ja

Eila Hoffrén, ProAgraria / Maa- ja kotitalousnaiset (maaseudun matkailun kehittämisen tiivistelmä)

Jäsenet:

Päivi Lappalainen, Matkailun ja elämystuotannon osaamiskeskus
 Lotta Mujo, Turku Touring
 Liisa Lemmetyinen, Turku Touring
 Tuija Suominen-Åkerlund, Turun kauppakamari
 Jouni Vuorinen, Turun kauppakamari
 Esa Höglblom, Varsinais-Suomen liitto
 Eija Martti, Vihreä Kolmio / Loimaan seutu
 Tarja Rautiainen, Naantalin matkailu
 Niclas Gestranus, Paraisten kaupunki / saaristo
 Teresia Blomberg, Paraisten kaupunki / saaristo
 Leena Erälina, Yrityssalo / Salon seutu
 Antti Kirkkola, Turun kaupunki
 Telle Tuominen, Matkailuakatemia (Turun AMK)
 Olli Immonen, Turun kaupunki / Museokeskus
 Kristiina Salo, Uusikaupunki / Vakka-Suomi
 Kirsi Kärpijoki, Varsinais-Suomen ELY-keskus

PAIKALLINEN KEHITTÄMINEN JA KYLÄTOIMINTA (13 hlöä)**Jäsenet:**

Tauno Linkoranta / Varsinais-Suomen Kylät ry
Pia Prost / Varsinais-Suomen Kylät ry
Pia Poikonen / Varsin Hyvä ry
Taina Sainio / Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry
Satu Juntunen / Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry
Maritta Lindqvist / Ravakka ry
Annamaria Isotalo / Ravakka ry
Sami Heinonen / I samma båt - samassa veneessä rf ry
Emil Oljemark, I samma båt - samassa veneessä rf ry
Maarit Teuri / Ykkösakseli ry
Sami Tantarimäki / TY Brahea
Eija Eloranta / TY Brahea
Vesa Ali-Sippola / ProAgria Farma

LIITE 1: LEADER-ryhmät Varsinais-Suomessa

Varsinais-Suomessa Leader-toimintatapaa toteuttaa viisi toimintaryhmää, I samma båt - samassa veneessä rf ry, Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry ja Varsin Hyvä ry sekä Ykkösakseli ry ja Maaseudun kehittämissyhdystys Ravakka ry.

Toimintaryhmät ovat rekisteröityjä maaseudun kehittämissyhdistyksiä, jotka kannustavat paikallisia asukkaita ja yhteisöjä kehittämään kotiseutuaan ja omaa elinympäristöään. Kukin toimintaryhmä on laatinut omalle toimialueelleen kohdistetun kehittämissuunnitelman, jota toteutetaan hanketoiminnan avulla. Paikallisesti toiminnassa korostuu avoimuus, alhaalta ylöspäin suuntautuvaa kehittämistapaa sekä laajapohjainen yhteistyö. Ryhmät ovat avoimia kaikille alueen kehittämisestä kiinnostuneille. Yhdistysten hallinnossa toteutetaan kolmikantaperiaatetta: kolmasosa hallitusten jäsenistä on kuntaedustajia, kolmasosa yhdistysten ja yhteisöjen edustajia ja kolmasosa paikallisia asukkaita ja pienyrittäjiä. Hallituksissa tehdään päätökset rahoitettavista hankkeista.

Yhdistysten toimihenkilöt vastaavat aktivoinnista, tiedottamisesta, neuvonnasta sekä hankehakemusten valmistelusta sekä yhteydenpidosta sekä hakijoihin että viranomaisiin.

I samma båt – samassa veneessä rf ry

I samma båt - samassa veneessä rf ry on kaksikielinen yhdistys joka toimii maaseudun ja saariston kehittämiseksi Lounais-Suomessa. Toiminta-alue koostuu 14 vanhasta saaristokunnasta Varsinais-Suomessa: Kustavi, Taivassalo, Merimasku, Rymättylä, Velkua, Iniö, Houtskari, Korppoo, Nauvo, Kemiö, Dragsfjärd, Västanfjärd, Särkisalo ja Parainen. Näistä monet ovat nyttemmin liittyneet suurempiin kuntakokonaisuuksiin, kuten esim. Paraisiin, Kemiönsaareen, Saloon ja Naantaliin. Alueen pinta-ala n. 10 000 km², josta maata on 2 000 km² ja vesialueita 8 000 km². Toiminta-alueella on noin 30 000 asukasta ja noin 20 000 saarta.

Yhdistys perustettiin 1996 toteuttamaan EU:n vuosien 1995–1999 LEADER II -yhteisöaloitetta. Seuraavalla EU-ohjelmakaudella 2000–2006 yhdistys toteutti LEADER+ -ohjelmaa. Päättävän ohjelmakauden aikana yhdistys on toteuttanut omaa paikallista kehittämissuunnitelmaansa ”Lätta ankar – Keula kohti saaristoa”. Kaudelle 2014–2020 on laadittu uusi kehittämissuunnitelma ”Saaristo – Aktiivista hyvinvointia”.

Yhteystiedot: I samma båt – samassa veneessä rf ry

Fredrikanaukio 1, 21600 PARAINEN

Emil Oljemark

puh. 0400 718 913

emil.oljemark@sameboat.fi

www.sameboat.fi

Varsin Hyvä ry

Varsin Hyvä ry toimii Varsinais-Suomen ytimessä Turun lähistön maaseutualueilla. Toimialue ulottuu perinteisiltä viljelyalueilta kaupunkeja ympäröiville asuinalueille. Alueen pinta-ala on noin 2 000 km² ja asukasluku noin 75 000. Yhdistyksen toimialue kattaa seuraavat (vanhan jaon/2005) kunnat ja kaupunkien maaseutualueet: Askainen, Lemu, Lieto, Masku, Nousiainen, Piikkiö, Rusko, Sauvo, Vahto, Yläne, Paimion kaupunki sekä Kaarinan kaupungista Kuusiston saari, Naantalin kaupungista Luonnonmaan saari sekä Livonsaari ja Turusta Maarian ja Paattisten maaseutualueet. Varsin Hyvä ry on toteuttanut vuosina 2007–2013 omaa paikallista ”Läheltä enemmän” -kehittämissuunnitelmaa. Kaudelle 2014–2020 on laadittu uusi kehittämissuunnitelma ”Yhdessä vielä enemmän – Ihmisen kokoisia ja elämänmakuksia hankkeita”.

Yhteystiedot: Varsin Hyvä ry

Liedon vanha kunnantalo, Kirkkotie 11

PL 24, 21421 LIETO

Pia Poikonen

puh. 050 338 3867

pia.poikonen@lieto.fi

www.varsinyhyva.fi

Varsinais-Suomen jokivarsikumpanit ry

Varsinais-Suomen jokivarsikumpanit ry on toimintaryhmä, jonka toiminta-alue jakautuu Loimaan ja Salon seutukuntien alueille. Toiminta kattaa seuraavat (vanhan jaon/2005) kunnat: Alastaro, Aura, Koski TI, Kuusjoki, Pöytyä, Loimaa, Marttila, Mellilä, Oripää, Pöytyä, Somero, Tarvasjoki. Asukkaita alueella on yhteensä n. 46 200. Alue luokitellaan kokonaisuudessaan ydinmaaseutuun ja aluetta halkovat useat jokilaaksot. Asukastiheys alueella on 16 as/km². Kohdealueen pinta-ala on 2790 km², josta vesistöjä noin 30 km². Toiminta-alueen erityispiirteinä voidaan mainita voimakas maatalousvaltaisuus, sekä poikkeuksellisen tasaisesti asuttu maaseutumainen aluekokonaisuus. Kaudelle 2014–2020 on laadittu uusi kehittämisstrategia ”Elämän eväät elävältä maaseudulta”.

Yhteystiedot: Varsinais-Suomen jokivarsikumpanit ry

Kirkkotie 1, 21490 MARTTILA

Taina Sainio

puh. 044 067 4434

taina.sainio@jokivarsi.org

www.jokivarsi.org

Maaseudun kehittämissyhdystys Ravakka ry

Ravakka toimii kahden maakunnan alueella Vakka-Suomen ja Rauman seudulla. Tämä on sekä rikkaus että tärkeä tekijä maakuntien välisessä yhteistyössä. Ravakan toimintaryhmäalueen (vanhan jaon/2005) kunnat ovat Vakka-Suomessa Laitila, Mynämäki, Pyhäranta, Uusikaupunki, Vehmaa sekä Rauman seudulla Eurajoki, Lappi ja Rauma. Alueen pinta-ala n. 5200 km², josta vesialuetta n. 2 600 km². Asukasluku n. 65 000. Ravakka ry:n toimintaa hallinnoidaan ja päätökset tehdään Satakunnan ELY-keskuksessa. Uudelle kaudelle laadittu kehittämisstrategia on nimeltään ”Loisto 2014–2020”.

Yhteystiedot: Maaseudun kehittämissyhdystys Ravakka ry

Vihtorinkuja 7, 23800 LAITILA

Ulla Kallio

puh. 0440 344345

ulla.kallio@ravakka.fi

www.ravakka.fi

Ykkösakseli ry

Ykkösakseli ry:n toimintaryhmäalueeseen kuuluu Salon seudulta kahdeksan (vanhan jaon/2005) kuntaa, Halikko, Kiikala, Kisko, Muurla, Perniö, Pertteli, Salon maaseutualueet ja Suomusjärvi sekä Uudenmaan puolelta Karjalohja, Karkkila, Nummi-Pusula, Sammatti ja Vihdin maaseutualueet. Ykkösakseli ry:n toimintaa hallinnoidaan ja päätökset tehdään Uudenmaan ELY-keskuksessa. Kaudelle 2014–2020 on laadittu uusi kehittämisstrategia ”Lisää kierroksia!”.

Yhteystiedot: Ykkösakseli ry

Kitulantie 5, 25410 SUOMUSJÄRVI

Maarit Teuri

puh. 0400 982 236

maarit.teuri@ykkosakseli.fi

www.ykkosakseli.fi

LIITE 2: VARSINAIS-SUOMEN ELY-KESKUKSEN JA VARSINAIS-SUOMEN ALUEELLA TOIMIVIEN LEADER-RYHMIEN KESKINÄINEN YHTEISTYÖSOPIMUS OHJELMAKAUDEN 2014–2020 TOIMEENPANOSTA

1. Yleistä

Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmaa 2014–2020 toteuttavat Varsinais-Suomessa ELY-keskus koko maakunnan alueella ja Leader-ryhmät paikallisesti omilla toimialueillaan. Tällä yhteistyösopimuksella sovitetaan ja määritellään ELY-keskuksen ja Leader-ryhmien keskeisimmät yhteiset toimenpiteet, joiden tavoitteina ovat ohjelman tehokas, vaikuttava ja asiakasystävällinen toteutus.

Sopimuksen luvuissa 3 ja 4 mainitut linjaukset koskevat Varsinais-Suomen ELY-keskuksen toimialueella rahoitettavia toimia.

2. Yritystukien aluemäärittäminen

Varsinais-Suomen ELY-keskus ja Leader-ryhmät ovat sopineet yhteiset linjaukset, joilla yritystuet kohdistetaan maaseutuohjelman mukaisesti maaseutualueelle. Varsinais-Suomen maaseutualueeksi määritetään koko Varsinais-Suomi lukuun ottamatta Naantalina, Raision, Turun, Liedon ja Kaarinan sekä Salon kaupunkitaajama- ja teollisuusalueita (nämä Turun ja Salon seudun tarkemmat aluerajaukset on esitetty karttaliitteissä 1 ja 2). Leader-ryhmät rahoittavat yleishyödyllisiä hankkeita ja yhteistyöhankkeita omalla, kuntien kanssa sovitulla toimialueella.

Yritysten ja organisaatioiden yhteistyöhankkeisiin voi osallistua myös kaupunkirajauksen sisäpuolella olevia yrityksiä ja toimijoita, mm. kaupunki-maaseutu-yhteistyön edistämiseksi. Edellä mainitusta rajauksesta poiketen tukea on mahdollista myöntää koko Varsinais-Suomen maaseutualueella ensiasteen elintarvikejalostusta harjoittaville pk-yrityksille.

3. Yritystukien, kehittämishankkeiden ja yleishyödyllisten investointihankkeiden yhteensovitus

Toimintaryhmillä ja ELYllä on käytössään kaikki hankerahoituksen muodot sekä yleishyödyllisissä hankkeissa, että yritystuissa.

ELY-keskus rahoittaa pääsääntöisesti sellaisia yleishyödyllisiä ja elinkeinojen kehittämiseen suunnattuja hankkeita, jotka ovat koko Varsinais-Suomen laajuisia tai useamman maakunnan yhteisiä hankkeita sekä lisäksi oman maakunnan kehittämisen kannalta keskeisiä esim. seudullisia hankkeita. Toimintaryhmät rahoittavat pääsääntöisesti oman alueensa tai toimintaryhmien alueiden välisiä hankkeita, joiden julkisen tuen osuus jää alle 180 000 euroa.

ELY-keskuksen yritystuissa kohderyhmänä ovat erityisesti alle 10 henkilöä työllistävät mikroyritykset sekä lisäksi suuremmatkin maataloustuotteiden ensiasteen jatkojalostusta harjoittavat pk-yritykset. Lisäksi myöntövaarojen asettamisessa rajoissa voidaan tukea muidenkin pienten, 10–49 henkilöä työllistävien yritysten investointeja ja kehittämistoimia. Leader-ryhmien kohderyhmänä ovat erityisesti 1–5 henkilöä työllistävät ja toimintansa aloittavat yritykset.

4. Valintakriteerit ja maaseudun yritysrahoituksen alueelliset linjaukset

Hanke- ja yritystukien valintamenettely ELY-keskuksissa perustuu koko maassa käytettäviin yhteisiin, valtakunnallisiin valintakriteereihin.

Leader-ryhmät ovat laatineet kukin omat valintakriteerinsä rahoitusvalintojen tekemiseksi paikallisista strategioista. Valintakriteereistä päättää kunkin Leader-ryhmän hallitus.

Leader-ryhmät ottavat rahoitusvalintoja tehdessään huomioon alueellisen maaseutuohjelman valintakriteerit ja linjaukset, mutta ne eivät sellaisenaan välttämättä sido Leader-ryhmien päätöksentekoa..

Alueellisten linjausten muuttamisesta osapuolet tiedottavat toisiaan jo valmisteluvaiheessa. Tällaisista muutoksista on myös tiedotettava selkeästi hakijoille.

5. Viestintä

Varsinais-Suomessa otetaan käyttöön ohjelmakaudella 2007–2013 hyväksi koettuja toimintamalleja Leader-ryhmien ja ELY-keskuksen yhteisen viestinnän toteuttamisessa (esim. yhteinen viestintähanke). Viestinnässä huomioidaan alueen kaksikielisyys.

Rahoitukseen liittyvässä neuvonnassa ja viestinnässä pyritään laadukkaaseen palveluun ja yhdenmukaiseen viestintään. Asiakastiedotuksesta vastaa aina rahoituksen myöntänyt taho (ELY-keskus tai Leader-ryhmä). Yhteisiä koulutus- ja infotilaisuuksia järjestetään erityisesti ohjelmakauden alkupuolella, jolloin tiedonvälitystarve on suurin (uuden kauden säädökset/ohjeet/valintakriteerit/linjaukset, sähköinen tukihaku yms.).

6. Muu yhteistoiminta

ELY-keskus järjestää säännöllisesti Leader-ryhmien henkilöstön ja ELY-keskuksen Leader-rahoitusta käsittelevien henkilöiden yhteistapaamisia, joiden tavoitteena on yhteisten prosessien läpikäyminen ja parantaminen sekä tiedonkulun varmistaminen. Tapaamisia järjestetään vuosittain vähintään neljästi.

ELY-keskuksen Leader-yhteyshenkilö osallistuu lisäksi mahdollisuuksien mukaan Leader-ryhmien hallitusten kokouksiin asiantuntijajäsenenä.

7. Sopimuksen muuttaminen ja voimassaolo

Yhteistyömuotoja ja sopimuksen eri kohtia sekä sopimuksen toteutumista tarkastellaan vuosittain ELY-keskuksen ja Leader-ryhmien yhteisissä tapaamisissa. Sopimusta voidaan muuttaa osapuolten yhteisellä näkemyksellä.

Sopimus on voimassa ohjelmakauden 2014–2020 toimeenpanon päättymiseen saakka.

Turussa 12. tammikuuta 2015

Varsinais-Suomen ELY-keskuksen ja Leader-ryhmien puolesta:

_____
Pia Poikonen, toiminnanjohtaja
Varsin Hyvä ry

_____
Taina Sainio, toiminnanjohtaja
Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry

_____
Emil Oljemark, toiminnanjohtaja
I Samma Båt – Samassa Veneessä ry

_____
Ulla Kallio, toiminnanjohtaja
Maaseudun kehittämissyhdystys Ravakka ry

_____
Maarit Teuri, toiminnanjohtaja
Ykkösakseli ry

_____
Kimmo Puolitaival, ylijohdaja
Varsinais-Suomen ELY-keskus

_____
Risto Skyttä, yksikön päällikkö
Varsinais-Suomen ELY-keskus